

ANDRÉ GIDE

Kadınlar Okulu

özel kitap grubu

ANDRE GIDE

KADINLAR OKULU

o KUZEY YAYINLARI: 13

o *Öykü ve Roman Dizisi:* 7

o Kuzey Yayınları'nda
Birinci Baskı: Kasım 1984

KUZEY YAYINLARI
Şimşek Sokak No: 14/11
A. Ayrancı/ANKARA
Tel: 34 40 63

Kapak: Ali Cengizkan
Dizgi: ÜZDE Dizgi Ofisi
Baskı: Sistem Ofset

ANDRÉ GIDE

KADINLAR OKULU

ROBERT
GENEVIÈVE

Çeviren
TAHSİN YÜCEL

KADINLAR OKULU

**EDMOND JALOUX'ya
1896'daki konuşmalarımızın
dost anısı olarak...**

BİRİNCİ BÖLÜM

1 Ağustos 1928

Sayın bay,

Nice duralamalardan sonra, annemin bana bıraktığı Günlüğün daktilo edilmiş kopyası olan bu sayfaları size yollamaya karar verdim. 12 Ekim 1916'da, beş aydır salgın hastalıklara tutulmuş kimselere baktığı X hastanesinde öldü.

Yalnız özel adları değiştirdim. Birkaç genç kadına iyi kötü bir yararı dokunacağını düşünürseniz, bu sayfaları yayınlamakta serbestsiniz. Bu durumda, Kadınlar Okulu fena bir ad olmaz sanırım, Molière'den sonra bir daha kullanmayı uygunsuz bulursanız, o başka. "Birinci bölüm, ikinci bölüm, sonuç" sözcüklerine gelince, bunları sonradan eklediğimi söylemek bile fazla.

Beni tanımaya çalışmayacağınızı ve bu mektubu gerçek adımla imzalamamamı hoş göreceğinizi umarım.

GENEVIEVE D...

Dostum,

Sanki sana yazıyormuşum gibime geliyor. Hiç günlük tutmadım. Birkaç mektuptan başka bir şey yazmayı da beceremedim hiç bir zaman. Seni her gün görmesem, sana da mektup yazardım kuşkusuz. Ama ilk ben ölürsem (dileğim de bu, çünkü sensiz yaşam bir çöl gibi geliyor bana), bu satırları okuyacaksın; bunları sana bırakınca, senden biraz daha az ayrılır gibi olacağım. Ama önümüzde koskoca bir yaşam varken, ölümü ne diye düşünmeli? Seni tanıyalı, yani seni seveli beri, yaşam bana öylesine güzel, öylesine yararlı, öylesine değerli görünüyor ki, hiçbir şeyini kaçırmak istemiyorum; bu defterde mutluluğumun bütün kırıntılarını kurtaracağım. Hem de her gün, sen yanımdan ayrıldıktan sonra çabucak geçmiş anları yeniden yaşamayacak, varlığını gözlerimde canlandırmayacak da ne yapacaktım? Söylemiştim sana, seni tanımadan önce, yaşamımın boşluğunu duymak bana acı veriyordu. Büyüklerimin beni sürükledikleri, dostlarımın da bütün zevklerini içinde buldukları seçkin çevre uğraşları kadar boş bir şey yokmuş gibi geliyordu bana. Bağlılıktan, erekten yoksun bir yaşam beni doyurmuyordu. Hastabakıcı ya da yoksulların koruyucusu olmayı ciddi olarak düşündüğümü biliyorsun. Bundan sözettim mi büyüklerim omuz silkiyorlardı. Gönül verebileceğim kimseyle karşılaştığım zaman bütün bu heveslerin geçeceğini düşünmekte haklıydılar. Ne diye babam bugün bu kimsenin sen olduğunu kabul etmek istemiyor? Görüyorsun, hiç beceremiyorum yazmayı. Ağlayarak yazdığım bu tümce berbat geliyor bana. Ne diye baştan okudum? Bir gün güzel yazmayı öğrenecek miyim, bilmem. Ne olursa olsun, uğraşmakla olmayacak bu iş.

Her neyse, seni tanımadan önce yaşamıma bir erek aradığımı söylüyordum, şimdi ise ereğim de, işim de, hatta yaşamım da sensin, yalnız seni arıyorum artık. Benliğimin en iyi yanını seninle, senden elde edeceğimi, bana yol göstereceğini, beni güzele iyiye, Tanrı'ya doğru götüreceğini biliyorum. Babamın direncini kırmam için bana Tanrı'dan yardım etmesini diliyorum; ateşli dileğimi daha etkili kılmak istercesine, onu buraya da yazıyorum; Tanrım, babama karşı gelmeye zorlama beni. Biliyorsun, Robert'i seviyorum ben, yalnız onun olabilirim.

Doğrusunu söylemek gerekirse, yaşamımın ereğinin ne olabileceğini daha dün anladım. Evet, Tuileries parkındaki konuşmamızda anla-

dım bunu: beni büyük adamların yaşamında kadının etkisi konusunda aydınlattığı konuşmada. Yazık, öylesine bilgisizim ki, verdiği örnekleri unuttum; ama hiç değilse şunu tuttum aklımda: bundan böyle bütün yaşamımı onun şanlı yolunu tamamlamasını sağlamak uğrunda harcamam gerek. Bunu böyle söylemedi elbette, çünkü alçak gönüllüdür; ama ben böyle düşündüm, çünkü onun yerine ben gurur duyuyorum. Öte yandan, alçak gönüllü olmakla birlikte, kendi değerini kesinlikle bildiğini sanıyorum. Çok hırslı olduğunu da gizlemedi benden.

— Kendim başarıya ermek istediğimden değil, dedi sevimli bir gülümsemeyle; temsil ettiğim düşünceleri başarıya ulaştırmak istiyorum.

Bu sırada babam onu isitsin isterdim. Ama babam Robert konusunda öyle kör bir inada tutulmuş ki, bunda da kendi deyimiyle bir... Hayır! Yazmak bile istemiyorum o sözcüğü. Böyle sözlerle Robert'i değil, kendi kendini küçülttüğünü nasıl oluyor da anlamıyor? Robert'in hoşuma giden yanı da kendi kendine karşı hoşgörülü olmaması, nasıl davranması gerektiğini hiçbir zaman gözden kaçırmaması. Onun yanında, ondan başka herkes gerçekten "onur" diye adlandırılabilir şeyden habersizmiş gibime geliyor. Dilediği anda ezebilir beni bununla, ama, yalnız olduğumuz zamanlarda, bunu bana duyurmamaya özen gösteriyor. Hattâ, yanında kendimi fazlasıyla küçük bir kız gibi görürüm korkusuyla, kendisi de çocuk olmaya kalkınca biraz abartıyor bence. Dün bundan dolayı serzenişte bulunuyordum kendisine, birdenbire çok ciddi bir tavır takındı, sonra da insanı bayıltan bir tür özlemle:

— İnsan kocamış bir çocuktan başka bir şey değildir, diye mırıldandı.

Ayaklarımın dibine oturmuştu, başım kucağıma koydu.

Bazı bazı öylesine derin, öylesine anlam yüklü olan bunca güzel sözün unutulup gitmesi çok üzücü olur doğrusu. Bunun için yazabileceğim kadarını yazmaya karar verdim. İlerde bunları yeniden bulmak hoşuna gidecek, hiç kuşku yok.

İşte bundan sonra akıl ettik günlük tutmayı. Ama neden "ettik" diyorum, bilmem. Bütün güzel düşünceler gibi bu da ondan çıktı. Kısacası, her ikimiz de, yani her birimiz kendi başımıza, onun *bizim* öykümüz diye adlandırdığı şeyi yazmaya söz verdik. Benim için kolay, çünkü ancak onunla varım. Ama ona gelince, boş zamanları olsa bile, bunun üstesinden geleceğinden kuşkuluyum. Hattâ düşüncesini fazla

oyalamayı da doğru bulmam. Bir yolu, bir düşüncesi, bir toplumsal yaşamı bulunduğunu, aşkımm bunları engellememesi gerektiğini anladığımı; kendisinin benim bütün yaşamım olması gerekirse de benim kendisinin bütün yaşamı olamayacağını, olmamam gerektiğini uzun uzun anlattım ona. Bütün bunlar konusunda defterine neler yazdı, bilmek isterdim doğrusu; ama günlüklerimizi birbirimize göstermeyeceğimize büyük yemin ettik. Hoşlandığı biçimde, yani alnımdan değil de tam iki gözümün arasından öperek:

— Günlüğümüz ancak böyle içten olabilir, dedi.

Buna karşılık, ikimizden ilk ölenin günlüğünü ötekine bırakmasını kararlaştırdık.

Biraz budalaca:

— Oldukça doğal bir şey bu, dedim.

Çok ciddi bir tavırla:

— Hayır, hayır, dedi. Önce yırtmamaya söz vermeli.

Sana günlüğe ne yazacağımı bilemeyeceğimi söylerken gülümsüyordun. Gerçekten de, şimdiden dört sayfa dolduruverdim işte. Bunları yeniden okumamak için güç tutuyorum kendimi; ama, okusaydım, yırtmamak için kendimi tutmam daha da güç olurdu. Beni şaşırtan şey daha şimdiden bundan tad almaya başlayışım.

12 Ekim 1894

Robert birdenbire annesinin yanına, Perpignan'a çağrıldı, çok kötü haberler aldı ondan.

— İnşallah korkulacak bir sev yoktur, dedim.

Aslında ne kadar kaygılı olduğunu belli eden, ciddi bir gülümsemeyle:

— Hep böyle söylenir, diye yanıtladı.

Ben de hemen sözümün saçmalığından dolayı kızdım kendime.

Konuşmamdaki bütün devinimler, söz olsun diye soylediğim tumceler yaşamımdan çıkarılsaydı, geriye ne kalırdı? Bir de bunun farkına varmak için üstün bir insanla ilişki kurmak gerektiğini düşünürsek! Robert'in beni hayran bırakan yanı, hiçbir şeyi herhangi bir kimse gibi yapmaması, herhangi bir kimse gibi söylememesi; üstelik, hiçbir büyüklenmesi, hiçbir yapmacıklığı da yok; görünüşünü, giysilerini, sözlerini, devinimlerini niteleyebilecek sözcüğü uzun uzun aradım; "özgün" fazla sivri; "özel" -- "ayrı" -- Hayır; dönüp dolaşıp "seçkin" söz-

cüğüne geliyorum; bu sözcük başka hiç kimse için kullanılmasın isterdim. Bütün varlığının ve davranışlarının bu olağanüstü seçkinliğini kendinden başka hiç kimseye borçlu olmadığı düşüncesindeyim, çünkü ailesinin pek de ahım şahım olmadığını cıtlattı bana. Annesi babası yüzünden utanç duymadığını söylüyor; ama bu bile, onun kadar dürüst, onun kadar soylu olmayan bir yaratığın bu yüzden yüzünün kızartılabileceğini sezdirtiyor. Babası tecimle uğraşmış anlaşılan. Robert onu yitirdiğinde çok küçükmüş. Babasından söz etmekten pek hoşlanmıyor, ben de sormayı göze alamıyorum. Sanırım, annesini çok seviyor. Daha birbirimize "sen" demeye başlamadığımız sıralarda:

— Haklı olarak kıskanabileceğiniz biri varsa, o da annemdir, demişti.

Kendisinden küçük bir kızkardeşi varmış, ölmüş.

Onun yokluğundan ve bu yokluğun bana bıraktığı zamandan yararlanarak nasıl tanıştığımızı anlatmak istiyorum. Annem beni Darblez'lere götürmek istiyordu, bir çay veriyorlardı evlerinde, bir de çok değerli olduğu anlaşılan bir Macar violenselisti dinlenecekti; ama beni rahat ve... Robert'le başbaşa bırakmaları için şiddetli bir baş ağrısını bahane ettim. "Kibar çevre zevklerine" nasıl öyle uzun zaman bağlanabildim, anlamıyorum; daha doğrusu, bu çevrenin gururumu okşayan yanlarından hoşlanmakta olduğumu şimdi fazlasıyla anlıyorum. Şimdi artık Robert'in gözüne girmekten başka bir isteğim yok, başkalarınca beğenilmek umurunda bile değil, bunun bir önemi varsa onun için, onun bundan aldığını gördüğüm zevk için var. Ama, öylesine yakın olup da bana şimdiden alabildiğine uzak görünen o günlerde, Beethoven'ın beşinci konçertosunda, Rosita solo bölümünü çalarken ben, ikinci bir piyanoda (oldukça parlak bir biçimde, yalan değil), orkestra bölümünü çaldıktan sonra, gülümsemelere, beğenmelere, övgülere, hatta bazı arkadaşların çekememezliğine, kıskançlığına ne değerler vermiyordum! Alçak gönüllü davranıyordum ya ondan daha çok kutlanmak koltuklarımı kabartmıştı. "Rosita'nın çalışında şaşılacak hiçbir şey yok; onun mesleği; ama Eveline..." En çok alkışlayanlar müzikten hiçbir şey anlamıyanlardı. Biliyordum, ama gülümseyip geçmem gereken övgülerini benimseyiveriyordum... Hattâ: "Sandığımdan daha zevkliymişler", diye düşünüyordum. İşte böyle kapılıyordum bu saçma gösterişe... Evet; anlıyorum bunun insanı nasıl eğlendirdiğini, alay insanı nasıl eğlendirirse, bu da öyle eğlendirir. Ama, bir toplulukta, herkesin en gülüncü benmişim gibime gelir. Çok güzel, çok akıllı

olmadığımı biliyorum; Robert bende gonlünü kaptırmaya değer ne buldu, pek anlayamıyorum. Kibarlar çevresinde parlamak için orta halli piyanist yeteneğimden başka hiçbir şeyim yoktu, birkaç gündür de piyanoyu bıraktım, sanırım kesin olarak. Neye yarar? Robert müzikten hoşlanmıyor. Bildiğim tek kusuru bu. Buna karşılık, resimle öyle akıllıca ilgileniyor ki, kendisinin de resim yapmamasına şaşıyorum. Bunu kendisine söylediğim zaman gülümsedi, insan çok değişik yeteneklere "tutkun" olunca (bu deyimini kullandı kendisi), en büyük zorluğun en önemsiz yeteneğe gereğinden fazla önem vermekten kaçınmak olduğunu açıkladı bana. Resimle gerçekten uğraşmak için, bir sürü şeyden el çekmek gerekirmiş, kendisi için çevreye yararlı olmanın en iyi yolunun resim yapmak olduğu düşüncesinde de değilmiş, öyle söyledi. Sanırım, politikayla uğraşmak istiyor, ama açıklıkla söylemiş de değil. Öte yandan, hangi işe girirse girisin, başaracağından kuşkusuz yok. Hattâ beni biraz hüzünlendirebilecek bir şey de, herhangi bir konuda başarıya ulaşmak için yardımına pek gereksinimi olmaması. Ama öylesine iyi ki, sanki benden vazgeçemezmiş gibi davranıyor, bu oyun da bana öyle tatlı geliyor ki, inanmasam bile katılıyorum.

Yapmamaya kararlıydım ya, ipin ucunu gevşettim: kendimden söz ediyorum. Rahip Bredel bencilliğin tuzakları konusunda bizi uyarmakta ne kadar haklıydı; bencilik bazı bazı bağlılık ve aşk görünüşüne bürünebilir derdi bize. Yararlı olduğunu düşünmek zevkini tatmak için, bağlanmaktan hoşlanır insan, bağlılığından söz edilmesinden de hoşlanır. Kusursuz bağlılık yalnız Tanrı'nın bilebileceği, bakışı da, ödülü de yalnız Tanrı'dan bekleyecek bağlılıktır. Ama bence değerli bir kimseyi sevmek kadar hiçbir şey öğretmez alçak gönüllülüğü. En iyi Robert'in yanında anlıyorum eksikliğimi, azıcık bir değerim varsa, bunu da ona eklemek isterdim... Ama ben *bizim* öykümüzün başlangıcını, her şeyden önce ilk karşılaşmamızı anlatmak için çıkmıştım yola.

Altı ay üç gün önce, 9 Nisan 1894'te oldu bu iş. Annemle babam Konservatuvar'da kazandığım ödülü kutlamak için beni İtalya'ya götüreceklerine söz vermişlerdi; amcamın ölümü, sonra olgunluk çağına gelmemiş çocuklar bulunması nedeniyle miras dağıtımının güçlükleri bu tasarımı geciktirmişti; çoktan vazgeçmiştim bile, ama babam, birden bire, annemi yeğenleriyle birlikte Paris'te bırakarak, Paskalya tatilini geçirmek üzere Floransa'ya götürdü beni. Madame de T.'nin bize salık vermekle iyi ettiği Girard pansiyonuna inmiştik. Pansiyonda

kalanların hepsi de konuşkan insanlardı, sofrada onlara katılmak hiç de fena olmuyordu. Üç İsveçli, dört Amerikalı, iki İngiliz, beş Rus, bir de İsviçreli. Fransız olarak, Robert'le biz vardık yalnız. Bütün diller konuşuluyordu ya Ruslar, İsviçreli, biz üçümüz, bir de yukarıda saymayı unuttuğum bir Belçikalı nedeniyle en çok Fransızca konuşuluyordu. Pansiyondakilerin hiçbiri tatsız tuzsuz türden değildi öyle; ama Robert'in seçkinliği hepsini gölgede bırakıyordu. Babamın karşısında oturuyordu. Babam fazla açılmaz öyle, çoğu zaman da kendi çevresinden olmayan insanlara pek hoş davranmaz. En son biz geldiğimiz için, hemen konuşmaya katılmamamız oldukça doğal bir şeydi. Bana gelince konuşmak isterdim doğrusu, ama babamdan daha cana yakın davranmam uygun düşmezdi; böylece ben de babam gibi az konuşuyordum, onun yanında oturduğum için de, sessizliğimiz genel canlılık içinde bir sessizlik adacığı oluşturuyordu. İşin eğlenceli yanı, herhangi bir yere gidip de bizim pansiyondakilerden birkaçına rastlamadığımız olmuyordu hiç. Böylece babam selamlarına, gülümsemelerine karşılık vermek zorunda kalıyor, sofraya oturduğumuz zaman da, Santa-Croce'den ya da Pitti Sarayı'ndan döndüğümüzü herkes biliyordu. —"Çekilir şey değil", diyordu babam; ama gene de buz gibi soğukluğu geçiyordu. Robert'e gelince, her yerde karşımızda buluyorduk onu. Bir kiliseye, bir müzeye girdik mi ilk gördüğümüz Robert oluyordu. "Buyur bakalım! Gene..." diyordu babam. İlkin, rahatımızı kaçırmamak için, Robert bizi görmemiş gibi davranıyordu, çünkü bu sürekli karşılaşmaların babamı sinirlendirdiğini sezmemezlik edemeyecek kadar anlayışlıydı. Böylece babamın kendisini farketmeye razı olmasını bekliyor, kibarlığından, bir başyapıtı incelemeye dalmış gibi davranıyor, hiçbir zaman ilk selamı veren kendisi olmuyordu. Babam da selamını epeyce beklettirtiyordu doğrusu, çünkü babam az konuşurluğunu en çok ona karşı gösteriyordu. Biraz da rahatsız ediyordu beni bu tutukluk, çünkü, ne yalan söylemeli, saygısızlığa yaklaşan bir dereceye varıyordu; buna aldırmmamak için Robert'in o güzelim rahathğı gerekirdi. Ama, ben gülümsemekten kendimi alamadığım için, hiç değilse benim bir kötü niyetim olmadığını anlıyordu. Hattâ babam ne kadar soğuk davranırsa, ben de gülümsememi tutmakta o kadar güçlük çekiyordum; bereket versin ki, babam bunun farkına varmıyordu, çünkü biraz onun ardında oluyordu bu iş. Robert gördüğünü belli etmeyecek, benimle doğrudan doğruya konuşup da babamın çok kötü karşılayacağı bir davranışta bulunmayacak kadar ince bir insandı. Robert'le benim aramda, babamdan habersiz, daha şimdiden, sessiz bir alış-veriş yaratan bu küçük güldürüden dolayı biraz suçluyordum kendimi. Ama

bundan nasıl kaçınılabilirdi ki?

Babamın susuşla geçiştirmelerini artıran şey, Robert'in "kendi kafasında" olmamasıydı. Babamın görüşlerinin ne olabileceğini hiçbir zaman pek iyi anlayamadım, çünkü politikadan hiç anlamam, ama annemin onun "maddeciliğı" diye adlandırdığı şeyle suçladığını ve babamın "papazları" pek sevmediğini bilirim. Küçükken, bu kadar iyi olmasına şaşardım, çünkü hiç kiliseye gitmez. Söylediğinin de pek doğru olduğunu sanmıyorum: "din insanları daha iyi yapmaz"mış. Annem onu "inatçı" bulur; ama babamın ondan daha iyi yürekli olduğuna inanırım ben, birlikte tartıştıkları zaman da, annem öyle bir tavırla konuşur ki, kendisine hak veremesem bile, çoğunlukla gönlüm babamdan yana gider. Cennete inanmadığını söyler babam, rahip Bredel, oraya gidince buna inanmak zorunda kalacağı yanıtını verir, çünkü dosdoğru cennete gidecek, istemese de kurtulacak. Bütün gönlümle inanıyorum buna.

Annemle babam gibi böyle derinden derine anlaşıp karı kocalar arasında bu bölünmeler ne kadar acı! Hele böyle birazcık iyi niyet gösterince kolaylıkla anlaşılabilirler noktalar! Ne olursa olsun, Robert' den yana böyle bir korku yok, çünkü bir kiliseye gidip de dua etmeden çıktığını görmedim hiç, üstelik bütün düşünceleri yüce ve soylu. Yalnız *Temps* okuyan babamın söylediğı gibi, *La Libre Parole*' un "kötü bir gazete" olduğuna inanamıyorum; Girard pansiyonundaki ikinci günümüzde, Robert'le babam fümuarda yalnız başlarına karşı karşıya kaldıkları zaman işler iyice bozulacak sanmıştım. Salonun kapısı ardına kadar açıldı, her ikisini de görebiliyordum, gazetelerini önlerine koyup koltuklarına oturmuşlardı. Robert, gazetesini gözden geçirdikten sonra bunu işitemediğim bir iki sözcük söyleyerek babama uzatmak düşüncesizliğini gösterdi; ama babam öylesine öfkelenmişti ki, koltuğunun dirsekliğine koymuş olduğu kahve fincanını açık renkli pantolonunun üzerine devirdi. Robert çok çok özür diledi ya hiç suçu yoktu doğrusu. Babam mendiliyle üstünü silerken, salonda beni görmüş olan Robert, bana üzüntülerini belirtmek için çok belirsiz ama çok anlamlı bir yüz işareti yaptı, o kadar gülünçtü ki, gülmekten kendimi alamadım ve hemen başka yana döndüm, çünkü babamla alay eder gibiydim.

Derken, altıncı gün, babamın damlası tuttu. Of! Buna sevinmek çok çirkin!.. Elbette, kendisine yoldaşlık etmek için yanında kalmayı, kendisine kitap okumayı önermiştim ona, ama hava çok güzeldi, beni çıkmaya zorlayan da o oldu. Ben de, o ilkellerden pek hoşlanma-

dığı için, İspanyol kilisesini görmek için onun yokluğundan yararlandım. Elbette, burada Robert'i karşımda buldum ve kendisiyle konuşmazlık edemedim. Ama beni yalnız gördüğüne şaşıttıktan ve pek nazik bir biçimde babamın sağlığını sorduktan sonra, yalnız resimden sözettik. Bilgisizliğimden dolayı nerdeyse mutluydum, çünkü bana her şeyi açıklaması için bir fırsattı bu. Kocaman bir kitap vardı yanımda, ama açmak gereksinimini duymadı, çünkü bütün bu eski ressamların adlarını ezbere bilir. O zamanlar bana çok biçimsiz görünen freskleri yeğ tutarken ona katılamıyordum ama bütün söylediklerinin doğru olduğunu seziyordum, gözlerim tek başıma değerlendiremeyeceğim birçok nitelikler görüyordu. Sonra da ardına düşüp Saint-Marc manastırına gittim, burada ilk kez olarak, resimden anlıyormuşum gibime geldi. Ortak bir hayranlık içinde kaybolmak, kendi kendini unutmak öylesine hoş bir şeydi ki, Angelico'nun büyük freski önünde, hiç düşünmeden koluna girivermişim, o zamana kadar başbaşa kaldığımız küçük kiliseye birtakım insanlar girdikten sonra farkettim ancak bunu. Öte yandan, Robert babama da söylenemeyecek bir şey söylemiyordu; gene de, pansiyona dönünce, babama bu karşılaşmadan söz etmeyi göze alamadım. Bende artık başka bir şey düşünmeme elvermeyecek türden bir anı bırakan şeyin sözünü bile etmemem kötü bir şeydi kuşkusuz. Ama, bir zaman sonra, rahibin karşısında bu "atlama yoluyla yalan" dolayısıyla kendimi suçladığım zaman, daha çok yatıştırmıştı beni; şu da var ki, aynı zamanda nişanımı da haber veriyordum ona. Rahip babamın bunu uygun bulmadığını biliyor, ama uygun bulmasını önleyen şeyin Robert'in kanıları olduğunu da biliyor, annemle rahibin bu nişanı uygun bulmalarını sağlayan da bu kanıların kendisi. Öte yandan, babam öyle iyi yürekli ki, uzun zaman direnemedi, sonra, kendisinin de söylediği gibi, onun için benim mutluluğum her şeyin başında geliyor; mutluluğumdan da kuşku duyamaz doğrusu.

Nişandan söz etmeden önce, İtalya'daki son günleri anlatmam gerekirdi; ama, geri kalan bütün anılarımı gölgede bırakan bu tılsımlı sözcüğe gelinceye kadar kalemimin akışına bıraktım kendimi. Flóransa'dan ayrılmadan önce, Robert Paris'te bizi görmeye gelmek için babamdan izin istemişti. Babam geri çevirecek diye öyle korkmuştum ki! Ama Robert akrabalarımız de Berre'leri çok iyi tanır, bunlar bizi onunla birlikte akşam yemeğine çağırdılar, bu da işleri çok kolaylaştırdı. Ertesi gün, Robert gelip anneme saygılarını sunuyor, birkaç gün sonra gene gelerek beni ondan istiyordu. (Ne kadar da saçma geliyor

bu deyim bana¹!). Annem ilkin biraz şaşırmıştı, bana bundan söz açınca ben daha da fazla şaşırdım, çünkü Robert aşkını gerçekten bildirmemişti daha. Bunu kendisine açtığım zaman çok güldü ve bunu düşünmemiş olduğunu, ama beni sevdiğini hâlâ anlamamışsam "bildirmeye" hazır olduğunu "bildirdi". Sonra beni kollarına aldı ve kendimi bütün varlığımla ona verdiğimi anlaması için benim de konuşmak gereksiniminde olmadığını anladım.

Bir telgraf getirdiler. Bana gelmişti ama, açsın diye anneme bıraktım.

"Robert'in annesi ölmüş", dedi annem, sonra telgrafı bana uzattı, bir tek şey gördüm: onun çarşambaya döneceğini.

13 Ekim

Robert'ten bir mektup! Ama anneme yazmış! Annem de bu saygı belirtisi karşısında duygusuz kalmadı, sanırım. Annemin bu mektubu saklamak istemesini anlıyorum, çünkü çok güzel; ben de bir daha okuyabilmek istediğim için, buraya geçiriyorum:

Madame,

Bugün kendisine değil de size yazmamı Eveline bağışlar herhalde. Onun neşesini kederimin görüntüsünden uzak tutmak isterim, bu yüzden ağlamak için size yöneliyorum. Bu güzel *anne* adını dünden beri ancak size verebilirim artık. Yitirdiğim anneye beslediğim saygı ve sevgi duygularını bundan böyle size yöneltmememe izin vereceğinizi umarım.

Evet, beni dünyaya getiren insan dün öldü; kollarımın arasında öldü diyebilirim. Ancak son soluğuna birkaç saat kala yitirdi bilincini. Daha o sabah, çağırttığım rahip son kutsamayı yaparken akli başındaydı. Ölümü rahatlıkla karşılıyor ve ancak benim üzüntüm nedeniyle acı çeker gibi görünüyordu. Son sevincinin benim nişanlandığımı öğrenmek ve yeryüzünde beni yalnız bırakmadığını düşünmek olduğunu söylüyordu bana. Bunu ve hiç silinmeyecek üzüntümün annemin kendisini tamyamamış olması olduğunu Eveline'e söylemenizi rica ederim.

Şimdiden bir oğul bağlılığı olan, her zaman saygılı bağlılığıma inanmanızı rica ederim, anneciğim.

Robert D.

¹ Sözcüğü sözcüğüne çevrilince, bu deyim "elini istemek"tir. (Çeviren)

Zavallı dostum, acını paylaşmak isterdim. Kederlenmeye çalıştım; ama boşuna. Yüreğim sevince batmış baştan başa, seninle duyduğum her şey bir mutluluk benim için, hattâ acı bile.

15 Ekim

Onu yeniden gördüm. Kederi ne kadar onurlu, ne kadar güzel! Onu daha iyi anlamaya başlıyorum. Basma-kalıp sözlerden nefret ettiğini sanıyorum, çünkü yasından sözederken de aşkını bildirdiği zamanki gibi az konuşuyor. Hattâ, üzüntüsünü belli etmek korkusuyla, kendisini duygulandırabilecek her şeyden kaçınıyor. Aramızda maddi konulardan başka hiçbir şeyin sözü geçmedi, annemle de yalnız miras işinin çözümlenmesiyle Robert'e kalan malikânenin satılmasını konuştular. Kafamı böyle şeylere vermek çok güç benim için, bırakıyorum, Robert'le annem uğraşıyor bunlarla. Zengin olacağımızı anladım; nerdeyse üzülüyorum buna: mutluluğa ermek için paraya gereksinimi bulunanlara bırakmak isterdim serveti. Ama burada söz konusu olan mutluluk değil. Robert her zaman kendine yetecek kadar geliri olacağını, parayı ancak düşüncelerini utkuya götürecek bir silah olarak gördüğünü söylüyor. Rahip Bredel'le uzun uzun konuştu. O da serveti tepmeye hakkımız olmadığını, ama bir servetimiz bulunduğuna göre, onu iyilik yolunda kullanmanın boynumuzun borcu olduğunu söylüyor. Zavallı babacığım! Ondan uzaklarda oluyor bütün bunlar. Ne zaman rahip Bredel'in içeriye girdiğini görse, çabucak bir selam taslağı çizerek:

— Çok üzgünüm!... Ben gitmek zorundayım... deyiveriyor.

Rahip alınacak diye korkuyorum hep; ama öylesine iyi, öylesine anlayışlı ki, bu zavallı özürü ciddiye almış gibi davranıyor. Hatırseverliği artırarak saygısızlığı elinden geldiği kadar düzeltmeye çalışan anneme:

— Monsieur Delaborde'un işleri hep böyle başından aşkındır, diyor.

Bana öyle geliyor ki, babam birazcık iyi niyet gösterse rahiple pekâlâ anlaşabilirdi! Çünkü o da çok iyidir. Kendisini buna inandırmaya çalıştığım zaman:

— Yavrucuğum, rahiplerle aynı Tanrı'ya tapmıyoruz, diye karşılık veriyor. Israr etme, yoksa kızdırırsın beni. Annene fazla benzemeyecek olursan, ilerde belki de anlarsın bunları

O zaman "bunları" hiçbir zaman anlamamayı dilediğimi, ama aynı derecede sevdiğim büyüklerimi ayıran kanıları haklı bulamayacağımı söylemek boynuma borç oluyor. Babama nişanımı uygun göstermeyen de bu kör olası *kanılar*.

— Yavrucuğum, kendimde bu evlenmeye karşı çıkma hakkını görmüyorum, baskıdan da hoşlanmam, diyor. Ama sen de beni üzen bir kararı desteklememi isteme benden. Yapabileceğim tek şey, bu kararından dolayı çabuk pişman olmamanı dilemek.

19 Ekim

Bu sabah, Robert'in nesini beğenmediğini sordum babama. Uzun uzun yüzüme baktı, hiçbir şey söylemeden dudaklarını sıktı ilkin, sonra:

— Hiçbir kusuru yok, yavrum, dedi. Hoşuma gitmiyor, o kadar. Nedenini söylersem, karşı gelirsin, çünkü onu seviyorsun; insan birini sevdi mi olduğu gibi göremez artık onu.

— Ama Robert olduğu gibi de ondan seviyorum! diye atıldım.

— Robert rahibi de, anneni de, seni de aldatıyor, korkarım kendi kendini de aldatıyor, en kötüsü de bu!

— Söylediklerine inanmadığımı mı söylemek istiyorsun?

— Yok, canım, yok; inanıyorum inandığına; ama ben inanmıyorum bunlara.

— Bir kez sen hiçbir şeye inanmazsın, baba.

— Ne yaparsın? Ben annenin kuşkucu dediklerindenim.

Ve burada kalıyoruz, çünkü bu tür konuşmalar her ikimizi de üz-
mekten başka bir şeye yaramıyor. Zavallı babacığım! Robert'e güveni-
yorum, onu inandıracak zamanla. Babama karşı öyle sabırlı, öyle anla-
yıslı, öyle becerikli davranıyor ki... Bütün anlaşmazlık konularından
kaçınıyor (babam da öyle ya). Babamla bir konuşma yapmayı yumur-
taların dansı diye adlandırıyor, çünkü ince konular arasında, hiçbirine
sürtünmeden, ustalıkla dönmek gerek. Ama bazı bazı, babam yokken,
benimle konuşurken, babamın onu işitebilmesini ne kadar isterdim!
Babamın karşısında, kendi kendini dinlediğini seziyorum; ama kendini
kapıp koyverdi mi bütün varlığıyla canlanıyor, hem de bazan öyle
güzel şeyler söylüyor ki, hemen yazmak geliyor içimden. Üstelik öyle
nükteci, öyle güldürücü olabilir ki... Geçen gün Yvonne de Berre'in
söylediği gibi: "İnsan onu dinlemekten bıkmıyor". Geçtiğimiz perşem-

beydi; Robert'le akrabalarımızda öyle yemeği yemiştik. Maurice de Berre ile babam yemekten hemen sonra çıktılar; o zaman Robert bize uzun uzun Perpignan'dan, çok iyi gördüğü taşra yaşamının ufak çekişmelerinden, içinde yaşadığı ve dünyayı verseler bir daha yaşamak istemediği bütün o çevreden söz etti. Büyüklerinin çevresindeki bütün tuhaf insanlardan sözedişini dinledikçe, onları tanımamış olmanın üzüntüsünü uyandırıyor bende; ama Robert gibi üstün kafalı bir insan için, böyle bir dost çevresinin boğucu olmasını anlıyorum. Bu havadan kurtulmak isteğiyle rahip olmayı kuruyormuş ilkin, çünkü çok dindar yaratılıştadır; sonra etkin yaşama katılarak daha çok iyilik yapabileceğini anlamış. Rahip Bredel ona hak veriyor, İncil'i anarak söylediği gibi, ben de onunla birlikte böyle bir ışığın kapah kalmaması gerektiğini düşünüyorum. İnsan Robert'i dinlerken, ister istemez, birçoklarının da onu dinleyebilmelerini diliyor. Bu noktada kıskançlık edemem böyle bir gömüden tek başına yararlanma isteği dine aykırı bir şey gibi geliyor bana. Yaşamımın ereği bütün gücümle onun oluşmasına yardım etmek olmalı.

Gelecek hafta birlikte birkaç yere gitmemiz gerekiyor. Onu dostlarımıza tanıtacağım diye seviniyorum.

26 Ekim

Birkaç gündür öyle çalkantılı bir yaşam sürüyorum ki... Bu deftere bir şeyler yazmak için her gün az çok zamanım olur diye umuyordum. Ama yalnız zaman değil bulamadığım. Yalnız kaldığım anlarda bile, düşüncelerimin durulmasını sağlayacak olan şu içe kapanışa da erişemiyorum artık. Bir anafora kapılmış gidiyorum: Dost gezmeler, alışverişler, akşam yemekleri, oyunlar. Bereket versin ki, Robert yaşlı olmakla birlikte, benimle gelmekten çekinmiyor, çünkü, kendisinin de söylediği gibi, içten duygular göreneklere boşverir; öte yandan, sevildiğini anlamamın mutluluğu da kederinden daha ağır basıyor sanıyorum. Benimle satıcılara geliyor, benim için bir çok şeyler ısmarlıyor, bunlara çok gereksinimimiz olacağına inandırmaya çalışıyor beni. Bu onu öylesine eğlendiriyor, beni şımartmaktan zevk aldığı da öylesine açık ki, onu durdurmaya çalışmıyorum pek. Birlikte öyle hoş bir yüzük seçtik ki, ne yalan söylemeli, çok sevindirdi beni, bakmaktan bıkmıyorum bir türlü. Ama bir de bilezik armağan etmek istediği zaman, kabul edeyim diye çok diller döktü ya gene de kesinlikle karşı

çıktım. Mücevher alımı bir masraftan çok bir "yatırım" sayılmalıymış. Bu sözü kullandı, sonra da değerli taşlarla madenlerin "değer artımına elverişli" olduklarını açıkladı. Benim için bunun hiç önemi bulunmadığını söyleyerek karşı geldim, biraz tartıştık bu konuda. Hiç kuşkusuz, çok pahalıya mal olduğunu bilmesem bile yüzüğümün beni aynı ölçüde memnun edeceğini söylemem nazik bir davranış değildi; bunun üzerine:

— Bayağı eşyalardan hoşlanıyorum demek gibi bir şey bu, diye atıldı.

Sonra, her zaman olduğu gibi (onun en ilgi çekici yanı da bu ya), konuyu genişletti, kendisi için önem taşıyan tek açı olan "genel açıdan" ele aldı:

— Bugün öyle başarılı yapay inciler yapabiliyorlar ki, herkes aldanabiliyor, diye açıkladı; ama gerçek inciler bir servet demektir, ötekilerdeyse değer in yalnızca görünüşü var.

Şaşılacak kadar zevkli olduğu ve terzilerle tartışmaktan hoşlandığı için, ille de giysilerimin provasında bulunmak istiyor. Aynı biçimde, şapkalarımı seçmeye de birlikte gittik. Yeni biçimlere alışmakta çok güçlük çekiyorum. Robert bana çok iyi gittiğini söylüyor; ama aynaya bakıyorum da kendimi zor tanıyorum. Ama bunun bir alışkanlık işi olduğunu ve çok yakında, onun da söylediği gibi, asıl genç kızlık yüzümü tanıyamaz olacağımı sanıyorum. Genellikle fazla güzel buluyorum onun seçtiklerini; ama yüzünü ağartmamı istemesini, alçak gönüllülük hakkını yitirdiğimi anlıyorum. Rahip yüreğimin gene öyle kaldığını, önemli olan tek şeyin de bu olduğunu söylüyor. Her gün yeni baştan şaşıyor ve bu mutluluğu hak etmediğimi düşünmekten kendimi alamıyorum. Bazı bazı Robert benim üstünlüklerini ne denli büyüüttüğünü anlayıverecek diye korkuyorum. Ama belki de, aşk zoruyla, ona kadar yükselmeyi başaracağım. Bütün yüreğimle bunu diliyor ve durmadan buna çabalıyorum. O da öyle büyük bir sabırla yardım ediyor ki bana!

30 Ekim

Robert çok şaşırtıcı, bir sürü ünlü kişiyle ilişkileri var, her çevreden insanlar tanıyor. Bu da kendisine başvuranlara yardımda bulunmasını sağlıyor; çok iyiliksever olduğunu bildikleri için de bunda hiç kusur etmiyorlar. Elde edeceğimize kesinlikle güvenmediğimiz hiçbir şey istememenin büyük bir erdem olduğunu söylüyor. Ama, yardım ettiği kimseler kendisinden hiçbir şeyi esirgemedikleri, kendisi de yalnız

doğru şeyleri istediği için, her istediğini kolayca elde ediyor. Her yere giriyor, onunla bir yere gidip de hemen kendisine uzanan eller görmediğim olmuyor hiç. Beni yalnız gerçek dostlarıyla tanıştırmasını istedim; ama onu birazcık tanıyıp da dostu olmamak çok güç, üstelik, her şeyden haberdar olduğu için, herkese her şeyden sanki özellikle kendi konusuymuş gibi sözedebiliyor . Doğrusunu söylemek gerekirse, içli dışlı dostları olduğunu sanmıyorum. Geçen gün sordum bunu ona. Doğrudan yanıtlamadı, ama, beni sevgiyle bağrına basarak: — Dostluk aşkın bekleme odasıdır, dedi.

Gerçekten de, Rosita ile Yvonne'a daha dün beslemekte olduğum büyük dostluk ancak geçiciymiş, ilk gerçek dostum Robert'miş gibi geliyor bugün.

Babama kendisine nişan verdirterek bir sürpriz yapmak istiyor. Eğitim bakanının özel kalem müdürünü çok iyi tanıdığından, kendisi için bunun çok kolay olacağını söylüyor. Babam da geri çevirmez kuşkusuz, gerçekte buna çok sevineceğini sanıyorum. Robert'in babamı düşünmesini, nişanı kendisi için istememesini çok güzel buluyorum, ama o buna önem vermiyor ve istediği zaman elde edebileceğini biliyor. Beni tanıştırdığı önemli insanlarla konuşmasını dinlerken, bilgi sizliğimi iyice anlıyorum; onun yüzünü kızartacağım diye öyle korkuyorum ki, söze karışmayı pek göze alamıyorum. Bana bilmem gereken kitapların bir dizelgesini çıkarmasını istedim ondan. Biraz zamanım olur olmaz... Ama ne zaman olacak? Ocak sonunda evlenmeye karar verdik. Korkunç uzak geliyor bu bana, gene de günler baş döndürücü bir hızla uçup gidiyor. Düğünden hemen sonra Tunus'a gitmemiz gerek. Yalnızca bir eğlence yolculuğu olmayacak bu. Robert'in burada bir tarım işiyle ilişkisi var, buna göz kulak olmak istiyor. En büyük zevklerin bir yarar sağlayan zevkler olduğunu söylüyor. Kafası hiç boş durmuyor. Durmamacasına bilgisini artırıyor, her şeyden bir yarar sağlamasını da biliyor.

Bizi düşündüren büyük sorun ev sorunu. Birçok daireler gezdik, ama ya annem, ya Robert ya da ben ille de bir kusur buluyoruz. Robert'in çok iyi tanıdığı bir mimarla anlaşıcağımızı sanıyorum. Çok güzel bir yerde, La Murette semtinde, büyük bir bahçeye bakan bir yapıyı bitirtmek üzere. Son kat bizim olacak belki de, bu da burasını gönlümüzce düzenlememizi sağlayacak. Planları tartışmakla saatler geçiriyoruz, hiçbir şey bu kadar eğlenceli olamaz. Annesi yaşarken fazla zengin değildi Robert, üç yıldır Antin caddesinde, küçük bir giriş katıyla yetiniyor, gittikçe daha çok sıkışıyordu. Yemeklerini lokantada ye-

mek zorundaydı, bu da hem zamanını alıyor, hem midesini yoruyordu. Yerini görmek istedim; sanırım, bana göstermekten biraz utanıyordu. Bununla birlikte, hiçbir dağınıklık bulamadım da şaşıtm. Bütün kâğıtları dosyalar içine yerleştirilmişti, üstelik her türlü konuda gereksinim duyduğu bütün bilgileri hemen bulmasını sağlayacak bir fiş düzeni bulmuş. Böylelikle kolayca yardımcı olabiliyor insanlara. İnsanların genellikle yöntemden yoksun bulunduğu, toplum örgütlerinin iyi ayarlanmamış olduğu düşüncesinde. La Fontaine'in "Özdür, temeldir gerçekte eksikliği en az duyulan" biçimindeki dizesini yinelemekten hoşlanıyor ve en önemli şeyin elimizdekini değerlendirmek olduğunu savunuyor. Ben bunun her şeyden önce kendisi gibi yetenekli olanlar için doğru olduğunu sanıyorum; ama ona benim özümün fazla bir değer taşımadığını söylediğim zaman, karşı geliyor, sonra, nazikçe, salonları bulunan, kibarlar çevresinde parlayan birçok kadınların benim kadar zeki olmadıklarını söylüyor. Bunu söylerken içten görünüyor. Gelecekteki karısı hakkında büyük düşlere kapılıyor diye korkuyorum. Hiç değilse uzun zaman sürdürebilse bu düşleri! Ne olursa olsun, elimi çabuk tutarak biraz zaman bulur bulmaz bilgimi artırmaya çalışmak, ona yakışmazlık derecemi her gün biraz daha azaltmaya çabalamak istiyorum.

Birbirimize verdiğimiz söze uygun olarak kendisinin de günlüğünü tutması için zaman ayırıp ayıramadığını merak ediyordum, bana günlüğünü göstermesini istedim; okuyacak değildim elbette; görmek istiyordum, o kadar. Ne yalan söylemeli, savaştan korkuyordum. Ama yatıştırdı beni. Günlüğünü koyduğu çekmece her zaman dikkatle kilitlenmiş durumda. Çekmeceyi gösterdi bana, ama içinden günlüğü çıkarmaya yanaşmadı, açmayacağıma söz verdikten sonra bile.

3 Kasım

Dün ressam Bourgweilsdorf akşam yemeğine geldi bize. Doğru olarak yazıp yazmadığımı bilmediğim bu berbat ada karşın, ne Alman, ne de Yahudi, çok saygıdeğer bir çocukcağız. Robert çok yardım etmiş ona, Antin caddesindeki alt katı acıyarak ama gururunu incetmeden satın aldığı, bir yığın satılmaz tuvalle doldurmuş. Resimden başka şeyler yapması salık verilmesi gereken başarısız bir ressamı yüreklendirmeyi fazla düşüncesiz bir davranış saydığımı söyledim Robert'e; ama zavalılık resimden başka hiçbir şey yapamazmış anlaşı-

lan, üstelik çok yetenekli sanırmış kendini. Öte yandan, Robert de onun "oldukça yetenekli" olduğunu ileri sürüyor. Biraz tartıştık bu konuda, öyle ya, Bourgweilsdorf'un mesleğini bilmediğini, hattâ resmin ne olması gerektiği konusunda hiçbir görüşü bulunmadığını anlamak için boyamacalarının herhangi birini görmek yeter. Ama Robert ilkin kötü ressam sayılıp da sonradan ün kazanmış bir sürü ressam sayıyor o zaman. Sonra, bana gösterdiği resmi içten olarak beğenmediğim için biraz kızdığı bir sırada, kesip atan bir tavırla:

— Şurasını da iyi bil ki, değeri bulunmasaydı, ona bağlanmazdım, diye ekledi.

(Ama Robert bu berbat şeyleri duvarlara asmayı göze alamıyor. Büyük bir dolaba yığıyor. Evinde her yeri karıştırmama izin verdiği için, burada bulmuştum onları.) Robert öyle yukardan alıyordu ki, (benimle ilk kez böyle konuşuyordu), gözlerim yaşardı. Bunu gördü, hemen yumuşayıverdi, beni öptü, sonra da:

— Bak. Onu sana tanıtayım ister misin? dedi. Sandığın kadar budala olmadığını anlayacaksın.

Kabul ettim; işte böylece çağırdık onu.

Ne denir! Burada Robert'den özür diliyorum; Bourgweilsdorf neredeyse sevimli göründü bana. "Nerdeyse" diyorum, ne de olsa beni sarsan bir yanı var çünkü; bu da Robert'e karşı nankörlüğü demiyelim, pek minnettar olmayışı. Bourgweilsdorf Robert'e neler borçlu olduğunu fazlasıyla unutmuşa benziyor, hattâ saygıda da biraz kusur eder gibi. Biliyorum, onun ağzında bir önemi yok bunun, sonra sesindeki dostluk da sözlerindeki kabalığı düzeltiyordu; ama, birçok kez, kulak bile vermediği, çok yerinde bir söz karşısında, Robert'in sözünü keserek: "Dostum, bu söylediklerinin iler tutar yanı yok", diye haykırdığını işittim. Buna karşılık, neredeyse aldatmaca denilecek kadar kibar ve güleç bir içtensizlikle, babamın her söylediğine hak veriyordu, babam da bayılıyordu doğrusu. Bir bohem bekliyordum ben; oysa çok güzel giyinmiş, hattâ oldukça zarif, kibar tavırlı, bakımlı bir bey çıktı karşıma. Zeki adam kuşkusuz. Çok güzel bir biçimde, bir sürü eğlenceli öyküler anlatıyor, çelişiklere biraz fazla düşkün olmasaydı, konuşmasının tatlılığına da diyecek olmazdı. Örneğin en çok sevdiği iki ressamın Raphael'le Poussin olduğunu, yani kendi resminin hiç de belli etmediği bir şeyi söylediği zaman, sizi biraz alaya alıp almadığını bilemiyorsunuz. Kısacası, çok güzel bir gece geçirdik ve bu Bourg efendiyi gene görmekten memnun olacağımı sanıyorum. Ama bununla ona portremini ismarlamak arasında... Robert birdenbire öneriverdi işte. Ne o böyle

bir şey bekliyordu, ne de ben, bu yüzden, ne diyeceğimizi bilemiyorduk, çok yersiz bir şey oldu bu... Bana kalırsa, Robert ilkin bana danışmalıydı. Düğünümüze kadar poz vermeye zaman bulmanın çok güç olacağını, bu "zevki" balayı yolculuğumuzun sonuna bırakmak gerektiğini söyledim ona. Robert'in desteklemesi üzerine, Bourgweilsdorf şimdiden ilk seans için gün kararlaştırmaya kalkınca, ona da bu yanıtı verdim. Üç dört seansın yeteceğini söylüyor; birtakım notlar almış da biz yokken akıldan yaparmış, böylece, dönüşümüzde resmin tamamlanması için birkaç düzeltme yetermiş. Ne yalan söylemeli, yapabileceği berbat şeyleri düşünüyorum da böyle bir ressamın portremini yapması bana vız geliyor. Bununla birlikte, atölyesine gelmek için gün aldık.

7 Kasım

Alışverişler, konuk ağırlamalar, dostlara, yakınlarla gitmeler. Günlüğü yazmaya zamanım yok artık; okumaya, düşünmeye zaman yok; mutluluğumu duymaya zaman yok. En çok üzüldüğüm de bütün bunların beni korkunç bencilleştirmeye başlaması. Tanrı'nın günü yalnız *benim* eğlenmem, *benim* tuvaletim, *benim* görgüm, *benim* zevklerim söz konusu. Sanki bundan böyle Robert'in görgüsünden başka gördüm, Robert'in zevklerinden başka zevklerim olabilirmiş gibi! Benim küçük salonumun mobilyaları konusunda bile, hoşuma giden bunları onun seçmesi. Çok güzel bir küçük "sekreter" armağan etti bana. Mektuplarımı ve günlüğümü bunun içine koyabilirim. Biz yerleşinceye kadar satıcıda kalması gerek. Kendi evimde olduğumu duyacağım, biraz kendime gelebileceğim günleri şimdiden dört gözle bekliyorum. Bu dağınıklık günleri öylesine boş geliyor ki bana... Hattâ kendim gibi Robert'i de gözden kaçırıyormuşum gibime geliyor, çünkü yanından pek ayrılmasam bile, hemen hiçbir zaman baş başa kalamıyorum onunla; herkese gülümsemek, saçma sapan soruları yanıtlamak, sevincini gözler önüne sermek, bir tür mutluluk güldürüsü oynamak gerek. Bu gösterişi bir an ciddiye alacak olsam, bu sürekli olarak mutlu görünme kaygısı gerçekten kutlu olmamı da önleyecek nerdeyse. En ilgisiz kimselerin bile sevgilerini göstermek için takınabildikleri o inanmış, o anlayışlı havalara şaşıyorum; benim de bu oyuna katılmam, hiç ilgimi çekmeyen, hattâ sıkıcı gelen kimselerle "tanıştığımıza çok sevinmiş" görünmem gerek.

Şu son zamanlarda Yvonne'la çok göriştüm. Onunla konuşurken mutluluğun ne büyük bir kolaylıkla bencil olabileceğini seziyorum. Beni yanıltan, kendimden çok Robert'i düşünmem. Ama onu düşünürken gönlümün eğimine kaptırıyorum kendimi. Ona olan sevgimin azalması söz konusu değil elbette, aşkımın onunla sınırlanması. Yalnız onu görüyordu gözlerim, ama geçen perşembe Yvonne'un yüzündeki sıkıntıyı farkettilim. Gözlerim birdenbire açılıverdi, daha doğrusu, içinde yaşadığım söz kamaştırıcı bulut yırtıldı; Yvonne öyle değişmiş göründü ki, bayağı korktum, sorular yağdırdım ona, sonunda da korkunç üzüntüsünün nedenini söylettirdim. Sevdığını bildiğim, hattâ nerdeyse nişanlı durumunda oldukları genç adam onu aldatıyor, başka bir kadınla yaşıyormuş, yeni anlamış bunu...

— Neden daha önce söylemedin bunu bana? diye sordum.

— Sevincini bulandırmaktan korkuyordum, dedi.

Bu sevinçten utanç duydum hemen. Sevincim acımasız bir "girmek yasak" yaftası taşıyan, özel bir malikâneymiş gibi göründü bana. Hayır, hayır, acımasız bir mutluluk istemem. Bir zamandır dostluğumu duymaz olmanın acısını çeken Yvonne'a yardım gerek. Aşkını hak etmeyen kimseyi sevmekten vazgeçememekten korkuyor, kederini biraz olsun unutmasını sağlayacak bir iş arıyor. Bir hastanede iş bulmak istiyor, çok güzel bir düşünce bence, hiç değilse şimdilik. Verdiğim söz gereği, bu kararın nedenleri konusunda hiçbir şey söylememekle birlikte, Robert'i bu konuyla ilgilendirmeye çalışacağım. Robert Yvonne'a çok candan davranıyor, Laennec'in başhekimini de çok iyi tanır. Yvonne'u büyük bir güvenle salık verebilir ona, çünkü o bağımlık, o akıl, o beceriyle büyük hizmetlerde bulunacağından hiç kuşku yok.

14 Kasım

Robert ne kadar nazik! Yvonne'un isteğini bildirmemle doktor Marchant'a telefon etmesi bir oldu, yarın akşam yemeğinde buluşmayı kararlaştırdılar. Mutfakçı çok ünlü olan *Tour d'Argent*'a çağırdı onu.

— İyi bir yemekle neler elde edilebildiği bir bilinse, dedi gülererek.

Bu akşam yemeğinde benim de bulunmamın yararsız olmayacağını söylüyor, babamı da kendisiyle gelmeye izin vermeye razı etti.

Çok seviniyorum buna, çünkü Robert'in yaptığı her şey hoşuma gidiyor, sonra bu iş babamın bu evlenmeye eskisi kadar kötü bir gözle bakmadığını da ortaya koyuyor; sonra şimdiye kadar lokantada yemek yediğim de hemen hiç olmamıştı; bir de bu işin Yvonne'a yararı dokunacak olursa... Robert doktor Marchant'ın oldukça hırçın, ama iyi yemeklere pek düşkün olduğunu söylüyor; bunun için de yemekleri gerektiği gibi seçmek kararında.

Doğru olmadıklarını söylediği, ama çevremde işite işite ahştığım kimi deyimler ve tümceler kullandığım için Robert'in keyfini kaçırmaktan korkuyorum sık sık. Yalnız olduğumuz zaman, Robert sözü mü kesip düzeltiyor. Ama, kalabank içinde, çoğu zaman, yüzünde birdenbire küçücük bir sinirlenme belirtisi görüvermek korkusuyla sustuğum oluyor. Yalnız ben görebilirim bu belirtiyi, ama düşüncemi gerektirdiği gibi belirtmediğimi anlıyorum hemen. Gene de doktor Marchant'la konuşmam gerek; şimdiden titriyorum biraz. Bilirim kendimi; kendimi fazla dinledim mi bütün rahatlığım, bütün doğallığım uçup gidebilir. Yemek sırasında bana fazla bakmasın diye Robert'e yalvardım. Bütün düşündüğünü bakışından okuyorum, bakışında göreceğim en ufak bir kınama elimi kolumu bağlayabilir. Böylece, çok doğru olarak söylediği gibi, karşılaştırma (ya da yükseltme, unuttum gitti) durumunda olmayan sözcük önünde "pek" sözünün kullanılmasına sinirlendiği gibi hiçbir şeye sinirlenmiyor. Robert buna dikkatimi çekmeden önce, rahat rahat: "Pek acıktım", ya da "pek ekmek yedim" ya da "pek uykum var" der dururdum.

— Neden "pek başım ağrıyor", ya da "pek kafam kızıyor" da demiyorsun? dedi.

Aradaki ince ayrımı anladığımı sanıyorum; daha önce hiç düşünmemiştim bunu; ama şimdi, yanılmak korkusuyla, "pek" sözcüğünü kullanmayı göze alamaz oldum nerdeyse... Arkadan gelecek sözcüğün bir ad mı, bir sıfat mı, yoksa bir zarf mı olduğunu düşünmeye her zaman fırsat bulamıyor insan. Öte yandan, Robert de biraz fazla ileri gidiyor bence. Örneğin, onu "pek kızdırdım" dememi de istemiyor; oysa "kızdırdım" bir ad değil. Bunun bir sıfat da olmadığını açıklamak istedi bana; ama ipin ucunu biraz kaçırdı galiba, çünkü "Şimdi hemen anlayacaksın..." dedikten sonra, birdenbire başka bir zamana bıraktı bu küçük dersi. Bununla birlikte, Robert, kadınlar genellikle erkeklerden daha konuşkan oldukları ve dillerini önemsememekle görevlerinden birini yapmadıkları için, dilin arılığını korumanın her şeyden önce kadınlara düştüğünü ve dillerini önemsememekle görevlerin-

den birini yerine getirmemiş olacaklarını düşündüğüne göre, bu kural-
ları iyice anlama ve uygulama alışkanlığını edinmek istiyorum.

16 Kasım

Babam yemeği *Tour d'Argent*'da yediğimizi öğrenince, her za-
manki sözünü kullanarak: "Vay anasını!" diye atıldı. "Hiçbir şey-
den geri kalmıyorsunuz maşallah!" Bu lokantaya hiç gitmediğini, ama
tam bir ağzının tadına düşkünler lokantası olduğunu bildiğini söyledi.
"Yemekleri" ona ayrıntılarıyla anlatmak zorunda kaldım. Yemek çok
güzel, şaraplar olağanüstüydü, Robert'le konuğumuzun bunları
tattıkça gülümsemelerine bakarak bu sonucu çıkardım, çünkü ben pek
bir şey anlamam. Ama ne iğrenç bir insan bu doktor Marchant! Daha
Robert Yvonne'un sözünü açar açmaz:

— Nerde bir başıboş kız varsa canı cehenneme! diye atıldı.

Nerdeyse yemeğin sonunda Robert'in sofrada arkadaşımızın "kıva-
mında" olduğunu düşünmesinden sonra oluyordu bu. Sonra, sözlerinin
kabalığını daha bir belli eden dırıltıcı bir havayla.

— Ayrıca ilk istekli de değil. Bu tür yardım önerilerini soğukça
geri çevirmişimdir hep Rahibelere sözüm yok. Onlar kadınlıktan çık-
mış gibi bir şeydir. Ama seçkin çevre kızlarına gelince, Esculape koru-
sun bizi onlardan! Dostunuza şunu söyleyin benim tarafımdan: Ev-
lensin, işte o kadar. İnanın, bir kadının yapabileceği en iyi şey budur.
Sonra bana dönüp yüz buruştururcasına gülümseyerek:

— Sizin de böyle düşündüğünüzü gördüğüme göre, bunu sizin önü-
nüzde söylemekten zevk duyuyorum, mademoiselle, diye ekledi.

Bütün cesaretimi toplayarak, Yvonne'un geleceği söz konusu ol-
duğunu da sezinleyerek:

— Dostumun benim gibi yapmaması için çok yerinde nedenler
var, diye başladım.

Ama o alaycı görünüşü, soru sorarcasına kaşlarını ta yukarılarına
kaldırarak:

— Ya! Öyle mi?... deyişi karşısında cesaretim kırılıverdi.

Her kadının bir Robert'e rastlamak mutluluğunu umamayacağını
söylemek üzereydim; ama, yavan bir biçimde, her evliliğin mutlu ol-
madığını söyledim. Buna da Marchant yanıtı yapıştırıverdi: Evlilik her
zaman iyi olmasa bile, bekârlığın her zaman kötü olduğunu söyledi.
Sonra çabucak, öyleyse ne diye bekâr kaldığını sormama zaman kal-

madan, alaylı alaylı: "Hiç değilse kadınlar için", diye ekledi. Sonra hiç kuşkusuz fazla ileri gittiğini görmüş olacak ki, daha yumuşak bir tavırla konuşmaya başladı:

— Neyse, mademoiselle, söz aramızda... Dostunuzun benim hizmetime girmeyi bu kadar arzuladığı doğru mu?

— *Pek* arzuladığını biliyorum, dedim düşüncesizce; hemen sonra da Robert'in gözlerinin üzerime dikildiğini sezdim ve yaptığım dil yanlışım farkına vardım, arkasını getirmeyi göze alamadım artık, bu da doktor Marchant'ın konuşmasını rahat rahat sürdürmesini sağladı:

— Peki, oyalayıcı sanatlar? Oyalayıcı sanatlar neye yarar? Başboşları oyalamak için değil de ne diye uydurmuşlar bunları? Görevinin gerektirdiği gibi çocuk yapmaya yanaşmadığına, bizim de kendisini zorlamamıza olanak bulunmadığına göre, dostunuza söyleyin gergef işlesin, ya da suluboya yapsın.

Bu sözlerin beni ne kadar üz düğünü belli etmiş olmalıyım ki, kesin bir dille:

— Hem dostunuzu oyalamak istesem bile, kendisine verebilecek bir iş yok. Elimizde gereğinden fazla adamımız var, kollarını kavuşturarak suratıma bakıp duran insanlara da hiç katlanamam, dedikten sonra konuyu değiştirdi.

Böylece Robert yaptığı masrafla kaldı. "Kazıklanmak" diyor o buna. Bu işe ne kadar canı sıkıldığı yüzünden belliydi, bu da bana çok dokunmuştu, çünkü Yvonne'la ilgilenmesi ve arkadaşına başvurması sırf bana olan aşkıandı. Doktor Marchant hakkındaki düşüncemi saklamadım ondan. Belki Robert'in söylediği gibi büyük bir bilgidir ama odunun biri olduğu da ortada, Robert yemekten sonra beni eve götürürken, "Yakayı kurtardım sanmasın", diye yineleyip duruyordu ama onunla bir daha karşılaşmamayı yeğ tutarım.

Yvonne çalışmasına karşılık bir ücret bekleseydi gene neyse! Ama geçim derdi filân yok, çalışma önerisi çıkardan uzak. Bu önerinin geri çevrildiğini, yardımlarına kimsenin gereksinimi olmadığını söylemeyi nasıl göze alacağım?

Yararsız olmak; yararsız olduğunu bilmek, duymak... Yardım etmek, imdada koşmak, çevresine sevinç saçmak için gereken her şeyi içinde duyup da bunu gerçekleştirmenin yolunu bulamamak!

"Size gereksinimimiz yok, sayın bayan.

Korkunç bir şey bu. Yvonne'a bütün kalbimle acıyorum. Beni bu düş kırıklıklarından esirgediği için Tanrı'ya daha bir şükran duyuyorum, beni seçtiği için de Robert'e. Ama benim mutluluğuma ermemiş

birçok kadının yaşama katılma hakkından yoksun bırakıldığını, gürdüğünü, yeryüzünde bulunmasını, içindeki erdem ve yetenekleri değerlendirmesinin az çok bir beyefendinin keyfine bağlı olduğunu düşünüyorum da sinirleniyorum. Burada söz veriyorum: Bir kızım olursa, doktor Marchant'ın öylesine alaylı bir horgörüyle sözettiği oyalayıcı sanatların hiçbirini öğretmeyeceğim ona, keyfe bağlı işe almalara, hatıraseverliklere, iyiliklere boşverebilmesini sağlayacak, doğru dürüst bir öğrenim yaptırtacağım.

Bütün yazdıklarım saçma, biliyorum; ama bana bu tümceleri yazdırtan duygu öyle değil. Robert'le evlenmekle bağımsızlığımdan el çekmeyi çok doğal buluyorum (babamın istememesine karşın onunla evlenerek bağımsızlığımı gösterdim), ama hiç değilse her kadın kendine uygun gelen tutsaklığı seçmekte özgür olmalı.

17 Kasım

Robert politika bölümünün yönetimini kendi üzerine alacağı bir yazın gazetesi çıkarmak için sermaye toplamakla uğraşiyor. Gazete ancak Tunus'tan dönüşümüzde, yani önümüzdeki ilkbaharda yayınlanmaya başlayacak; ama düğünümüzden hemen sonra, yani... pek yakında çıkacağımız yolculuktan önce her şeyi hazırlamak iyi olacak. Hep üzerime titreyip durması çalışmalarına zarar vermiyor, çok şükür. Yaşamının tek ereği olsaydım, onu daha az severdim. Ona yardım etmek için yanındayım, meslek yolundan çevirmek için değil. Benden ötelere dikmeli gözlerini.

19 Kasım

Her gün yeni bir sevinç getiriyor. Bu sabah, Robert doktor Marchant'dan aldığı mektubu gösterince ne kadar şaşırdım. Geçen akşam söylediklerinin hepsini unutmuş ya da bunlardan utanç duymuş gibi, Yvonne'un hastaneye gelip kendisini görmesini, onu, daha doğrusu onun için ne yapabileceğini kendisiyle görüşmek istediğini söylüyor...

Yvonne'u hâlâ görmemiştim, yani ilk edindiğim kötü izlenimden söz etmek zorunda kalmayacağım, mutlu sonuçtan sözedeceğim yalnız.

Çok zayıf davrandım bu sabah. Ama Robert bir şey ister de nasıl geri çevirebilirim? Küçük salondaydım, bu kadar erken geleceğini ummadığım için, günlüğümü çıkarmış, dün Rus. balesinde geçirdiğimiz saatleri anlatmaya hazırlanıyordum, birdenbire içeriye girdi, yazdığımı göstermemi istedi. Güldüm, birbirimize verdiğimiz söze göre, ancak ölümünden sonra göreceğini söyledim. O da güldü, kendisinden sonra yaşamam doğal olduğuna göre, bu durumda, belki de hiçbir zaman göremeyeceğini; üstelik bu sözleşmeyi hiçbir zaman ciddiye almadığını, benim de kendimi serbest sayabileceğimi; öte yandan birbirimizden hiçbir şeyi saklamamaya söz vermiş olduğumuzu; ne olursa olsun, günlüğümü okuma isteği çok güçlü olduğundan, yerine getirmeyecek olursam, mutluluğunu gölgelendirebileceğimi söyledi... Kısacası, öyle bir dayattı, öyle inatçı, öyle de candan davrandı ki, boyun eğdim en sonunda. Ama karşılığını da istedim, o da seve seve kabul etti. Rahatça okusun diye odadan çıktım.

Ama, şimdi, büyü bozuldu; korktuğum da buydu. Hâlâ bu satırları yazıyorsam, neden son satırlar olduklarını açıklamak için yazıyorum yalnız. Elbette onun için tutuyordum bu günlüğü; ama şimdiye kadar sözettiğim gibi söz edemem artık ondan, yalnız utanç duyğum bile engeldir buna. Şimdi artık kendisinden saklamak istemediğim bu satırları da okur, olur biter.

Hayır, ona olan sevgim azalmadı; ama artık hemen öğrenecek bunu. (Bu tümcenin hiçbir anlamı yok belki de, kalemimin ucuna geliverdi işte).

Ne yazık! Bu *ek*'i de katmam gerekiyor.

Robert çok üzdü beni. Bana verdiği ilk üzüntü bu, bunu buraya yazmak da zor geliyor bana, çünkü bu defterde yalnız sevincimin anlatımı yer alır diye umuyordum. Ama ne de olsa yazmalıyım buraya; bu yazdığımı da okumasını dilerim, çünkü, az önce bunu kendisine söylediğim zaman, sözlerimi ciddiye almaya yanaşmıyordu.

Dün ben kendi günlüğümü ona vermeden önce söz verdiği gibi, onun da bana kendi günlüğünü göstereceğini düşünerek evine gitmiştim. Bir de bana böyle bir günlük bulunmadığını, hiçbir zaman tek sa-

tır olsun yazmadığını, sırf kendi günlüğümü sürdüreyim diye bana cesaret vermek için ne kadar zamandan beri kendisi de günlük tutuyormuş gibi davrandığını söylemesin mi! Bütün bunları gülerek açıklıyor bana, benim de kendisi gibi gülmediğimi, kurnazlığının beni de eğlendirmediğini görünce şaşıyor, sonra da kızıyor. Ben tersine kederlendiğim, bu günlüğü tutmamasına değil de (çünkü yazmaya zaman bulamamasını da, bunu arzulamamasını da anlıyorum), tutuyormuş gibi davranmasını, beni aldatmasını bşına kaktığım zaman da huysuzlukla, aslında hiç önemi bulunmayan bir şeyi büyütmekle suçluyor beni, beni asıl kederlendiren şeyin benim için böylesine önem taşıyan bir şeyin onun için böylesine önemsiz olması, benim böylesine önemsemişimi gördüğü bir şeyi bu kadar hafife alması olduğunu anlamak istemiyor. Sonra sözünü tutmadığı için o haksız olmuyor da bundan yakındım diye ben haksız çıkıyorum. Buna karşılık, ona karşı haklı çıkmaktan hiçbir zevk aldığım yok; ona hak verebilmek isterdim; ama beni bu kadar üz düğü için hiç değilse azıcık pişmanlık göstermesini de isterdim.

Böyle yakınmakla, nankör buluyorum kendimi, bundan dolayı da ondan özür diliyorum. Ama artık varoluş nedeni kalmayan bu günlüğü burada kesin olarak bırakıyorum.

İKİNCİ BÖLÜM

YİRMİ YIL SONRA

Arcachon, 2 Temmuz 1914

Bir "kür" sırasında boş zamanları doldurmak için bir örgü alır gibi yanıma aldım bu defteri. Ama, yazmaya yeniden başlıyorsam da, yazık ki, Robert için başlamıyorum artık. Duyabileceğim ya da düşünebileceğim her şeyi bildiğini sanıyor artık. Düşüncelerimi biraz düzene sokmak için, Corneille'in Emilie'si gibi

Hem göze aldığım, hem ardından koştüğüm

şeyi göz önünde bulundurarak, kendimi daha açık görebilmek için yazacağım.

Gençliğimde, gereksiz bir yinelemeden başka bir şey bulamazdım bu dizelerde; iyi anlaşılmayan çoğu şeyler gibi bunlar da gülünç gelirdi bana; kendilerine öğrettiğimde oğlumla kızımın da gülünç yinelemelerle dolu buldukları gibi. Yaşamda *ardından koşulan* şeye ancak bazı bazı en çok değer verdiğimiz şeyi yitirmeyi *göze alarak* erişebileceğimizi anlamak için biraz yaşamış olmak gerek kuşkusuz. Bugün ardından koştüğüm şey kurtuluşum; yitirmeyi göze aldığım şeyse çevrenin, bir de çocuklarımmın saygısı. Çevrenin saygısına pek değer vermediğime inanmaya çalışıyorum. Çocuklarımmın saygısı benim için her şeyden ileri; bu satırları yazarken, her zamankinden de fazla seziyorum bunu. O kadar ki, bu satırları her şeyden önce onlar için yazıp yazmadığımı düşüneceğim geliyor. İlerde, bunları okuyacak olurlarsa, hiç kuşkusuz sert bir biçimde ele alıp suçlamaları öğretilecek olan davranışımın bir doğrulamasını, hiç değilse bir açıklamasını bulsunlar istiyorum.

Evet, biliyorum, durmadan da kendi kendime yineliyorum. Robert'i bırakmakla görünüşte bütün haksızlıkları üzerime yükleneceğim. Yasalardan hiçbir şey anlamam ya, onunla aynı çatı altında yaşamaya yanaşmamamın analık haklarımı yitirmeme yol açmasından korkuyo-

rum. Paris'e döner dönmez başvuracağım avukat, benim için dayanılmaz olan bu duruma düşmemenin yollarını gösterir herhalde. Çocuklarımın artık yanımda bulunmamasına boyun eğemem. Benim için ondan nefret edecek duruma gelmemenin tek yolu onu bir daha görmemek. Her şeyden önce de işitmemek... Bunu yazarken, ondan daha şimdiden nefret ettiğimi duyuyorum; ve bu sözler bana ne kadar iğrenç gelirse gelsin, bu defteri bunları yazmak gereksinimiyle yeniden açtım gibime geliyor. Çünkü hiç kimseye göyleyemem bunları. Mutluluğuma gölge düşürmek korkusuyla, Yvonne'un bana açılmayı göze alamadığı günleri anımsıyorum. Şimdi de susma sırası bende. Hem anlar mıydı ki?.. Kocas, ilkin bana öylesine bayağı, öylesine bencil görünmüş olan, ama şimdi yüce gönüllülüğünü bildiğim kocası anlarda belki. Bu gerçekten üstün insanda Robert'e karşı anlatılmaz bir küçümseme sezdim bazı bazı; örneğin Robert biriyle yaptığı konuşmayı iyi rolü kendine ayırarak anlatırken, kendi sözlerini ballandıra ballandıra sıraladıktan sonra:

— İşte bunu ona söylemek gerektiğini düşündüm, diye eklemişti de doktor Marchant:

— Peki o, o sana ne yanıt vermesi gerektiğini düşündü? diye sormuştu.

Robert, bir an, biraz afallar gibi olmuştu. Marchant'ın kendisini yargıladığını biliyor, bu da hiç hoşuna gitmiyor. Marchant beni sayıyor da ondan onu alaya almıyor sanıyorum, çünkü bir balon gibi şişini indirmeden edemediği kimi böbürlenmelere karşı son derece sert olduğunu gördüm bazı bazı. Robert'in cıvılcı tümcelerini yutmuyor kuşkusuz. Hattâ, bana karşı sevgisi olmasa, onunla görüşmeyi çoktan kesmiş olurdu diye düşündüğüm bile oldu. O akşam, Robert'in sırf canı istediği, daha çok da elverişli bulduğu her şey için "yapması gerektiğini" söyleme alışkanlığına sinirlenenin yalnız ben olmadığını anladım da rahatlar gibi oldum. Bu son zamanlarda, daha da ileri götürüyor işi, artık yalnız yüce ahlak düşüncelerinin itkisiyle davranıyormuş gibi: "Şöyle şöyle yapmayı görev bildim", diyor. Görevden öyle bir söz edışı var ki, her türlü "görev"den tiksindirtecek nerdeyse beni; dinden öyle bir yararlanışı var ki, her dini kuşkulu kılacak, güzel duygularla öyle bir oynayışı var ki, insanı bütün güzel duygulardan bıktıracak.

Gustave'ı doktora götürmek için ara vermek zorunda kaldım. Tanrı'ya şükürler olsun! İçim rahatlamış olarak çıktım görüşmeden. Marchant bizi telaşlandırmıştı, böylece hastalığa tam zamanında el attık çok şükür. Buranın hekimi Gustave'ı çok yakından izliyor, çok yakında hiçbir kötüleşme korkusu kalmayacağını söylemeye kadar götürüyor o işi. Tatilden hemen sonra, Gustave'ın okula dönebileceğini söylüyor, böylece bu küçük tehlike belirtisi öğreniminde bir gecikmeye yol açmayacak.

Dün yazdıklarım pek yeterli görünmedi bana. İçimdekileri daha iyi açıklamadığım sürece boş görünebilecek bir yakınma gereksinimiyle kalemime ne geldiyse yazdım. Hepimizin kusurları vardır, bir aile içinde her iki yanda bir hoşgörü olmadıkça, ufak tefek birtakım ödümler verilmedikçe uyumun sürdürülemeyeceğini de biliyorum. Robert'in kusurlarının benim için bu derece katlanılmaz bir duruma gelmeleri neden ileri geliyor? Bugün beni çileden çıkaran şey bir zamanlar çekimine kapıldığım şeyin, beni büyüleyen, bana en çok övülmeye değer görünen şeyin ta kendisi olduğu için mi?... Ah! Şurasını kabullenmek zorundayım: Değişen o değil; ben değiştim. Vardığım yargı bu. Öyle ki, en mutlu anıların bile bununla bozuluyor. Ah! Nasıl da değiştim böyle! Değişmeme bir açıklama bulabilmek için, bu deftere yirmi yol önce yazdıklarımı okudum. Bir zamanların o saf, güvenli, biraz da bön kızında kendimi görmem öyle zor ki! Robert'in o burada andığım, o sevinçle, aşk dolu bir gururla göğsümü kabartan tümcelerini hâlâ işitiyorum, ama başka türlü yorumluyorum. Şimdi rahatımı kaçıran güvensizliğin öyküsünü yeni baştan çizmeye çalışıyorum. Bu güvensizliğine evlenmemizden az sonra, bir gün, babam onun fişlerini sınıflandırma düzenine hayranlığını belirtip de:

— Peki, siz mi buldunuz bunu? diye sorduğu zaman, Robert anlatılmaz bir sesle, hem üstün, hem alçak gönüllü, hem içten, hem de ilgisiz bir biçimde:

— Evet... Ararken, buldum, diye yanıtladığı zaman doğmaya başladığını sanıyorum. Nerdeyse hiçbir şey değildi bu, o sırada önem de vermemiştim. Ama bir faturayı ödemek için Lac sokağına gidince, bu geliştirilmiş klasörün bu dükkandan çıktığını öğrenmiş olduğumdan, Robert'in "buldum" sözcüğünü söylerken takındığı, "takınması gerek-

tiğine inandığı" bu "mucit" tavrını, bu esinli, nerdeyse acılı havasını gereksiz bulmuştum belki de. — Evet, evet; anladık, dostum: Bu klasörü Bac sokağında buldun; "ararken" demek de niçin? Ya da: "İsmarlamış olduğum zarfları ararken", demek gerekirdi... Birdenbire bir bilginin, gerçek bir buluştan sonra, hiçbir zaman: "Ararken, buldum", demeye kalkmayacağını farkettilim, çünkü o zaman bunu söylemeye gerek yoktur; bu sözcüklerin Robert'in ağzında, kendisinin hiçbir şey icadetmediğini gizlemekten başka bir şeye yaramadıklarını anladım. Babacığım bir şeycik anlamadı, ben de bütün bu yazdıklarımın kesinliğine sonradan vardım. Yalnız içgüdüyle, bunda kulağı tırmalayan, anlatılmaz bir şeyler bulunduğunu sezdim. Öte yandan, Robert babamı aldatmak için söylemiyordu bu sözcükleri. Bu küçücük tümce, tümüyle bilinçsiz olarak ağzından kaçmıştı; ama böylesine aydınlatıcı olması da bundandı. Babam değildi aldattığı, kendi kendisiydi.

Çünkü Robert ikiye bölünmüş bir insan değildir. Dile getirdiği duyguları gerçekten duyduğunu düşler. Hattâ bunları, en güzel, en cömert, en soylu duyguları, hep de tam benimsenmesi gereken, benimsenmesi yararlı duyguları duyduğuna, bu duyguların onun çağrısına karşılık verdiklerine inanıyorum.

Birçok insanların bunları yuttuklarından kuşkuluyum, ama yutuyormuş gibi yapıyorlar. Bir tür uzlaşma kuruluyor ve insanlar, işler karışmasın diye aldanmış göründükleri kadar da aldanmıyorlar belki de. Babam başlangıçta, gözlerimin en çok kamaştığı sırada her şeyi açıkça görür gibi olan, Robert hakkındaki kanısı nişanlılığım süresince beni üzüp duran babam bile görüşünü tümüyle değiştirmişse benziyor. Robert'le her tartışmamda, hep beni haksız çıkarıyor. Öyle iyi ve öyle zayıf ki! Robert de öylesine becerikli ki!.. Anneme gelince... Bazı günler korkunç yalnız buluyorum kendimi; düşündüğümü ancak bu deftere söyleyebiliyorum, en sonunda en gizli, en acılı düşüncelerimi bile açabileceğim, sessiz, yumuşak başlı bir dost gibi sevmeye başlıyorum onu.

Robert beni iyiden iyiye tanıdığını sanıyor: Kendisi dışında, kendime göre bir yaşamım olabileceğini aklına bile getirmiyor. Kendisine bağlı bir parça olarak görüyor beni artık. Konforunu bütünleyen nesneyim. Karısıyım.

Yeni tanıdığı her insan karşısında, ilk kaygısının onu neresinden yakalayacağım, neresinden bağlayacağını araştırmak olduğunu sezerim, daha doğrusu bilirim. Görünüşte çok yüce olan, başkalarına karşı çok iyiliksever görünmesini sağlayan davranışlarında bile, gizliden gizliye bir başkalarını minnettar bırakma düşüncesi sezerim. Öyle bir saflıkla, öyle bir doğallıkla davranır ki ama!.. İlk günlerde, daha benden çekinmeye başlamadığı sıralarda: "Yakınlığının karşılığı bu mu olacaktı" gibi belirtici tümceler kaçırdı ağızından, sanki yakınlık karşındakinden ödül beklemeyi gerektirmiş gibi! Hele " Şu kişi... kendisi için yaptıklarımın dolay, hiçbir şeyi esirgeyemez benden", dediğini işittim mi titrerdim.

Robert'in dört yıl boyunca yönetip de ancak geçen yıl, kırmızı şeridi rozete dönüştükten sonra¹ elini çektiği şu derginin bütün varoluş nedeni de buydu. Yansızlık görünüşü altında, bir tür yardımlaşma, karşılıklı bir pohpohlama kurumundan başka bir şey değildi. Robert her övgü yazısını bir kredi mektubu gibi görüyordu. İnsanları kullanırken onlara hizmette bulunuyormuş gibi görünmektir onun sanatı. Yazılarını toparlayan, yeniden yazan, yeniden düşünen o genç yazman olmasaydı, bu dergiye verdiği birkaç yazı ne olurdu?.. Ama bu öyle yetenekli, öyle saygılı, öyle nazik, öyle cana yakın çocuktan sözetti mi: "Ah! Ben olmasam ne durumlara düşerdi kimbilir!" diye atıldığı olur.

Robert'e bakılırsa, bu derginin biricik ereği, değeri bilinmeyen sanatçılara yardım etmek, onları tanıtmak için didinmek, kendi deyimiyle, "onları kitleye benimsettirmek"ti; ama aynı zamanda, kendisinin de yükselmesine yardım ediyordu. Evet, hem öylesine mağrur, hem de öylesine tatlı bir biçimde alçak gönüllü olan, hiç değilse geniş kitlenin ilgisini içtenlikle küçümseyen Bourgweilsdorf'un olağanüstü yeteneğini değerlendirmek için Robert çok şey yaptı kuşkusuz; ama Bourgweilsdorf'un ölümünden sonra tablolarının derginin ustalıkla düzenlediği kampanyada kazandığı olağanüstü değer de Robert'in kendi deyimiyle "galeri"sinden iki tuvali bütün ötekilere ödediğinden çok daha fazlasına satmasını sağladı. Ne zamandır kapalı kaldıkları dolaptan çıktılar, panolar üzerinde boy gösteriyorlar şimdi, hem de Robert'in oğluna kabara kabara; "Tanrı'nın eninde sonunda bizleri ödüllendirmediği enderdir", demesini sağlıyorlar.

Ah! Yalnız bir kez olsun, durumunu gerçekten güçleştirebilecek

¹ "Legion d'Honneur" nişanında bir yükselme sağladığı belirtiliyor. (Çeviren)

bir davayı savunduğunu, kendisine yarar sağlamayacak duygular beslediğini, kendisine hiçbir şey getirmeyecek kanıları olduğunu görmeyi ne kadar isterdim...

Babamı, akrabalarımız olan de Berre'leri, hattâ o kadar parasız olan o zavallı Bourgweilsdorf'u öylesine acıklı bir başarısızlıkla sonuçlanmış olan su basımevi işine para yatırmaya çağırıırken, sanki büyük bir iyilik yapıyordu onlara; hisse senetleri çok isteniyordu, ancak belli bir sayıda senet vardı elinde, gönlünden öyle koptuğu için, dostlarını bundan yararlandırtmaya razı oluyordu... Bütün bunlar öyle beceriklice sunuluyordu ki, ben bile: "Robert ne kadar da iyi yürekli!" diye düşünüyordum. Aldırttığı bu hisse senetlerinin kendisine çoğunluğu sağladığını, önemini de son derece artırdığını anlamıyordum o zaman.

Bozgundan sonra da, düşüncesizliği yüzünden uğradıkları büyük kayıplardan dolayı kendini hoş görmek için ne güzel tümceler buluyordu:

— Zavallı dostlarım benim... Bana gösterdikleri güvenin karşılığı bu mu olacaktı? Ah! Başkalarına yardım etmek istememin cezasını gördüm işte. Gel de başkalarına yardım etmeye çalışmaktan tiksine vb.

Oysa, hiç değilse Bourgweilsdorf'a, kendi ısrarı, kendi güvencesi üzerine bu işte tehlikeye attığı parayı ödemek çok daha basit olurdu. Sonradan bana açıkladığına göre, kendisi "elini tam zamanında yıkayarak" bu işten ucuz kurtulmanın yolunu bulmuştu. İlk dostlarının parasını düşünmeyişine kızmaya hazır olduğumu görünce, çok karışık bir dille, vekâletname olmadan onların hisse senetlerini satamayacağını, bunu da istemeye zaman bulamadığını, üstelik de çok sayıda hisse senedinin birdenbire satışa çıkmasının bir tehlike belirtisi olacağını ve hemen fiyatları düşürteceğini açıkladı bana. Onu hiçbir zaman o günkü kadar küçümsemedim sanırım; ama bunu ona belli etmekten de geri durdum, kendisi de farkına varamazdı bunun, anlattığını öylesine doğal buluyordu ki, aynı koşullar içinde, benim de tıpkı kendisi gibi davranacağımdan hiç kuşkusu yoktu.

6 Temmuz

Gustave'in babasına benzediğini bana ilk gösteren Marchant oldu sanırım. Robert konusunda nicedir sürdürdüğüm aldanışları şu son aylara kadar Gustave konusunda da sürdürdüm, sevilen bir yaratık hak-

kında doğru bir yargıya varmak böylesine güç bir şey. Robert'den kopup da her şeyi çok iyi gördüğümü sanırken, gözlerimi ve umutlarımı Gustave'a yönelterek: "Hiç değilse, o..." diye düşünüyordum. Robert'in kusurları Gustave'da sanki elden geçirilmiş olarak beliriyor ve farklı biçimde ortaya çıkıyor da ondan. Ama şimdi tanıyorum onları. Yeni görünüşlere bürünmüşler ama hep aynı kusurlar, aldanmama olanak yok artık... Hattâ, Robert'in yaradılışının kimi özelliklerini oğlu açıklıyor şimdi bana. Derslerinde, kendisine sorulmasından korkmadığı konuları savsaklaması hiç hoşuma gitmiyor. Hiçbir şeyi sırf bilgi edinmek isteğiyle öğrenmiyor, bildiği sanısını uyandırmak bilmekten daha önemli geliyor ona. Daha küçükken, her konuda: "Ne işe yarar bu?" diye sormak alışkanlığını gidermek için çok zorluk çekmiştim. İlk sevimli bir meraktan başka bir şey göremiyordum bunda. Şimdi söylemez oldu; ama söylemesi daha iyiydi, çünkü ne de olsa içinden düşünüyor ve işe yaramayan her şeye boşveriyor.

Sonra arkadaş seçmesi konusunda onu kutlayışımı düşünüyorum da! Ne kadar bönmüşüm! "Gustave ancak en iyilerle arkadaşlık kuruyor", diyordum Yvonne'a; Marchant da bu sözlerime gülümsüyordu. Geçen yıl, Gustave'ın isteği, Robert'in de öğüdü üzerine verdiğim küçük çocuk şöleninde bir bakan oğlu, bir senatör yeğeni, bir küçük kont gelmişti eve, kısacası olağanüstü derecede zengin, güçlü ya da ünlü ana babaları olmayan tek çocuk yoktu. Robert bile daha iyilerini seçemezdi. Gustave'ın bir başka dostu da var. Devletin okuttuğu bir çocuk. Annesi babası öğretmen; yoksul insanlar. Gustave ötekilerle birlikte onu da çağırmanın uygun düşmeyeceğini belli etmişti bana. Ben de bunda bir incelikten başka bir şey görmek istememişim. Bugün Gustave'ın yalnızca bu dostun kendisini utandırmasından korktuğuna inanıyorum. Seve seve görüşür onunla; ama gözlerini kamaştırmak, ona hükmetmek için görüşür. Bana gelince, ben hepsine yeğ tutarım onu; gerçek bir kişisel değeri olan tek arkadaşı oymuş gibime geliyor. Bu yüce gönüllü çocuk Gustave'a tapıyor ve dostunun söylediği ya da yaptığı bir şey karşısında hayranlığa kapıldığını gördüğüm zaman, onun gözlerini açmak, ona:

— Zavallı yavrum, aldanma; senin bağlılığını seviyor benim oğlum; seni değil demek geliyor içimden.

Kendisinin de pekâlâ yapabileceği bir iş için dostunun bağlılığına başvurmasını yerdiğim zaman:

— Ama anne, benim işimi görmekten öyle hoşlanıyor ki! diye

karşılık veriyor Gustave. Onu eğlendiriyor bu iş, benimse canımı sıkıyor.

Böylece "Teşekkür ederim", diyen hep öteki oluyor.

9 Temmuz

Bu defterin boş sayfalarını doldurmaktan aldığım haz fazlasıyla boş bir haz gibi görünüyor ya bir haz olduğu da kesin. Oysa eskisi gibi kalemimin ucuna geldiği gibi de yazmıyorum öyle; öyle güzel yazmak kaygısında değilim; ama, daha çok düşününce, daha iyi yazıyormuşum gibime geliyor. Gustave ile Genevieve'in bilgilerini artırmaya çalışmak kadar hiçbir şey artırmadı bilgimi. Ders izlencelerindeki yazarları daha iyi anlamalarını sağlamak için, ilkin kendim daha iyi anlamaya çalıştım, bunun sonucu olarak beğenilerim çok değişti, bir zamanlar ilgi duyduğum birçok yeni kitaplar bugün tatsız ve boş görünüyor bana, buna karşılık ilkin bir görev olarak okuyup da sıkıttıdan başka bir şey bulamadığım başka kitaplar canlanıp aydınlanıyor. Şimdi, geçmişin büyük yazarlarında, bir zamanlar bana soğuk bir tantana ve laf ebeliği gibi görünen sayfalarda, çok gizler buluyorum. o kadar ki, içlerinden bazılarını birer gizli danışman, birer dost yaptım kendime, çoğu zaman onlara sığınmaya çalıştım, korkunç yalnızlık duyduğum için, bazı bazı öylesine büyük bir gereksinim duyduğum huzuru ve avuntuyu onlarda buldum.

11 Temmuz

Bir aile yası nedeniyle Bordeaux'ya gitmesi gereken yaşlı rahip Bredel dün gün sonunu benimle geçirmeye geldi. Öyle iyi tanır ki beni! Bir zamanlar onunla öyle iyi anlaşırdım ki!.. İçimi döktüm ona. Uzun zamandır yapmadığım bir şeydi bu, çünkü dinsel görevlerimi epeydir savsakladım. Robert'in gözler önüne serdiği dindarlık yüreğimin yönünü değiştirdi sanki; onun dindarlık gösterileri kendi dindarlığımın gerçekliğinden kuşkuya düşürdü beni. Gösterişli diz kırmaları yüreğimde duayı durduruyor... Ama dün, zayıflıktan, yalnızlık sıkıntısından ve yakınlık gereksiniminden, kendisini bir papazdan çok bir dost gibi görmemi isteyen rahibe içime dökmekten kendimi alamadım. Yazık ki gücümü, yönümü, cesaretimi yitirmiş olarak çıktım bu konuşmadan,

Robert'e güvenim olmadığı gibi kendime de güvenim kalmamıştı.

Rahip her zaman "sözlerin gönülden gelmediğini", çoğu zaman duada devinimin içten atılıştan önce geldiği gibi, benim de Robert'de bir duygunun anlatımına hemen gerçek duygunun eşlik etmemesini kabul etmem, ama bir süre sonra duygunun anlatıma erişeceğini ummam gerektiğini söylemekle başladı. Rahibe göre, düşündüğünü söylemekten çok (çünkü çoğu zaman çok kötü düşünür insan), düşünülmesi gerekeni söylemek önemlidir; çünkü, doğal olarak, nerdeyse elinde olmadan, önce söyler, sonra düşünür insan. Kısacası, şiddetle savundu Robert'i, içtenliğinden kuşku duymaya hiç mi hiç hakkım olmadığını söyledi, yakımmamda ve "savlarınız" diye adlandırdığı şeylerde gururların en kötüsünden, dinsel görevlerimi savsaklamam yüzünden içimde büyüyüp gelişen bir gururun belirtisinden başka bir şey görmek istemedi. Rahibin üzerimdeki etkisi de öylesine büyük ki, çok geçmeden, dert yandığım şeyi açık açık göremez, Robert'in nesini leğenmediğimi anlayamaz oldum; tepinen, karşı gelen bir çocuktan başka bir şey değildim artık. Sonra, hıçkırarak, onun ayaklanış dediği şeyin, büyük bir hizmet ve bağlanma, ama gerçek bir şeye bağlanma gereksiniminden başka bir şey olmadığını, Robert'de ise, göz boyayıcı bir dış görünüş ardında, büyük bir boşluktan başka bir şey bulunmadığını söyleyerek karşı geldiğim zaman, ciddilikle, birdenbire yumuşayan bir sesle:

— Öyleyse, bu durumda, göreviniz onun bu boşluğu gizlemesine yardım etmektir, yavrum, dedi, sonra, daha da artan bir ciddilikle; herkesten, diye ekledi, hele çocuklarınızdan. Babalarını gene sevip saymaları zorunlu. Yetersizliklerini örterek, gizleyerek, buna yardım etmek size düşer. Evet, hristiyan bir eş ve anne olarak sizin göreviniz bu; bu görevden sıyrılmaya çalışmanız dinsizliğe düşmeniz demektir.

Yarı yarıya diz çökmüştüm önünde, gözyaşlarımı, şaşkınlığımı, yüzümün kırmızılığını avuçlarımda saklıyordum. Başımı kaldırdığım zaman, gözlerinde yaşlar gördüm, yüreğinde içten ve derin bir acımının varlığını duydum, sözlerinden daha çok dokundu bu bana. Hiçbir şey söylemedim, söyleyecek hiçbir şey bulamadım; ama boyun eğdiğimi iyice anladı.

Şu son günlerde bütün yazdıklarımı yırtıvermem işten bile değil bugün; ama hayır, utanç duymak için bile olsa, bunları yeniden okuyabilmek isterdim...

Böylece, artık ne sevgi, ne de saygı duyduğum bir varlığa, anlayamayacağı, farkına bile varmayacağı bir özveriden dolayı hiçbir minnet duymayacak olan bir varlığa bayağılığını çok geç farkettiğim bir varlığa, karısı olduğum bir kuklaya hizmet etmek kalıyor kala kala . Kismetim bu, varoluş nedenim, ereğim bu; benim için başka ufuk kalmadı yeryüzünde.

Rahip, boşu boşuna vazgeçişin güzelliğini övüyor. "Tanrı'nın gözünde" diyor. Hemen o anda, kederim içinde, şunun bilincine erdim: "Robert'e inanmaz olduğum an, Tanrı'ya da inanmaz olmuştum. Bağlılığımın acı ödülü olarak, mezar ötesinde onu yeniden bulmak düşüncesi bile, tüylerimi ürpertiyor... o kadar ki, ruhum sonsuz yaşamı yadsıyor. Artık ölümden korkmuyorsam, ölümden sonra yaşamaya inanmadığım için korkmuyorum, evet, inanmıyorum artık, sezinliyorum bunu. Dün "boyun eğiş" sözcüklerini yazıyordum; ama aslı yok; yalnız umutsuzluk, başkaldırı, öfke buluyorum içimde. "Gurur" diyor rahip... Evet, öyle; Robert'den daha üstün olduğumu sanıyorum ve Robert'in önünde alçalmaz olduktan sonra değerimin bilincine daha iyi varacak ve kendimi en çok o zaman gururlu bulacağım. Rahip dikkatimi gururluluğun günahına çekerken, beni gururun kucağına attığını, alçak gönüllü olmamı sağlayabilmek için başvurabileceği biricik yolun gurur olduğunu anlamıyor mu?

Gurur. Alçak gönüllülük... Rahiple konuşmamız bunları her türlü anlamdan boşaltmış gibi, anlamadan yineliyorum bu sözcükleri kendi kendime. Dünden beri beni yiyip bitiren, boşu boşuna uzaklaştırmaya çalıştığım bir düşünce, rahip gibi beni inandırmaya çalıştığı şeyleri de gözümünden düşüren bir düşünce var, o da şu: Gerçekte kilise de, o da yalnız dışa bakıyorlar. Rahip benim o rahatını kaçırın, canını sıkan içtenliğimden çok, kendisine yardımcı olan bir yapmacığı benimsiyor. Robert, herkesi tavlamasını (ah! Ne çirkin sözcük!) bildiği için, onu da kazanmasını bildi. Övgüler ona, ayıplamalarsa bana. Davranışın altında bir şey bulunmuş, bulunmamış, ne önemi var. Davranış yetiyor rahibe. Davranış hepsine yetiyor; bununla yetinmeye razı olmamakla saçmalık eden de benim. Bunun ötesinde aradıklarımın hiçbir önemi, hiçbir varlığı, hiçbir gerçekliği yok.

İyi ya! Dış görünüşle yetinmek gerektiğine göre, yüreğimde en ufak bir alçak gönüllülük duygusu bulunmadan, alçak gönüllülük görünüşüne bürüneceğim.

Ama bu akşam, bu sıkıntı içinde, istediği şeyin gerçekten bu olup olmadığını sormak için Tanrı'ya inanmak isterdim.

13 Temmuz

Babamdan gelen korkunç bir telgraf beni hemen Paris'e çağırıyor. Robert bir otomobil kazasına uğramış; "*tehlikesiz*" diyor telgraf, gene de gelmemi istiyor. Robert'in durumu çok tehlikeli olsaydı, babam Gustave'ı da çağırırdı. Biraz rahatlayabilmek için böyle diyorum içimden.

Bu son günlerde buraya yazdıklarımın dolaylı korkunç pişmanlıklar duyuyorum. Bereket versin ki, birkaç günlüğüne korkusuzca yalnız bırakılabilecek kadar iyi. Pansiyonun patronu onunla ilgileneceğine söz veriyor, telgrafı aldığım sırada hekim de yanımdaydı, o da bana günlük bir sağlık bülteni yollayacağını söylüyor. Böylece, ilk trenle dönüyorum.

Paris, 14 Temmuz

Tanrı'ya şükürler olsun, Robert sağ. Doktor Marchant ile cerrah kaygılanacak bir şey olmadığını söylüyorlar. Ama, Robert'in başucunda bulduğum rahip Bredel'in beni görür görmez söylediği gibi, bu kazada Tanrı'nın bir işaretini görmemek elde mi? Robert'i yere yuvarlayan araba pekâlâ ezebilirmiş de onu, ama, bir mucize sonucu, tekerlek yanlamasına sol kolunun üzerinden geçmiş, kol kemiği iki yerinden kırılmış. Marchant bu kırıkları düzeltmenin çok kolay olduğunu söylüyor.

Robert'i gördüğüm zaman beni en çok ürküten şey, yüzünün bir bölümünü kapatan bir sargı oldu. Ama burda önemsiz berelerden başka bir şey yokmuş, Marchant söylüyor. Gene de oldukça şiddetli baş ağrıları duyuyor Robert, gerçekten hayranlık verici bir cesaret ve boyun eğişle katlanıyor bunlara. Daha önce buraya yazdığım bütün o şeylerden sonra, bana söyleyeceklerinden, daha doğrusu bundan duymaktan korktuğum kızgınlıktan dolayı heyecanlandığımı da eklemeliyim. Ama, daha ilk sözcüklerde, onu hâlâ sevdiğimi anladım.

— Sizlere verdiğim bütün sıkıntılardan dolayı senden özür dilerim, dedi yalnızca.

Ben üzerine doğru eğilirken de, sızılarına karşın gülümseyerek: — Hayır, öpme, çok çirkinim, diye ekledi.

Yatağının dibine atılarak diz çöktüm ağlayarak, ve sessizce, dine aykırı dert yanışıma sağır kaldığı, Robert'i esirgediği, dilediğimden dolayı utanç duyduğum ve bunu istemiş olduğum için bütün gönlümle özür dilediğim bu canice özgürlüğü bana vermediği için Tanrı'ya şükrettim.

Rahip beni inandırmaya çalışmasaydı, Tanrı'nın sabrımı, dayamlılığımı denediğini daha güçlü bir biçimde duyacaktım. Bir yandan boyun eğerken, bir yandan da onun söylediklerine karşı direniyorum; eskiden düşüncesizce kucak açıp da şimdi teptiğim başkaldırı, bu ufak ganimete çullanıyor sanki. Kemirsin diye bu kemiği bırakıyorum ona. Ama bugün rahibin dünkü başkaldırımında gururumu suçlamakta ne kadar haklı olduğunu anlıyorum; şimdi, öğretmesine gerek kalmayan bir görevi anlatışını dinlerken kapıldığım miskin kızgınlıkla gerçekten de ne kadar gurur payı bulunduğunu anlıyorum. Bundan dolayı da suçluyum, Tanrım, değerlerini bilemediğim Robert'i örnek alacak kadar alçalmasını bileceğim.

Annem Gustave'ın yanına benim yerime gitmeyi önerdi, bu akşam Arcachon'a gidiyor.

16 Temmuz

Robert şiddetli başağrılarından dert yanmayı sürdürüyor, ama dün rontgene soktular, alınan sonuç ilkin bir kafatası çatlamasından korkan Marchant'ı kesinlikle yatıştırdı. Koluna gelince, bunun yalnızca bir sabır işi olduğunu söylüyor; bir aya kadar, Robert kolunu kullanabilecek. Ben de rahatlıyorum; ama, yazıklar olsun, eğilmek için, Robert'e yaklaşmak için, sözlerinin yüreğimde bir yankı bulması ille de kaygı mı gerekiyordu? Sanırım, ölmekten korktu, onu yaşamında ilk kez, gerçek bir sesle konuşturtan da bu korku oldu kuşkusuz. Ama bu ölüm korkusunu gerçekten duymamaya başlayalı beri, oynuyor bu korkuyu, yüce *novissima verba* 'lar uyduruyor. Ben de, onun için kaygılanmamaya başlayalıberi bütün bunları soğuklukla karşılıyorum.

Gözlerinden yaşlar gelecek kadar duygulanıyor kendi sesiyle, tehlikeden kesinlikle uzak olduğunu bilmesek hepimizin gözlerinden yaşlar boşanacak. Bununla birlikte, bunu herkese yutturamayacağımı anlayacak kadar da kurnaz, bunun için, sezdiği güvene göre ayarlıyor

etkili sözlerini. Marchant'ın karşısında, tehlikeye atılmıyor pek, ileri görüşlü, şakacı davranıyor; acıkbyı bunu "eğitici" bulan rahip ile "antik" bulan ve odadan zorlu hıçkırıklarını tutarak çıkan babama saklıyor. Sanırım, benim karşımda pek rahat bulmuyor kendini, açık vermekten korkuyor, çünkü yalın olmaya çalışıyor, bu da onun için hiç mi hiç doğal değil. Ama karşısında kendisini daha da fazla incelediği biri bulunduğunu görmek çok şaşırtıyor beni: bu kişi de Geneviève. Dün, babasının kimi sözlerini, hatta pek o kadar da cafcaflı olmayan kimi sözlerini dinlerken, dudaklarında bir tür gülümseme, alaycı bir kıvrım belirlediğini gördüm, gözleri de gözlerimi aradı, ben de elimden geldiğince bir sertlik vermeye çalıştım gözlerime. Çocuklarımızın bizi yargılamalarını engelleyemeyiz, ama Geneviève'in şeytanlığına katılabileceğimi umabilmesi benim için katlanılmaz bir şey.

17 Temmuz

Marchant başağrılarından yakınıp duran Robert'in durumunu pek açıklayamıyor. Ama dert yakınıyor demek de doğru değil, bazı bazı sessizce yüzünü buruşturuyor, şiddetli bir sızıyı dinginlemek isteyen biri gibi, dişlerini sıkıyor, o zaman, acı çekip çekmediği soruldu mu, evet diye işaret ediyor, ama bir baş sallamayla bile değil, gözkapaklarını can çekişen bir bakışın üzerine indirerek. Bunun çok daha anlattıcı olduğunu düşünüyor anlaşılan. Marchant hiçbir şeyi olmadığını savunuyor, bu acıların gerçekliği konusunda da oldukça kuşkucu olduğunu sanıyorum, hiç değilse kararsız ve bekleme durumunda. Bir meslektaşını danışmaya çağırdı, o da kendisinden fazla bir şey görmüyor bunda, bana korkmamın yersiz olacağını söylüyor. Ama iyice anlıyorum ki, Robert güvene gelmekten, daha doğrusu bizim güvene gelmemizden hoşlanmıyor. Hekimler gittikten sonra, bir savsöz söyler gibi:

— İnsanların bilimi pek temelsiz bir şey, diye bağladı, sonra, cafcaflıhgı artırmak için: — Hem de en bilginlerinden sözediyorum, diye ekledi.

Ama, dün hiçbir yemeğe el sürmek istemedi, önünde bir sürü cansıkıcı kişi biriken kapıyı da kapattırdı. Bu sabah da annemle Gustave'ın Arcachon'dan getirtilmesini istedi. Bir telgraf bu akşam geleceklerini bildiriyor.

Onun için en küçültücü olan şeyler fazla beylik tümceler, ünlü

"son sözler", "kalıplar"; bunu seziyor ve bunlardan öyle bir ustalıkla kaçınıyor ki, hayran kalıyorum. Öte yandan, az konuşuyor. Her zaman da hiç söylenmemiş, yüce sözler bulamaz ya insan. Ama en yeni buluşlarından biri, kendini seve seve küçük göstermek; rahibin karşısında çok iyi tutuyor bu. Rahip bunda hristiyan alçak gönüllülüğünden ve pişmanlıktan başka bir şey görmüyor. Robert onun yatağının yanında olduğunu anladı mı gözlerini yumarak:

— İşte, diyor, yaptığımız azıcık iyiliği yapabilecekken yapmadığımız iyiliklerle karşılaştırmamanın tam sırası.

Sonra, hepimiz susunca gene başlıyor:

— Ufacık şeyler için çırpındım durdum; -sonra gözlerini rahibe çeviriyor-: — Yüce tanrı çabalarımızı elde ettiğimiz küçücük sonuçla ölçmez inşallah.

İçirdiğim yatıştırıcı bir ilaç bir tür perde-arası oluyor; ondan sonra gene başlıyor:

— Akar su iyi bir ayna değildir; ama su durduğu zaman, insan onda kendi yüzünü seyredebilir.

Soluk alıyor o zaman, gözlerini fazla iğrenç bir görüntüden kaçır- mak ister gibi duvarlardan yana dönüyor, sonra, daha yüksek bir sesle, bir serzeniş, bir keder, bir tiksinti, bir küçümseme, bir içten üzüntü, kırıklık havasıyla:

— Budalalıktan, kötülükten, kendini beğenmişlikten başka bir şey görmüyorum orda, diyor.

Rahip sözünü kesiyor:

— Hadi, dostum, hadi; yüreklerin gizini okuyan Tanrı orda başka şeyler de görmesini bilecektir.

Na yazık! Ben de bunda güldürüden başka bir şey göremez oldum.

18 Temmuz

Annem dün akşam Gustave'la döndü. Oğlunu kabul etmeden önce, Robert kendine biraz çeki-düzen vermek istedi; ama alınının yarısını kapatan gereksiz sargıyı çıkarmamakta dayattı. Lambanın gözlerini yormasını bahane ederek, yüzü yarı karanlıkta kalacak biçimde yerleştirtti onu. Babam salona, annemle Gustave'ın yanına gitmişti, çok rahatlatıcı haberleri veriyordu onlara; tuvalet eşyalarını yerleştirmekte olan Charlotte gibi Geneviève de benimle birlikte odada kalıyordu. Canlı bir tablo hazırlar gibiydik. Her şey hazır olunca, Gene-

viève salondakileri içeriye aldı.

Gustave'ın koşup babasını öpmesi çok doğal olurdu; ama babası bu düşüncede değildi. Bu sırada gözlerini kapalı tutuyordu ve yüzü öyle görkemli bir anlatıma bürünmüş tü ki, Gustave donakalıp duruverdi. Babamla annem biraz geride duruyorlardı. Robert'in:

— Şimdi, yaklaşın.. Çünkü çok zayıf buluyorum kendimi, dediği duyuldu.

Bir gözünü açtı, sessizce dışarı çıkacak gibi yapan Charlotte'u gördü

— Gitmeyin, gitmeyin, Charlotte'cuğum; fazla değilsiniz burda.

Bu son günlerin bütün "son" tümcelerinden sonra, daha neler uyduracağını az merak etmiyordum; ama babalık duygusu yeni konular sağlayabilirdi. Şimdi, özellikle, duruma tam uymuş oyuncular gibi, yatağa yaklaşmış olan Geneviève ile Gustave'a seslenerek:

— Çocuklarım, şimdi meşaleyi siz ele alacak ve... diye başladı, ama tümcesini bitiremedi. Geneviève, kendini tutmasına olanak kalmamışcasına, birdenbire sözünü kesti, açık ve nerdeyse keyifli bir sesle:

— Ama, baba, sanki bizden ayrılmaya hazırlanıyormuş gibi konuşuyorsun bizimle, dedi. Nerdeyse iyileştiğini, birkaç güne kadar da ayağa kalkabileceğini hepimiz biliyoruz. Görüyorsun ki, yalnız Charlotte'u ağlatıyorsun. İçeriye biri girse, ondan başka hiçbirimizde kalp yok sanacak.

— Monsieur Gustave babasının da ağladığını görüyor, diye atıldı Charlotte (gerçekten de, konuşurken iri iri gözyaşları döküyordu Robert), sonra yatağa biraz yaklaştı, sessizliğimizden cesaret alarak:

— Monsieur kendisini zayıf buluyorsa, belki yalnız bir şeyler yemeye gereksiniminde olduğu içindir, dedi. Gidip çorba bulayım kendilerine.

Bundan sonra, kala kala annemin yolculuğunun güzel geçip geçmediğini, Gustave'ın Arcachon'dan hoşlanıp hoşlanmadığını sormak kalmıştı Robert'e.

19 Temmuz

Geneviève babasını sevmiyor. "Nasıl oldu da bu kadar geç farkettim bunu? Biraz da uzun zamandır onunla çok az ilgilenmemden oldu bu. Zayıf yapısı benden sürekli bakım isteyen Gustave'a yöneliyordu bütün dikkatim; ona daha çok ilgi duyduğumu da yadsımıyorum; o

da tıpkı babası gibi kendini sevdirmesini bilir, bir zamanlar, beni bu denli düş kırıklığına uğratmadan önce, Robert'de beni büyülemiş olan ne varsa, hepsini yeniden buluyorum onda. Genevieve'e gelince, tümüyle derslerine dalmış olduğunu, bunun dışında, hiçbir şeyle ilgilenmediğini sanıyordum. Şimdi ona bilgisini artırmak konusunda yüreklendirmekle iyi edip etmediğimden kuşku duyuyorum. Korkunç bir konuşmamız oldu onunla, bu konuşmada hem en çok onunla anlaşabileceğimi, hem de onunla neden anlaşmak istemediğimi anladım: Onda kendi düşüncemi bulmaktan, daha atak, beni ürpertecek kadar atak bir biçimde kendi düşüncemi bulmaktan korkuyorum da ondan. Bazı bazı düşüncemi şöyle bir sıyran bütün kaygılar, bütün kuşklar onda pervasız birer yadsıma olmuş. Hayır, hayır, bunları tanımaya razı olmak istemiyorum. Babasından bu kadar saygısızca söz etmesini kabul edemem; ama, ben kendisini utandırmaya çalışırken: "Gene de onu ciddiye alıyorsun", diye çarptı suratıma, öylesine sert söyledi ki, kızardığımı duydum, söylenecek bir şey bulamadım, şaşkınlığımı da gizleyemedim. Hemen ardından, kocaya ayrıcalıklar tanıyacak bir evliliği kabul edemeyeceğini; kendi payına, buna boyun eğmeye hiçbir zaman yanaşmayacağını, gönlünü kaptıracağı kimseyi kendine bir ortak, bir arkadaş yapmaya kararlı bulunduğunu, en akıllıca tutumun da onunla hiç evlenmemek olduğunu söyledi bana. Benim örneğim gözlerini açıyor, onu uyarıyordu, öte yandan, benden aldığı eğitimle, kendisini bizi yargılayacak, kişisel bir yaşam sürmek ve yazgısını belki de buna değmeyecek birine bağlamayacak bir duruma geldiği için, bana nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu.

O odanın içinde geniş adımlarla yürürken, ben hep oturuyordum, sözlerindeki alaycılığın altında ezilmiştim. Söylediklerini babasının işitmesinden korkarak, sesini alçaltmasını rica ettim.

— Peki! İşitirse ne olurmuş? dedi... Bütün bu söylediklerimi ona da yinelemeye hazırım; hattâ sen de söyleyebilirsin. Söyle bunları ona. Evet; tamam, söyle ona.

Kendinden geçmiş gibi ge'li bana; ayrıldım yanından. Bütün bunlar topu topu birkaç saat önce oluyordu...

20 Temmuz

Evet, dün, akşam yemeğinden önce oluyordu bu. Geneviève yemek boyunca bir türlü gizleyemediğim kederi farketmişti kuşkusuz.

Gece yanıma geldi. Bir çocuk gibi kollarıma atıldı; yüzümü okşuyor, eskiden olduğu gibi beni öpüyordu, öyle candan öpüyordu ki, gözyaşlarımı tutamadım.

— Anneciğim, üzdüm seni, dedi. Fazla kızmamalısın bu yüzden bana; ne yapayım, sana yalan söyleyemiyorum, söylemek istemiyorum. Beni anlayabileceğini biliyorum, ben de istediğinden çok daha fazla anlıyorum seni. Daha çok konuşmalıyım seninle. Bana düşünmesini öğretilip de kendin düşünmeyi göze alamadığın şeyler var, biliyor musun; hâlâ inandığını sandığın, ama benim artık hiç mi hiç inanmadığım şeyler.

Bu şeylerin ne olduğunu sormayı göze alamayarak susuyordum; birdenbire, kendisiyle Gustave yüzünden mi babalarına sadık kaldığımı sordu. Sonra, paylanan bir çocuğa bakar gibi gözlerini üzerime dikerek: "Çünkü ona sadık kaldığından hiçbir zaman kuşku duymadım", diye ekledi. Rollerin böyle tersine dönüşü bana ne kadar aykırı gelirse gelsin, kocamı aldatmak düşüncesinin aklıma bile gelmediğini söyleyerek karşı geldim; o zaman, Bourgweilsdorf'u sevmiş olduğumu çok iyi bildiğini söyledi bana.

— Olabilir, ama ben farkında bile olmadım böyle bir şeyin, diye karşılık verdim soğuk soğuk.

Ama o:

— Sen bunu kendi kendine açamamış olabilirsin, ama o pekâlâ kuşkulanıyordu bundan, burası kesin, dedi.

Ondan uzaklaşmak için kalkmıştım, böyle konuşmayı sürdürecektense odadan çıkmaya hazır, hiç değilse ona yanıt vermemeye kararlıydım. Oldukça uzun bir sessizlik oldu, bir koltuğa oturdum, daha doğrusu attım kendimi, çünkü gücümün tükendiğini duyuyordum. Gene kollarıma atıldı hemen, dizlerime oturdu, her zamankinden de okşayıcı bir biçimde:

— Ama anne, anla beni: seni ayıplamıyorum.

Bu sözcükleri duyunca yerimden sıçradığım için, sözlerinin katlanılmaz uygunsuzluğunu bir yaramazlık havasıyla azaltmak ister gibi, gülerek, beni kımıldayamaz bir duruma getirmek için kollarımı tuttu.

— Bir özveride bulunup bulunmadığını bilmek isterdim yalnız, dedi.

Gene çok ciddileşmişti; bana gelince, yüzümün duygusuz kalması için çaba harcıyordum; yanıt vermeyeceğimi anladı, gene başladı konuşmaya:

— Ne güzel bir roman yazabilirdim senin anlatacaklarınla! *Bir*

anneninin görevleri ya da yararsız özveri koyardım adını.

Ben gene ağzımı açmayınca, ağır bir yadsıma anlamında, başını bir sola, bir sağa sallamaya başladı.

— Kendini bir göreve... Bir düşsel göreve tutsak ettiğin için değil!.. Hayır, hayır, iyice seziyorsun ki bundan dolayı sana minnet duyamam. Hayır, karşı gelme. Öyle sanıyorum ki, sana minnet duysaydım, sana minnet duymam gerektiğini düşündüğünü sezseydim, seni sevmezdim artık. Erdemin senindir; kendimi de bu erdemle bağlı görmeye katlanamam ben. Sonra birdenbire sesini değiştirerek:

— Şimdi az sonra odamda yalnız kalınca, sana bütün bunları söyledim diye öfkelenmemi önleyecek bir şey söyle bana, dedi.

Ölümüne kederli buluyordum kendimi, alnından öpmekten başka bir şey yapamadım.

Uyuyamadım dün gece. Geneviève'in sözleri yüreğimin korkunç boşluğunda çınlayıp duruyordu. Ah! Konuşturmamalıydım onu. Çünkü şimdi konuşan o mu, yoksa ben miyim, bilemez oldum. Yükselmesine ses çıkarmadığım bu ses bir daha susar mı artık? Daha çok ürpermiyorsam, yüreksizliğim beni yatıştırıyor da ondan ürpermiyorum. Düşüncem boşu boşuna başkaldırıyor; istemeyerek sürdürüyorum boyun eğmişliği. Yaşamda daha fazla, daha başka neler yapabilirdim, bunları araştırıyorum boşuna; ister istemez Robert'e, Robert'in çocukları olan çocuklarıma bağlı kalıyorum. Kaçacak bir yer arıyorum, ama bu özgürlüğü ele geçirmiş olsam, onu ne yapacağımı bilemeyecektim, biliyorum. Geneviève'in bir gün gülerek söylediği şu sözcükler bir yas çanı gibi çınlıyor kulaklarımda:

— Ne yapsan boşuna, zavallı anneciğim, namuslu bir kadından başka hiçbir şey olamayacaksın.

22 Temmuz

Aklıma geldiği gibi yazacağım düşüncelerimi...

Çocuklarımin saygısı tutuyordu beni, bu saygıya yaslanmak hoşuma gidiyordu; Geneviève bu desteği aldı elimden. Bu yardımdan bile yoksunum artık. Yalnız kendi kendime karşı çırpınıyorum şimdi; şimdi, kurtulmamasıya, kendi erdemimin tutsağı olduğumu duyuyorum.

Bari Robert yakınmamı sağlayacak bir şeyler yapsaydı! Nerde: acısını çektiğim, nefret ettiğim kusurlarını bana yöneltmiyor, yalnız

varlığını başına kakabilirim; öte yandan hiçbir aşk da çekmiyor beni, onu aldatmayı, hiç değilse çekip gitmekten başka türlü aldatmayı düşünmüyorum. Ah! Onu bırakmak isterdim yalnız...

Bari düşkün olsaydı! Bensiz edemeyecek olsaydı!

Kırkına varmadan vazgeçecek değilim ya yaşamaktan. Bu ölümcül silinişten, bu aşağılık bir boyun eğişten başka görevler vermeyecek mi Tanrı bana hiç?

Ne öğüt umabilirim? Hem de kimden? Annem babam Robert'e hayran, beni de tam anlamıyla mutlu sanıyorlar. Ne diye açmalı gözlerini? Hiçbir işime yaramayacak olan acımalarından başka ne umabilirim onlardan?

Rahip Bredel beni anlayamayacak kadar yaşlı. Arcachon'da söylediği ve üzüntümü artırmaktan başka birşeye yaramamış olan şeylerden fazla ne söyleyecek: Babalarının düzeysizliğini çocuklardan gizlemek için elimden geleni yapacakmışım. Sanki... Ama Geneviève'le konuşmamızdan söz etmek istemem ona; Geneviève hakkındaki hiç de iyi olmayan kanısını güçlendirmekten başka sonuç vermez bu iş; hem çok iyi biliyorum ki, bu konuda söyleyeceği ilk sözcüklerde Geneviève'den yana çıkarım. Ona gelince, hiçbir zaman katlanamamıştır rahibe. Bütün elde edebildiğim ona kaba sözler söylememesidir.

Marchant mı?.. Evet, elbette, onunla anlaşabilirdim. Fazlasıyla anlaşabilirdim. Bunun için susuyorum. Hem sonra Yvonne'un mutluluğunu bulandıracak olursam bir daha bağışlayamam kendimi. Hiçbir şeyimi saklamayacak kadar dostum onunla.

Ama bunları yazarken, birdenbire bir düşünce doğdu içime. Belki de saçma, ama çok güçlü olduğunu duyuyorum: Robert'i konuşmam gereken kimse, Robert'in ta kendisi. Kararımı verdim: Hemen bu akşam konuşacağım onunla.

23 Temmuz

Dün akşam, kendisiyle yapmaya karar verdiğim görüşme için Robert'in odasına geçmeye hazırlanıyordum ki, babamın geldiğini bildirdiler. Böyle geç bir saatte gelmesi öylesine enderdir ki:

— Annem hasta değil ya? diye atıldım ilkin.

— Annen çok iyi.

Sonra, beni kollarında sıkarken:

— Asıl sen iyi değilsin, yavrum, dedi. Yok, yok, karşı gelme.

Çoktandır seziyorum aksayan bir şeyler olduğunu. Eveline'ciğim, seni mutsuz görmeye dayanamam.

— Ama, baba, her şey yolunda. Neden böyle düşünüyorsun? dedim ilkin.

Ama sözümü kesmek zorunda kaldım, çünkü iki elini omuzlarıma koymuştu, yüzüme öyle ısrarla bakıyordu ki, kendimi tutamayacağımı sezinledim.

— Bu zavallı, morarmış gözler çok daha fazlasını söylüyor. Bak, kızım... Eveline'ciğim, neden gizliyorsun benden? Robert seni aldatıyor mu?

Bu soru öylesine beklenmedik bir şeydi ki, budalaca, sanki elimde olmadan atılıverdim:

— Yok! Tanrı'ya şükür!..

— Ama... O zaman iş ciddi. Peki, konuş: Ne var?

Öylesine ısrar ediyordu ki, kendimi tutamadım artık:

— Hayır, Robert beni aldatmıyor, dedim. Kusur diye gösterebileceğim hiçbir şeyi yok; beni umutsuzluğa düşüren de bu işte.

Anlamadığını görünce:

— İlk zamanlarda, sen bu evlenmeye karşı çıkarken, Robert'de ne kusur bulduğunu soruyordum. Anımsıyor musun? dedim. Söyleyecek hiçbir şey bulamadığın zaman kızıyordun. Neden bana yanıt vermiyordun?

— Ama, yavrucuğum, unuttum gitti. O kadar zaman geçti ki... Evet, ilkin yanlış anlamıştım Robert'i. Tavırları hoşuma gitmiyordu. Bereket versin, oldukça çabuk anladım yanıldığımı...

— Yazık ki, o zaman iyi anlıyordun onu, babacığım. Sonra, ben onunla mutlu olduğum için, yanıldığını sandın. Ama bu mutluluk sürüp gitmedi. Ben de anladım. Hayır, yanılmıyordun. Uslu bir minik kızken yaptığım gibi, o zaman da seni dinlemem gerekirdi.

Uzun zaman, bir yük altında ezilmiş gibi durdu, başını salladı. Öyle bir sevgiyle:

— Zavallı yavrum... Zavallı yavrum, diye mırıldanıyordu ki, ona bunca üzüntü verdim diye içim sızlıyordu. Ama sonuna dek gitmek gerekiyordu. Bütün cesaretimi topladım:

— Onu bırakmak istiyorum, dedim.

Bütün bedeniyle irkildi ve öyle garip bir sesle: "Hoppala!" dedi ki, yüreğim elverse gülerdim. Sonra beni yanına, oturduğu kanapeye oturttu, bir yandan saçlarımı okşarken, bir yandan da:

— Bu saçmalığı yapacak olsaydın, senin rahip nasıl allak bullak

olurdu kim bilir! Ona söz açtın mı bütün bunlardan?

Evet diye başımı salladım, sonra da rahiple eskisi kadar anlaşılmadığımı açmak zorunda kaldım. Buna gülümsedi, alaylı bir bakışla baktı yüzüme. Eskidenberi sinirlendiği bir kimse üzerinde bu dolaylı utku onu çok eğlendirir gibiydi.

— Bak şu işe! Bak şu işe... Sonra tavrını değiştirdi:

— Sevgili çocuğum, ciddi bir biçimde, yani işin olurunun konuşalım.

Bundan sonra bana aile ocağını bırakacak olursam, bütün haksızlıkları üzerime yükleneneğimi açıkladı.

— İyi bir ünün değeri yitirildikten sonra anlaşılır genellikle. Benim küçük Eveline'im her zaman biraz düşsever olmuştur. Nereye gidersin? Ne yaparsın? Hayır, hayır; Robert'le sürdürmelisin yaşamını. Kötü bir çocuk değil aslında. Onunla anlaşmaya çalışırsan, belki de anlar...

— Anlamaz; ama gene de konuşacağım onunla, bu da ilmeği sıkıştırmaktan başka bir şeye yaramayacak.

O zaman gene konuşmaya başlayarak bundan sıyrılmaya değil, bir "*modus vivendi* kurmaya" ve bir "denge aramaya" çalışmak gerektiğini söyledi. Bunlardan korkmadığını kendi kendine kanıtlamak istercesine, üzerinde biraz korku, biraz saygı uyandıran bu sözcükleri seve seve kullanır. Sonra, beni avutacağını umduğundan olacak, anemden söz etmeye, kendisinin de evlilikte bütün umduklarını bulamadığını anlatmaya başladı. Bu konuda daha hiç kimseye açılmamıştı, öyle söylüyordu, bunun için de en sonunda açılabilirdi için son derece rahatlamış görünüyor, seve seve anlatıyordu. Sözünü kesmek cesaretini bulamıyordum, ama gizleri, Geneviève'le korkunç konuşmam kadar huzurumu kaçınıyordu. Bana kalırsa, iki kuşak arasında, bu tür ilişkiler kurulması çok iyi bir şey değil, ikisinden birinde, saygı gösterilmesi hiç kuşkusuz daha doğru olan bir utanç duygusunu yaralıyor.

Bir nedeni daha vardı huzursuzluğumun, bundan söz etmek benim için tatsız bir şey, çünkü kendisini yargılayacak duruma gelmek istemeyecek kadar fazla severim babamı, hiçbir zaman kusurlu bulmak istemezdim onu, burada içten olmam gerekmezse, bu nedeni söylemeden geçerdim. Babam gençlik tutkularını anlatmaya başlayıp da annemce daha iyi anlaşıldığını ve daha iyi desteklendiğini duyması durumunda neler yapabileceğini söyleyince, daha çok şey yapabilmesinin yalnız kendine bağlı olduğunu, aklından ve yeteneklerinden en iyi biçimde

yararlanamamışsa, bundan annemi sorumlu tutmayı hiç de kötü bulmadığını düşünmekten kendimi alamadım. Annemin yalnız gündelik işlere yönelik, dar ruhundan acı çekmiş olduğundan kuşku yok, ama "Annen istemiyor... Annen o düşüncede değil", demekten, bunun üstüne yatmaktan epeyce hoşlandığını sanıyorum.

Sonra bana bazı bazı iki eşten birinin "Keşke girişmeseydim bu işe" demeyeceği kadar kusursuz biçimde kaynaşmış bir aile tanımadığını söyledi. Karşı çıkmadım, çünkü babam sözlerine karşı çıkılmasından pek hoşlanmaz, ama bunu kabul edemem de, bir aşağılama etkisi yapıyor üzerimde.

Konuşmamız çok geç saatlere kadar sürdü. Babam bu konuşmayla çok rahatladı sanırım, ama beni her zamankinden de umutsuz bir durumda bıraktığını anlamadı.

24 Temmuz

Bir ilmek... İçinden sıyrılmak için yaptığım her çaba biraz daha sıkıştırıyor onu... Robert'le büyük görüşmemiz de oldu bitti. Son kozumu oynadım ve yenik düştüm. Ah! Ne babama, ne de başka birine tek sözcük söylemeden kaçıp gitmeliydim. Yapamam artık. Yenildim.

Robert'i şezlonguna uzanmış buldum, öyle ya, birkaç gündür yatağından kalkmaya başladı.

Konuya girmek için bir fırsat arayarak:

— Bir gereksinimin var mı diye bakmaya gelmiştim, dedim.

En meleksi sesiyle:

— Hayır, teşekkür ederim, sevgili dostum, dedi. Bu akşam gerçekten iyi buluyorum kendimi ve şimdilik ölümün beni istemediğine inanmaya başlıyorum.

Sonra, cömertliğini, inceliğini, ruh yüceliğini belirtmek için hiç bir fırsatı kaçırmadığından:

— Çok kaygılar verdim sana. Bana gösterdiğin bütün özenleri hak ettiğimden emin olmak isterdim, diye ekledi.

Ona ilgisizce bakmaya çalışıyordum.

— Robert, seninle ciddi ciddi konuşalım istiyorum.

— Ciddi konuşmaktan hiç bir zaman kaçınmam, bilirsin, dostum. Hele insan benim şu son günlerimdeki gibi ölümü bu kadar yakından gördü mü doğal olarak ciddi düşüncelere yöneliyor.

Ama birdenbire neden yakındığımı ve ne söylemeye geldiğimi anlamaz oldum. Daha doğrusu, yakındığım şeyin biçimlendirilmesi olanaksızmış gibime geldi birdenbire. Her şeyden önce de nasıl, hangi tümceyle, hangi soruyla başlayacağımı bilemiyordum; bununla birlikte, savaşı açmakta kesin olarak kararlıydım ve çılgıncasına: "Bunu şimdi yapmazsan, hiçbir zaman yapamazsın" diye yineleyip duruyordum içimden. Böylece saldırıya hangi tümceyle girişeceğim pek de önemli değilmiş, en iyisi hemen sonra yardımına koştuktan geri durmayacak olan bir tür esine belbağlamakmış gibi geldi bana. O zaman gözleri kapalı anafora atılan bir dalıcı gibi:

— Hâlâ unutmamışsan, benimle evlenmenin nedenlerini söylemeni isterdim, Robert, dedim.

Hiç kuşkusuz, bu tür bir soruyu o kadar az bekliyordu ki, bir an için çok şaşırmış gibi göründü. Yalnız bir an için, çünkü Robert, olaylar kendisini hangi duruma düşürürse düşürsün, kendini toplamakta olağanüstü derecede çabuktur, beceriklidir her zaman. Kendiliklerinden ayaklarının üzerinde doğruluveren şu hafif başlı kuklaları anımsatır bana. Sözlerimde nasıl bir niyet gizli olduğunu anlamak ve hiç kuşkusuz savunmasını ayarlamak için yüzüme bakarak:

— Duyguların söz konusu olduğu yerde, nedenlerden nasıl sözdebilirsin? dedi.

Robert durumunu hep karşısındakinden üstün olacak biçimde ayarlamasını iyi bilir. Ne yapılırsa yapılsın, benimsediği görüş noktası en yüksek noktaymış gibi görünür hemen. Satrançta olduğu gibi, hamle üstünlüğünü yitirmek üzere olduğumu seziyordum. Onu yeniden savunma durumuna getirmek daha iyiydi.

— Rica ederim, benimle yalın bir biçimde konuşmaya çalış.

Hemen karşı geldi:

— Bundan daha yalın bir biçimde konuşulamaz.

Doğruydu, tümcemdeki düşüncesizliği hemen sezdim. Elbette yüreğimde büyümeye zaman bulmuş bir serzeniş vardı içinde; ama, bir kez de olsa, bu serzeniş nedensizdi.

— Evet, bunu yalınlıkla söylüyorsun. Ama çoğu zaman tumturaklı konuşman eziyor beni, ardından yetişemeyeceğimi bildiğin yüce bölgelere sığınıyorsun.

Sevimlice gülümseyerek ve en tath görünüşüyle:

— Şu anda yalın konuşmayan senmişsin gibi geliyor bana, sevgili dostum, dedi. Hadi, açıkça söyle: Bir serzenişin mi var bana? Seni dinliyorum.

Gençken, babamı çok eğlendiren bir huyum vardı, bir İngilizle konuştum mu, yakınlık duygusuyla, sözcükleri İngiliz şivesiyle söyledim, şimdi de, bunun gibi, Robert'in yöntemini, benim için öylesine katlanılmaz olan konuşma yöntemini benimsiyordum. Ben onunla konuşurken, elimde olmadan, onun havasını ve tavırlarını benimserken, Robert de benim karşımda aynı nedenle mi yalın konuşmak zorunda bulunuyordu? Gittikçe daha çok atılıyordum kılıcının üstüne.

— Seni belirli bir şeyle suçlayabilseydim, ne kadar rahatlardım, dedim. Ama nerde, benim şimdi seninle hesaplaşmaya kalkar kalkmaz yaptığım gibi yapmazsın, kendini haksız duruma düşürmezsin hiçbir zaman, iyi bilirim. Gene de, inan bana, düşüncesizce bir istek değil bu. Uzun zamandır düşündüğüm, ama hep geriye attığım bir konuşma...

Bitiremedim; daha şimdiden fazlasıyla uzundu tümcem. Sonra öyle alçak sesle konuşmaya başladım ki, işitebilmesine şaşıtm:

— Bak, Robert: açıkcası seninle yaşayamayacağım artık.

Alçak sesle de olsa, onunla böyle konuşmaya güç bulabilmek için gözlerimi yüzünden ayırmak zorunda kalmıştım. Ama o sustuğu için gene üzerine diktim gözlerimi. Sararmış gibime geldi.

— Ben de şimdi beni bırakmanın nedenlerini sorarsam, sen de bunun bir duygu işi olduğunu, neden gösterilemeyeceğini söyleyebilirsin, dedi.

— Görüyorsun, böyle bir şey söyledğim yok, dedim. Ama o:

— Eveline, beni artık sevmediğini mi çıkarayım bundan? diye sordu.

Sesi titriyordu, ama ancak heyecanının yapmacık mı, yoksa içten mi olduğu konusunda bir kuşku uyandıracak kadar. Büyük bir çaba harcadım, sonra güçlükle:

— Benim tutkuyla sevdiğim insan, yavaş yavaş sen olduğunu anladığım insandan çok farklıydı, dedim.

Kaşlarını, omuzlarını kaldırdı.

— Böyle bilmece gibi konuşursan nasıl...

Yeniden konuştum:

— Yavaş yavaş senin ilkin sandığımdan, sevdiğim kimseden çok farklı olduğunu anladım.

Olağanüstü bir şey oldu o zaman: Birdenbire başını avuçlarının arasına aldığı, hıçkırmaya başladığını gördüm. Yapmacıktan sözedilemezdi artık; bütün bedenini sarsan gerçek hıçkırıklardı bunlar, parmaklarını ıslattığını, yanaklarına aktığını gördüğüm gözyaşları gerçek gözyaşlarıydı, bir yandan da delice bir sesle yineleyip duruyordu:

— Karım beni sevmiyor artık! Karım beni sevmiyor artık!

Böyle bir patlamayı hiç beklemiyordum. Donup kalmıştım öyle, ne diyeceğimi bilmiyordum artık, ama fazla heyecanlandığım için değil, çünkü artık Robert'i sevmiyorum elbette; bana pek de dürüst görünmeyen silahlara başvurmasına kızmıştım daha çok, ne olursa olsun, kendimi gerçek olan ve kızgınlıklarımın önünde geri çekilmekten başka birşey yapamayacağı bir üzüntünün nedeni olduğunu duymak son derece huzurumu kaçırmıştı. Robert'i avutmak için yalancı yadsımalara başvurmak zorunda kaldım. Yanına yaklaştım, elimi alnına koydum. Hemen kaldırdı başını.

— Öyleyse niçin evlenmişim seninle peki? Adın için mi? Servetin için mi? Annenin babanın durumu için mi? Söyle! Söyle! Biraz konuş ki, anlayayım. İyi biliyorsun ki... Ben...

Şimdi öylesine doğal, öylesine içtendi ki, "Ben çok daha iyisini bulabilirdim", diyeceğini umuyordum. Ama: "Seni seviyordum da ondan", çıktı ağzından; sonra, yeniden hıçkırıklarla kesilen bir sesle:

— . . . Bir de senin... Senin beni sevdiğini sandığım için, diye ekledi.

Kendi ilgisizliğime kıızıyordum nerdeyse. Robert'in üzüntüsü şimdi ne kadar içten olursa olsun, böyle ortaya serilişi beni buz gibi donduruyordu.

— Bu görüşme yalnız benim için çetin olacak sanıyordum, diye başladım; ama sözümü kesti:

— Umduğun kimse olmadığımı söylüyorsun. Ama o zaman sen de benim umduğum değilsin. Olunması gereken miyiz, değil miyiz, nasıl bilebiliriz bunu?

Sonra, onu kendi yöntemine uydurmak üzere başkasının düşüncesine sarılmak alışkanlığıyla (bunu da çok bilinçsiz olarak yapar, öyle sanıyorum):

— Ama hiçbirimiz, hiçbirimiz olmak istediğimiz kişi düzeyinde sürekli olarak kalamayız, zavallı dostum, dedi. Ruhsal yaşamımızın bütün dramı da bu işte... Anlıyor musun, bilmem? (Konuyu değiştirmeye başladığını, karşısındakinin de bunu farkettiğini sezdiği zaman bu tik-tümce mutlaka gelir diline)... Yalnız ülküsüz insanlardır ki...

Bir kez bu ülkü alanına atıldıktan sonra, kendiliğinden durmayacağını iyi bildiğimden, sözünü kesmek için elimi kaldırarak usulca:

— Dostum, dostum, dedim.

Araya girişim biraz yönünü değiştirdi.

— Sanki, yaşamda, bunların... Yani insan ülküsünü tutabileceği

bir düzeye getirmek zorundadır demek istiyorum. Ama sen her zaman bir düşcüdün.

Güzel! Babam da dün aynı şeyi söylediğine göre, doğru olmalı. Hüzünlü hüzünlü gülümsemekten kendimi alamadım. O zaman Robert, doğal bir atılışla, bencil yakınmamın kendisini koparıp almak kabalığına düştüğü o yüce bölgelere yeniden dönerek:

— Öte yandan, son derece ilginç bir soruna dokunuyorsun, sevgili dostum, anlatım sorununa, dedi. Evet, anlıyorsun ya, anlatımda coşkunluk tükenir mi, yoksa, tam tersine, onda kendi bilincine varır ve bir bakıma kendi kendini mi yaratır, bunu bilmek söz konusu. Onun görünüşü dışında gerçekten hiçbir şey yok mudur, yoksa... Açıklayacağım bunu sana; hemen anlayacaksın.

Bu son tümce sözlerini karıştırdığı her seferde imdada yetişir. Hepsinden çok da bu tümce sinirlendirir beni.

— Çok iyi anladım, diye sözünü kestim. Dile getirdiğin o güzel duyguları gerçekten duyup duymadığını düşünmenin saçmalık olduğunu söylemek istiyorsun.

Bakışı bir tür kinle doldu birdenbire. Nerdeyse tiz bir sesle:

— Oh! Daha neler, senin tarafından anlaşılmak bir zevk, diye atıldı. Demek kala kala bu kaldı aklında konuşmamızdan? Hiç kimseye göstermediğim bir güven, bir bırakışla konuşuyorum seninle; önünde alçalıyorum; önünde hıçkırıyorum. Gözyaşlarım hiç mi hiç sarsmıyor seni; sözlerimi yorumluyor ve buz gibi bir tavırla, bütün duyguların senden yana olduğu, benim bütün aşkımin da bir...

Hıçkırıklar gene bir an durdurdu Robert'i. Kalktım, bir tek düşüncem vardı artık: Hiç iyi yönetemeyerek kendi zararına çevirdiğimi sürdürmekle görünüşte bütün haksızlıkları kendi üzerime yüklemekten başka bir şey yapamadığım bir görüşmeye son vermek. Allahaismarladık demek için elimi kolunun üzerine koyarken, birdenbire dönüverdi, beklenmedik bir atılışla:

— Hayır işte, hayır! Hayır! dedi. Doğru değil. Aldandın, beni hâlâ biraz sevseydin, bütün yaratıklar gibi çırpınan, elinden geldiğince, olduğundan biraz daha iyi olmaya çalışan zavallı bir yaratık olduğumu anlardın.

En sonunda bana etkiyebilecek sözleri bulmuştu. Öpmek için üzerine doğru eğildim, ama nerdeyse sert bir biçimde beni itti:

— Hayır, hayır. Brak beni. Yalnız bir şeyi görebiliyor, bir şeyi duyuyorum artık: Artık beni sevmediğini.

Bu sözler üzerine ayrıldım yanından, yüreğim bir başka kederle,

onun kederine karşı çıkan ve onun kederinin önüne serdiği bir kederle ağırlaşmış olarak: Yazık! Hâlâ beni seviyor! Öyleyse bırakamam onu...

SONUÇ

... 1916

Bu deftere artık hiçbir şey yazmamaya karar vermiştim... Robert'le yaptığımız görüşmeden çok az bir süre sonra, Avrupa'yı altüst eden çetin olaylar bizim kişisel düşüncelerimizi silip süpürdü. Bütün kalbimle: Tanrım! Fransa'yı koru! diye dua edebilmek için çocukluk kanılarımı yeniden bulmak isterdim. Ama onlar hakkında anlatılan ve bizlere onları birer vahşi gibi göstermeye yönelen şeyler ne olursa olsun, Almanlar da kendi ülkeleri için aynı Tanrı'ya, aynı biçimde yalvardılar sanıyorum. Fransa herbirimizin, hepimizin değerinde bulmalı korunmasını, savunmasını; ilkin Robert'in de bunu derinden derine anladığını sanmıştım. Hastalığı tümüyle düzelmediğinden elinin kolunun bağlı kalışına üzüldüğünü; birkaç ay sonra da Marchant'a nasıl edip de silah altına girmesini sağlayacak bir sağlık belgesi alabileceğini sorduğunu gördüm. Sonra onun döneminin silah altına alınmak üzere olduğunu, yardımcı birlikten savaşçı birliğe verilmek tehlikesi bulunduğunu, çağrıdan önce kendisi gitmekle yerini seçmekte serbest olacağını öğrenmesem olmaz mıydı sanki? Bütün yardımlardan yararlanarak bunu yaptı. Bütün bunları burada ne diye yinelemeli? Ben yalnız az önceki acı tartışmamızdan, bundan böyle tutumuma yön verecek olan tartışmadan söz etmek isterdim. Ama başlangıçta geçtiği sağlık kurulundan, burada "ağır yaralanma sonucu sürekli başağrısından rahatsız" diye çürüğe çıkarılmanın yolunu bulduğundan söz etmezsem bunu nasıl açıklayabilirim? İşte o zaman cephedeki hastanelerden birine gitmek istedim, burada yardımımın kabul edileceği kesindi; ama Robert'in izni gerekiyordu. Kabalıkla, çok sert sözlerle geri çevirdi, bunu yalnız kendisine işkence etmek, kendisine ders vermek, kendisini utandırmak için yaptığımı söyledi... Boyun eğmek, beklemek, Lariboisière'le yetinmek zorunda kaldım. Lariboisière'de sık sık geceleri de kalıyor, böylece onu çok az görüyordum. Bir sabah onu asker kıyafetinde görünce şaşırıp kaldım. İngilizce bilgisinin yardımıyla bir Amerikan yardım kuruluna ahnmıştı, böylelikle, artık ordudan olmamasına karşın, üniforma giyebilecek, kahramanca bir tavır takınabilecekti. Ama pek

şansı tutmadı zavallılığın; yurtseverce bildirileri çok geçmeden Verdun'e atanmasına yol açtı. Uygun bir biçimde sıyrılamayacağı için, bu işi kurumla, çalımla karşılaşması "gerektiğini düşündü", o kadar ki, az bir zaman sonra savaş madalyası aldı, Gustave'ı, annemi, babamı, bu durum karşısında coşan birçok dostları büyük bir hayranlık içinde bıraktı. Verdun'e, kendisini görmeye çağırmıştı beni, burada bile, bir kahraman gibi görünmenin yolunu buluyordu. Kendini gene memleketine yollattırmak için yalnız bu madalyayı bekliyordu anlaşılan, bu da, elinin altındaki koruyucuların yardımıyla, fazla güç olmadı. Çok kısa bir süre önce Verdun'de bile vermekten çekinmediği o güzel yılmazlık bildirileriyle pek bağdaşmayan bu beklenmedik dönüşe şaşkınlığımla görünce, savaşın çok yakında sona ereceğini güvenilir bir kaynaktan işittiğini, şimdi ruhsal desteğin sınırdakinden daha zayıf gördüğü Paris'te daha yararlı olabileceğini sezdiğini açıkladı bana.

İki gün geçti bunun üzerinden... Ona hiç bir serzenişte de bulunmuş değilim. Çetin hesaplaşmamızdan sonra, hiçbir şey söylemeden kabul ediyorum herşeyini. Yaptıkları değil küçümsemişim, bunlara gösterdiği nedenler. Belki de gözlerimden okumuştur küçümseyişimi. Birdenbire dikleşiverdi. Madalyası erdemlerinin gerçekliği konusunda kuşkuları önlüyor artık, aynı zamanda borçtan da kurtarmış onu. Benim savaş madalyam yok, erdemin kendisi gerek bana, hem de beni yükseltecek diye değil, kendi kendisi için gerek. Benim gibi bir "düşcül"e gerçek gerek... Savaştan böyle kazançlı bir biçimde sıyrılmışına sevinmesi karşısında gülümsemekten kendimi alamayınca:

— Sen bu yaptıklarını yapamazdın! diye atıldı birden.

Hayır, Robert, bunu söylemene izin vermiyorum: Hele düşünmene hiç izin veremem. Hiç yanıt vermedim, ama aynı anda kararımı vermiştim. Hemen o akşam Marchant'ı görerek her şeyi karara bağladım onunla. Gerekli işleri benim için yapma yüceliğini gösterdi. Yarın sessizce Chatellerault'ya gidiyorum. Gerilerde olan bu hastanede, herkes tümüyle güvenlikte olduğumu sanacak. İstedikim de bu. Yalnız Geneviève biliyor işin aslını. Burada ne tür hastalara bakıldığını nasıl farke debildi? Bilmem... Benimle gelerek yanımda çalışmasına izin vereyim diye yalvardı. Ama bu yaşta kendini böyle tehlikeye atmasına dayanamam; bütün yaşamı önünde daha. "Hayır, Geneviève, gittiğim bu yerde ardımdan gelemezsin, gelmemelisin", dedim, veda edercesine, büyük bir sevgiyle öptüm onu. Benim sevgili Genevieve'ciğim de dış görünüşle yetinemiyor. Çok seviyorum onu. Onun için yazıyorum bunları bu deftere. Dönemeyecek olursam, bu defteri ona bırakıyorum...

ROBERT

ERNEST ROBERT CURTIUS İÇİN

Cuverville, 5 Eylöl 1929

Sevgili dostum,

Bir mektubunuz, benim Kadınlar Okulu'nu okuduktan sonra, "kahraman"ımm kocasını yalnız onun günlüğünden tanımaktan duyduğunuz üzüntüyü belirtiyordu.

"—Eveline'in bu günlüğü karşısında, Robert'in birkaç açıklamasını okuyabilmeyi ne kadar isterdik", diye yazıyordunuz.

Bu küçük kitap belki de dileğimize karşılık verir. Size adanması da çok doğal.

BİRİNCİ BÖLÜM

Sayın bay,

Kadınlar Okulu'nuzu okurken, ilk duygum kızgınlık oldu, ama kişi olarak size kızacak değilim. Bir kadının özel günlüğünü, günün birinde düşeceği durumu bilecek olsa, yazmaya hiçbir zaman razı olmayacağı bir günlüğü kitleye sunmakta bir sakınca görmemişsiniz. Birtakım açılmalar, saygısızca birtakım açıklamalar moda oldu; bu boşboğazlıkların yaşayanlara verebileceği maddesel ya da ruhsal zararlara aldırın yok; bunun kötü bir örnek oluşturduğunu da düşünen yok. Bir üçüncü kişi için böyle açıkça kırıcı olan bir yayını desteklemek, üstüne de imzanızı koyarak bundan ün ve yarar sağlamak yapılacak bir şey miydi, bunu incelemeyi sizin bilincinize bırakıyorum (çünkü her birimizin bir bilinci vardır). Sizi buna kızımın yönelttiğini mi söyleyeceksiniz? Onun tutumu konusundaki düşüncemi ilerde belirteceğim. Öte yandan, kendi sözlerinize dayanarak, gençlerin görüşlerine ana-babalarınınkinden daha çok değer verdiğinizi biliyorum. Orası sizin bileceğiniz bir şey; ama, şu durumda, bunun nerelere götürdüğünü de görüyoruz; hele, Tanrı korusun! Size benzeyenler daha çok olsaydı nerelere varırdık! Her neyse.

Karımın çiziktirdiği tutarsız, boş, önemsiz yaratığın benimle bir ilgisi olabileceğini kabul etmemekte yalnız olmadığımı söylersem, sizi çok mu şaşırtırım acaba? "Karşı gelmek, aşağılamadan etkilendiğimizi kabul etmektir", demiş eskilerden biri. Adım hiçbir zaman söylenmemiş olduğuna göre, aşağılamadan etkilenmiş olsam bile, yalnız ben bilecektim bunu. Bugün elime kalemi aldırta şeyin haksızlığı düzeltme gereksinimi değil, yalnız gerçek kaygısı, yalnız bir adalet, bir düzeltme kaygısı olduğunu okurlarınız anlasınlar diye söylüyorum bütün bunları.

Tek tanığın dinlenmesiyle kanılar birbirine karşıt tanıklıklara kulak vermekle olduğundan daha kolay, ama daha haksız biçimde oluşur. *Kadınlar Okulu*'nın üzerine adınızı koyduktan sonra, şimdi de *Kocalar Okulu*'nu öneriyorum size; bu yalanlamayı öbür kitabın eşi olarak ve aynı sunma ve tanııtma koşullarında yayınlamanız için meslek onurunuza sesleniyorum.

Ama, konuya girmeden önce, dürüst insanlara sesleniyorum. Annesinin ölümünden hemen sonra, daha kocası bile bunları görmeden, onun özel kağıtlarına elkoyan bir genç kız hakkında ne düşünüyorlar, sorarım onlara? Aklımda kaldığıma göre, bir yerlerde; "Dürüst insanlar-

dan nefret ederim", diye yazmıştınız, öğretilerinizin etkisini bulabileceğiniz pervasız davranışları alkışlıyorsunuz kuşkusuz. Kızımın ortaya koyduğu utanmak bilmez gözüpeklikte, karımın iki çocuğumuza vermekten zevk duyduğu "serbest" eğitimin acı sonucunu görüyorum. Benim büyük kusurum, alışkanlığıma uygun olarak, zorbalık korkusu ve tartışma dehşetiyle, ona boyuneğmek oldu. Bu konuda yaptığımız tartışmalar en ağır tartışmalarımızdı, günlüğünde bunlardan hiçbir iz bulamayışıma şaşıyorum. Gene döneceğim bu konuya.

Ama karımın söyledikleri içinde doğru bulmadığım her noktayı ele alacağım da sanılmasın. Hele yanıtlamayı onuruma yakıştıramayacağım bazı iğnelemelere; yurtseverliğim ve savaş sırasındaki tutumumla ilgili olanlara. Eveline, madalyamı gerçekten hak etmiş olduğumdan kuşku duymanın ister istemez, bunu bana veren üstlerimin onuruna, yetkisine güvensizlik demek olduğunu hesaba katmaz görünüyor. Bu konuda andığı tümceleri gerçekten söyledim mi? İçten konuşmak gerekirse, sanmıyorum. Söylemiş olsam bile, kendi kötü niyetinin bunlara kattığı tavır ve amaçlarla söylememişimdir. Ne olursa olsun, aklımda kalmadı. Kişiliğimi bile bile ve ustalıkla değiştirmekle suçlamıyorum onu. (Hiçbir şeyle suçlamıyorum). Ama öyle sanıyorum ki (İngizlerin çok güzel bir biçimde *prejudice* diye adlandırdıkları) belirli bir önyargı derecesinde, başkasının söylemesini beklediğimiz şeyi gerçekten iştir, bir bakıma, ondan belleğin bozmasına bile gerek bırakmayacak sözler duyarız.

Buna karşılık, çok iyi anımsadığım bir şey varsa, o da Eveline'in, ben ne söylersem söyleyeyim, sözlerimin ruhunda hep aynı sesleri uyandıracağı bir dereceye gelmiş olduğunu duyduğumdu. Yalnız yalanlarımı iştiriyordu artık.

Ama, dedim ya amacım kendimi savunmak değil. Ben yalnız ortak yaşamımızın anılarını anlatmayı yeğ tutuyorum. Özellikle de günlüğünün kapalı geçtiği o yirmi yıldan sözedeceğim. İşim zor, çünkü bu satırları yazarken, kurduğu pusuda "hilebazlığı", ikiyüzlülüğümü" vb. (eleştirmenlerin kullanmış olduğu sözcükler bunlar) belli edecek en küçük sözcüğü bekleyen okurun omuzumun üzerinden eğildiğini duyar gibiyim. Bununla birlikte, yazıma fazla dikkat edecek olursam, yolumu şaşırabilir, tam bundan kaçınmaya çalıştığım sırada ve çalıştığım ölçüde, tuzağa düşebilirim... Güçlük hiç de küçümsenecek gibi değil. Bu güçlüğü de, öyle sanıyorum ki, ancak onu düşünmemekle; ancak kalemime geldiği gibi yazmakla; işin başından başlamakla; ancak Eveline'in hakkımda söyleyebildiklerini, kitlenin hakkımda düşün-

müş olabileceklerini umursamamakla yenebilirim. Kitlenin de aynı şeyi yapacağını ummaya hakkım yok mu biraz? Yani, yazdıklarımı okurken, fazlasıyla dayanaksız bir yargıdan kaçınamaz mı?

Rahatımı kaçıran bir şey daha var, bunu da söylemem gerek. Eleştirmenler birbirleriyle yarış edercesine karımın anlatımını övdüler. Eveline'in bu kadar güzel yazabileceğini aklıma bile getiremezdim. Pek yargım olamazdı bu konuda, çünkü, her zaman bir arada yaşadığımız için, ondan mektup da almıyordum. Övgülerin en büyüğü, bu günlüğü sizin, M. Gide'in, yazmış olduğunuzu varsaymaya kadar götürdüler işi, siz ki...¹ Elbette, şu satırlar hiç de öyle göz boyayabilecek durumda değil Gençliğimde, yazın konusunda bazı düşlerim olduysa da (sizin gibi konuşmak gerekirse), bu düşlerim çabucak kırılıverdi. Bakın örneğin, bu konuda bütün eleştirmenlerin (hiç değilse benim okudukları-mın) beni neden başarıya erememiş bir ozan olarak gösterdiklerini açıklayabilir misiniz bana? Hiçbir zaman şiir yazmamış olmamam bir yana (hiç değilse, yazın sınıfım bitireli beri, öyle ya, o zaman güçlük-le birkaç sone çıkarabilmişim), yazmayı da arzulamadım. Eveline başlangıçta bende olduğundan fazla yetenek bulunduğunu sandıysa suç bende mi? Sırf kendisini seven bir kadın öyle sanıyordu diye, bir insana Racine, ya da Pindare olmadığı için kızılabilir mi? Bu konu üzerinde biraz durmak isterim, çünkü bunun aşkta olduğu gibi dostlukta da acı düş kırıklıklarına neden olduğunu sanıyorum; karşımızdakini olduğu gibi görmeyip tanılaştırmak, sonra karşımızdaki böyle bir tan-rı olabilirmiş de olmuyormuş gibi ona kızmak. Öte yandan, ben de il-kin Eveline'i olduğu gibi görmüyordum. Neydi Eveline? Kendi bile bil-miyordu. Benim sevdiğimdi. Beni sevdiği sürece benim tanrıçama ben-zemeye çalıştı, kendisine bulunduğunu sandığım, kendisinin de benim hoşuma gideceğini bildiği erdemlerle süslendi. Beni sevdiği sürece, kendi kendini tanımak isteğini duymadı; benimle kaynaşmaktan baş-ka bir dileği yoktu. Ama, öyle sanıyorum ki, çok genel ve çok önemli bir soruna geliyoruz burada. Bu sorunu aydınlatmak için yazacağım aşağıdakileri. İlkin, onu tanımadan önce ne olduğumu söylemek ister-dim biraz. Eveline'in benim için ne olduğunu anlamaya yardım eder kuşkusuz.

Çocukluğum pek mutlu geçmedi. Babam, Perpignan'ın en kalaba-lık sokaklarından birinde bir hurdacı dükkanı işletirdi. İşinin bütün ağırlığını bu işlerden fazla bir şey anlamayan ve sanırım birinci tezgâh-tarınca aldatılan annemin omuzlarına bırakarak öldüğü zaman, topu topu on iki yaşındaydım. Benden iki yaş küçük olan kızkardeşim za-

yıf yapılıydı, birkaç yıl sonra onu da yitirdik. Kendi yaşımdaki, kaba ve bayağı bulduğum erkek çocuklara pek yaklaşıyor, bu iki kadının arasında yaşıyor, her pazar, annem ve kızkardeşimle birlikte, Perpignan'dan üç kilometre ötede büyük bir çiftlikte oturan, evlenmemiş, yaşlı bir teyzeye gitmekten başka bir eğlence de bilmiyordum. Kızkardeşimle onun kedilerini, köpeklerini okşardık; küçük bir bahçenin ucunda, annemle teyzemin uzak gözcülüğü altında, uzunca bir havuzda kırmızı balık avlamaya giderdik. Solucanlar midemizi bulandırdığı ve üstümüzü kirletmekten korktuğumuz için, oltalarımıza eklemek için takardık. Hep ellerimiz boş dönmemiz bundandı belki de. Gene de her pazar yeniden başlar ve oltalarımızı ancak teyze bizi ikindi kahvaltısına çağırdığı zaman bırakırdık. Sonra bir tombala partisi ayrılış saatine kadar oyalardı bizi. Sabahleyin bizi almaya gelmiş olan emektar araba, akşam yemeğini yemek üzere Perpignan'a götürürdü.

Kızkardeşimle aynı yılda ölen bu teyze, umulmadık derecede dolgun olan servetini bize bıraktı; bu da annemin dükkânını elden çıkarak en sonunda dinlenmesini, benimse öğrenimimi daha ilerilere götürmemi sağladı.

Oldukça iyi bir öğrenciydim. Neden "çok iyi" diyemiyorum? Bugün çalışkanlık moda olmaktan çıktı da ondan, daha çok yeteneklere değer veriliyor artık. Olağanüstü derecede çalışkandım, belleğim ne kadar gerilere giderse gitsin, hep üstün görev düşüncesinin egemenliğinde olduğumu görürüm. Bir de annemi sevdiğimi, onun her türlü kaygıdan uzak tutmak istediğim içindi bu. Teyzemin mirasından önce, bir burs elde edemezsem, öğrenimim bize çok pahalıya mal olurdu. Yaşamımız anlatılmaz derecede tekdüze ve donuktu, annemle kızkardeşimin yüreğimin ufkunu kapayan sevgi dolu yüzlerini anmak için olmasa, kolay kolay dönmek istemezdim bu geçmişe. Her ikisi de çok dindardı. Din duygularım da onlara olan sevgimin bir parçasıydı, öyle sanıyorum. Her pazar, araba bizi teyzeme götürmeye gelmeden, onlarla birlikte âyine giderdim. Her üçümüze de ilgi gösteren rahip X'in öğütlerini son derece yumuşakbaşlılıkla dinlerdim, ona söylemekten çekinebileceğim, onun beğenmeyeceği hiçbir şey düşünmemeye dikkat ederdim.

Kızkardeşim öldüğünde on altı yaşındaydı; ben de on sekizimdeydim o zaman. Orta öğrenimi bitirmiştım, teyzemin bıraktığı miras Paris'te okumama elverişliydi, ama annemi yalnız bırakırım düşüncesiyle, yakınlığı Perpignan'a sık sık gelmemi sağlayan Toulouse'u yeğ tut-

tum. İlk hukuk sınavlarına hazırlanmak için bol bol zamanım vardı, bu zamanı annemin yanında geçirmekten başka bir şey düşünmüyordum. Çok okuyordum, ama onun yanında da okuyabilirdim. Tayzemin ölümlünden beri, yalnız beni görüyordu. Kızkardeşimin görüntüsü aramızda kalıyordu; bu görüntü hep benimle birlikteydi ve arkadaşlarımla kapıldığını gördüğüm kolay zevkler karşısındaki o dehşeti, rahip X'in öğütleri kadar da ona borçlu olduğumu sanıyorum. Toulouse haylaz gençlere çeşitli düşüş olanakları hazırlayacak kadar büyük bir kenttir. Karşılarında direnç gösterebilen arzuların yalnızca çok güçlü olmayan arzular olduğunu ileri sürerek erdemimizi küçültmek isteyen yeni kuramlara dün karşı olduğum gibi, bugün de karşıyım... Ne olursa olsun, dinsel desteğin insan zayıflığı için zorunlu olduğuna inanmak isterim. Ben bunları aradım. Bunun için de direncimden dolayı gururlanmadım. Üstelik baştan çıkarmalardan, kötü dostluklardan, açık saçık kitaplardan sakınıyordum. Hattâ, kendisiyle karşılaşır karşılaşmaz Mlle X'in benim için ne olduğunu anlatmak gerekirse, bu konuya hiç dokunmazdım. Onu bekliyordum.

Böyle bir beklemenin tehlikesini bugün elbette anlıyorum. Tanrı'nın yardımıyla öylesine temiz olan bir genç adam, bütün gizli eğilimlerini birdenbire bir tek kadının üzerinde toplayınca, tutulduğu kadını gereğinden fazla süslemek tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ama bu da aşkın özelliği değil midir? Öte yandan, Eveline de gösterdiğim bağlılığı hakediyordu ve kendisine el değmemiş olarak sunabildiğim yüreğimi o zamana kadar kötü kullanmadığım için kendimi kutladım.

Oldukça parlak geçen sınavlarımdan sonra, meraklarımı yeterince doyurmayan Toulouse'dan ayrılmıştım. Görev duygusunun, ta çocukluğumdan beri, yaşamımı avucunda tuttuğunu söylemiştim. Ama anneme karşı görevlerim varsa da, yurduma, başka bir deyişle, ona hizmet etmekten başka bir şey düşünmeyen kendime karşı da aynı derecede kutsal görevlerim olduğunu anlamam gerekmişti. Bundan böyle para kaygılarından uzak olduğumdan, zamanımı gönlümce kullanmakta serbesttim. Resimle yazın beni çekiyordu, ama bir ressam ya da bir romancı mesleğini sürdürecektense kadar belirli, hiç değilse, bu derece inatçı yetenekler görmüyordum kendimde. Yeryüzündeki görevimin daha çok başkalarının değerini ortaya koymak, bir de, değerini anladığım kimi düşünceleri yengiye ulaştırmalarına yardım etmek olduğunu düşündüm. Bugün kimi kendini beğenmişler bu alçakgönüllü role gülmseyebilirler. Böylece, topçu sınıfında yaptığım askerlikten sonra, aradığım şey kendi yararlılığım oldu, Fransa'nın en çok neye gerek-

sinimi olduğunu inceledim ve Paris'te bana bilgi verebilecek ya da böyle bir istekle çabalayan, ülkemizin içinde ufalandığı umursamazlığa, bilinçsizliğe, karışıklığa benim kadar kızan kimselerle düşüp kalkmaya başladım.

Sonraları, kayınpederim politikaya "atılmamama" (böyle diyordu) şaşmıştı, bu alanda başarı kazanacağımı söylüyordu. Bu konudaki hayıflanmaları, görüşlerini paylaşmadığım için daha da değerliydi. Gerçekten de, işlerin şimdiki durumunu kusursuz değilse de, pekâlâ kabul edilebilir şeyler olarak görüyor, her şeye Philinte gibi, boyun eğiyordu. Bana gelince, iyiye doğru atılacak ilk adımın, bütün öbür durumların bağı olduğu politik durumu gözönüne almak olduğunu düşünüyordum, hâlâ da bu düşünceyim. Kendi davranışma yönveren, yararını da gördüğüm ilkeleri ülkemize uygulamak istemem doğal bir şey değil miydi?

Politika fazlasıyla rastlantıya bağlıydı bence. Davranışımın yönünü değiştirebilecek güç durumlara düşürürdü beni. Ama ben savunmamı yapamıyorum burda; öykümü yazıyorum.

Birçok yazar ve ressamla düşüp kalkıyordum. Doğal zevklerimin beni yönelteceği biçimde, onlara kapılarak yazı yazmaya, resim yapmaya başlamak için yaratılışımın sağlamlığını kullandım. Bu geri duruş başkalarının yapıtlarının tadına varmamı sağladığı kadar onların yaratılmasına yardımcı olmamı da sağladı, yalnız öğütlerle de yardım etmedim (öğüde en çok gereksinimi bulunanlar öğütten pek hoşlanmazlar) politika dünyasındaki dostlarımın elde etmemi sağladıkları bazı desteklerle de yardım ettim (sanatçının tenbelleşmesine yardım etmeyeceğine inandığım zaman sık sık yaptığım daha dolaysız bir yardım da caba).

Ülkemizi derinlemesine incelemeye girişen herkes, onun temel öğelerinin iyi olduğunu, her şeyden önce Rhin ötesindeki dostlarımızın çok başarılı oldukları değerlendirmeye gereksinim duyulduğunu görmüştür. Kişi yöneltmek, bir kalıba sokulmak, egemenlik altına alınmak gereksinimindedir. Ben de birkaç düşüncenin, bugün birçoklarının silkip atmaya çalıştığı ilkelerin ardından koşmamış olsaydım, ne değerim olurdu?

Ne tür bir eyleme giriştiğimin anlaşılmasını sağlamak için en iyisi bir örnek vermek; bende sonuçları çok açık ve çok iyi değerlendirilmiş bir örnek seçiyorum.

— En iyi kitapların, yazarlarının pratik anlayış yoksunluğu sonucu, ulaşmayı hakettikleri seçkin kitleye gerektiği gibi ulaşmadıklarını an-

lamıştım. Buna karşılık, çok iyi niyetli, ama iyi bilgi alamamış birçok okurlar, ustaca bir tanıtmanın elverişli zamanda gözleri önüne sürdüğü, çoğu zaman hiç de salık verilmeyecek yapıtlarla besleniyor, en güzel besinleri görmeden geçiyorlardı. Hem bu kitleye, hem bu yazarlara, hem de yayıncılarına gerçek bir yardımda bulunabileceğime inandım. Bu sonunculara bir tasarının yararlarını gösterdim, hemen ilgilendiler. Bu zamanın en üstün kafalarına başvurarak, çok iyi seçilmiş bir kurulun seçiminin sunduğu güvenceleri anlamak isteyecek kimselere besin olabilecek kitapları belirli zamanlarda gösterecek bir seçiciler kurulu kurdum. Fransızlar alışkanlıklarına o kadar bağlıdır ki, kendi zevklerine o kadar güvenirlere ki, modaların çekimine öyle kolay kapılırlar ki, onları konunun uzmanı olan yetkili kişilerin yargısına belbağlamaya inandırmakta çok güçlük çektim. Gene de türlü çıkışlarla, hatırı sayılır ölçüde abone toplamayı başardım, bunlar hem bazı yapıtların, hem de benim işimin başarısını sağladılar. Böylelikle, oluşturduğum kurulun, söylemeye ne hacet, adını anmaktan geri durdukları sıradan ya da yoldan çıkarıcı kitapları bu seçkin okurlardan uzak tutuyordum; çünkü iyi kitaplarla doymuş bir beyin, kötü yazına fazla bir istek duymaz. Böylece yaptığım hizmet ne yazık ki karımın gözüne görünmedi pek. Kurulun her yeni toplantısında, Eveline, alaylı alaylı, seçilen kitapların adlarını değil de tartışmadan önceki yemeğin listesini soruyordu. Şu da var ki, çok güzel yemeklerdi bunlar, yayıncılarca veriliyor, kurul üyeleri bu yemeklere beni de çağırarak inceliğini gösteriyorlardı.

Seçilen kitaplara gelince, Eveline bunları hiç okumak istemiyormuş ya da önceden okumuş gibi davranıyordu; aşkının azalışını en iyi biçimde yargılarının bağımsızlığından anlıyordum. Ama burda sorunum en can ahcı noktasına geliyoruz.

Bir günlük değil yazdığım. Buraya topladığım öğeler birçok yılları kaplıyor. Eveline'de farketmeye başladığım ve, ona duyduğum bütün aşka karşın, ayıplamaktan kendimi alamadığım bu dikkafahlığın ilk belirtilerinin ne zamana uzandığını kesinlikle söyleyemem. Dikkafahlık her zaman ayıplanacak bir şeydir, ama ben bir kadında özellikle ayıp bulurum bunu. Evliliğimizin ilk yıllarında, hele nişanlılığımız sırasında, Eveline görüşlerime düşüncelerimi öyle bir ateşlilikle, öyle bir rahathlıkla benimserdi ki, bu görüşlerin, bu düşüncelerin onun için doğal olmayacağı kimsenin aklına gelmezdi. Yazın ve resim beğenisine gelince, oluşmak için beni bekliyordu sanki, çünkü annesi babası fazla bir şey anlamazdı bu konulardan. Kısacası, anlaşılmamıza diyecek yok-

tu. Bu anlaşmayı bulandıran şeyin açıklamasını çok, çok geç, iş işten geçtikten sonra bulabildim.

Açıkça söylemekten çekinmedikleri, aşırı görüşlerine karşın, iki dostu, doktor Marchant ile ressam Bourgweilsdorf'u aile yuvamızda ağırlamayı sürdürüyordum, birini o zamanlar nerdeyse yalnız benim kabul ettiğim büyük yeteneği, ötekini de bilgisi ve bize yaptığı bazı hizmetlerden dolayı. İnsanın, hele kadınların beyninde kendiliğinden bir şeyler doğabileceğine inanmam; bu beyinde gelişen düşünceleri bir başkasının ektiğinden hiç kuşkunuz olmasın. Burada yanlışlarımı benimsemeye hazırım: Bütün bilgilerine, bütün yeteneklerine karşı bu salt özgürlükçüleri evime almamalı, onları konuşturmamalıydım, hiç değilse Eveline'in önünde. Günlüğünde, onlara verdiği değeri saklamıyor. Ben de, dostlarım oldukları için, buna sevinmek bönlüğünde bulundum ilkin. Kıskançlık benim yaratılışıma erişemeyecek bir şeydir; sonra, doğrusunu söylemek gerekirse, Eveline de kıskançlık duymama yol açacak bir şey yapmıyordu; ama sözlerine böyle candan kulak vermesi bile fazla değil miydi? Rahip Bredel'in sözleri, ötekilerinkine karşı iyi bir denge olabilirdi, ama bu sözleri dinlemez oldu. Aramızda tartışmalar başladı. Öte yandan, çok okuduğu ve benim öğütlerime dudak bükerek daha çok cüretini arttıracak kitapları seçtiği için, artık bana kafa tutmaktan korkmuyordu.

Tartışmalarımız özellikle çocuklarımızın eğitimi konusunda oluyordu.

Aile içinde özgür düşüncenin ve karı koca arasında körüklediği tartışmaların zararlarını nice durumlarda görmüşümdür. Çoğunlukla koca yadsır dedelerinin inancını, bundan sonra ölçüsüz yaşamasına engel tanımaz. Ama, bana kalırsa, hiç değilse çocuklar bakımından, ölçüyü aşan kadın olunca, iş daha da kötüleşir, çünkü kadının işlevi gelenekleri sürdürmektir. Bunları Eveline'e atlatmaya çalıştım, boşuboşuna, özellikle kızına karşı yüklendiği sorumluluğu tartmasını salık verdim, çünkü, çok şükür, oğlumun daha çok benim öğütlerimi dinlediğini görüyordum. Geneviève'e gelince, öğrenmeye Gustave'dan daha istekli, bir kadın için gerekenden daha meraklıydı, kafası inançsızlığın kaygan yollarında annesininkini izlemeye fazlasıyla yatkındı. Sınavlarına hazırlamak bahanesiyle, Eveline, rahip Bredel'i çok üzen, beni de bugünün kadınlara verilen ve çoğu zaman hiç yararı olmayan öğretim karşısında ayaklandıran kitaplar okumasını destekliyordu. Bence hiç de bu tür besinlere göre değildir kadınların beyni, üstelik bu zehirleri etkisiz bırakacak doğal bir panzehir de bulunamıyor. Boşu boşu-

na karşı geliyor, en sonunda didişmekten bıkarak boyun eğiyor, yuvamızın şimdiden iyice tehlikeye düşmüş huzurunu elimden geldiğince sürdürmek istiyordum. Yazık ki, bu eğitimin sonuçları bütün korkularımı haklı çıkardı. Ama, Geneviève'in davranışındaki en kötü sapıtmalar annesinin ölümünden sonra başladığı için, sözünü etmesem de olur. Üstelik, üzerinde fazla durulması benim için özellikle acı olan bir konu bu.

Evet, az önce söyledim, gene söylüyorum, gerek aile, gerekse bütün uygarlık içinde kadının görevi bence geleneği sürdürmektir, geleneği sürdürmek olmalıdır. Ve ancak kadın bu görevinin bilincine iyice vardıktan sonradır ki, erkeğin düşüncesi serbest kalarak ileri gidebilir. Eveline'in seçtiği konunun beni yuvamız içinde asıl kendisine düşen bir görevi yüklenmek zorunda bırakarak düşüncemin gerçek ilerlemesini kösteklediğini kaç kez sezinlemişimdir. Öte yandan, aynı ölçüde beni hem dinsel, hem de toplumsal görevlerimin yerine getirilmesinde cesaretlendirdiği ve inancımı güçlendirdiği için Tanrı önünde minnettarım ona. Bunun için de Tanrı önünde onu bağışlıyorum.

Son derece duyarlı bir noktaya dokunuyorum burada, ama bu nokta bence o kadar önemli ki, üzerinde biraz fazla durmamın bağışlanacağını umarım. Her dürüst erkeğin kendine eş yapmayı düşündüğü genç kızda bulmayı dilediği o hem beden, hem de ruh tazeliği, el sürülmemişliği, Eveline çok hoş bir biçimde sunuyordu bana. Gerçek ruhunu ve aşkın etkisinden sıyrıldığı zaman bu ruhun ne huysuzluklar doğuracağını aklıma getirebilir miydim, hattâ kendisi bunu biliyor muydu? İnsan aşkın özelliği bizi kendi kendimiz konusunda olduğu gibi sevdiğimiz varlığın kusurları konusunda da kör etmektir; Eveline'de hayran kaldığım o boyun eğişin doğal olduğunu sanmıştım (her ikimiz de doğal sanmıştık), oysa yalnız aşkın sonucuydu. Öte yandan, kendi düşünceme, ilke yaptığım boyun eğiştten başka bir boyun eğiş de istemiyordum Eveline'den. Ama Monseigneur da la Serre'in daha geçenlerde "belki törelerin evriminden de güç olduğunu" söylediği, sonra da çok haklı olarak "Onsuz hristiyan olunamayacağını" eklediği bu "düşünce itaatı"nı¹ Eveline az bir zaman sonra göstermez oldu. Ne diyorum? Tam tersine, kendi kendini yönetebilecek, bir yöneticiden vazgeçebilecek kadar akıllı olduğunu ileri sürüyordu, hem de o zamana kadar içinde uyuklayan karşı çıkıcı ruhunun yaşamının ilkelerini inceleyip eleştirmeye, yani bunları kuşku konusu yapmaya başladığı sırada. Bir gün bana gerçeğe ilişkin görüşlerimizin hiç kuşkusuz bir olmadığını, ben insanın dışında, Tanrı'nın gözleri önünde, Tanrı'nın esi-

¹ İncelemeler, 20 Temmuz 1929.

niyle beliren, tanrısal bir gerçeğe inanırken, kendisinin artık kendi deneyiyle gerçek olduğunu görmediği hiçbir şeyi gerçek saymadığını açıkladı. Böyle özel bir gerçeğe inanmanın dosdoğru bireyciliğe götürdüğünü anarşiye yol açtığını söyledimse de aldırmadı.

— Zavallı dostum, bir anarşistle evlenmişsiniz, tam size göre bir iş! diye yanıt verdi gülümseyerek. Sanki bunda gülünecek bir şey varmış gibi.

Bari düşüncelerini kendine saklasaydı! Ama nerde, bunları çocuklarımıza da aşılardan edemiyordu; özellikle bunları benimsemeye fazlasıyla hazır olan ve eğitimde özgür düşünce yolunda bir destekten başka bir şey aramaz görünen kızıma.

Karımın beyni gibi yumuşak ve böyle düşüncelere karşı önemsiz beyinlerde ağır ağır yol alan bu yıkıcı düşünceleri, tropikal bölgelerde yapıların çatısını şaşırtıcı bir çabuklukla için için yiyip bozan termitlere benzetirim ben. Kirişin görünüşü aynı kalır; içi çoktan kurtlanmış, ama yıkılışı gösteren hiçbir şey yoktur daha. Önlem almaya zaman kalmadan, birdenbire yıkılır herşey.

Ne çürük bir temele dayanıyormuş aşkım! Zamanında bunun bilincine varabilseydim, hastalığı engellemek için önlemler alabilir, daha çok boyuneğış isteyebilir, ilkin kendim okuyunca hain tehlikelerini daha iyi görebileceğim bazı kitapları yasaklayabilirdim. Ama ben dertten kurtulmanın en iyi yolunun bakışlarımı ondan uzaklaştırmak olduğunu sandım hep. Yazık ki, çok geçmeden her şeyi kendi başına yargılamaya kalkan Eveline için hiç de böyle değildi. Burada yaratılıştaki bir zayıflık nedeniyle şiddetle suçluyordum kendimi; ama belki de yetkeye, özellikle de Kilise'nin yetkesine saygılı olduğumdan boyun eğmeye alışmış bulunduğumdan, bu kocalık yetkesine başvuramadım. Oysa rahip Bredel böyle yapmamı öğütüyordu: İnancı sağlam olan her koca bunu göre almalıydı, Eveline'i yoldan çıkışların uçurumu başında durdururdu herhalde. Bu yetke eyleminin zorunlu olduğunu ancak iş işten geçtikten, dinsiz bir dirençle karşılaşma tehlikesi doğduktan sonra anladım. Bir akşam ona kitap okurken anladım bunu çünkü, o sıralarda, yasaklamayı göze alamamak zayıflığını gösterdiğim kitapların kötü etkisine karşı denge sağlayacağımı umuyordum. Kont Joseph de Maistre'in ölümünden sonra yayınlanan yapıtlarının bir cildinden yaşamı hakkında oğlunun yazdığı güzel notu okuyordum ona. Biraz rahatsızlık geçirmiş olan Eveline, birkaç gün yatakta kalmıştı; kalkıp dolaşmaya başlıyordu ama, gene bir sedire uzanmıştı. Kitabımla ikinci çocuğumuzun doğumu için hazırladığı ve nakışlarla süslediği

bir giysi parçasını aynı lamba aydınlatıyordu, 1899 yılındaydı. Geneviève iki yaşındaydı o zaman. Doğumu kolay olmuştu. Gustave'inki o kadar kolay olacağına benzemiyordu. Eveline doğal sayılmayacak bir derecede yorgun buluyordu kendini, yüzünün hatlarındaki çok tatsız bir şişkinliğin nedeni biraz albümin fazlalığından olmalıydı.

— Bu kadar çirkin birini hâlâ nasıl sevebiliyorsunuz? diyordu bana; gözlerinde yüzü gibi değişemeyecek olan ruhunu tanır tanımaz karşı geliyordum hemen. Ama bakışının daha şimdiden aynı bakış olmaktan çıktığını, bu ruhu da artık tanıyamadığımı kabul etmem gerekiyordu. Orada aşkı arıyordum hâlâ; ama her şeyden önce direnç, bazı bazı da nerdeyse bir tür karşıtlık seziyordum. Hâlâ kabule yanaşmadığım bu karşıtlık o akşam birdenbire pek tatsız bir biçimde ortaya çıktı. Okuduğum kitabın duygulu bir yerinde, Eveline birdenbire nakışını bıraktı, mendilini kapıp ağzına götürdü, yarı yarıya kapadı yüzünü. Kitabımı bıraktım, gözlerimi üzerine diktim.

— Kusurumu bağışla, dedi, kendimi tutmaya çalıştım, ama elimde değil. Bedeninin bütün üst yanı yenemeyeceği iyice belli olan, çılgın bir gülüşle sarsılıyordu.

En sakın davranışımla hattâ bir şaşkınlık ve sertlik havasıyla:

— Bunda gülünecek ne var, anlayamıyorum, diye başladım.

Sözümü bitirmeye zaman bırakmadı.

— Yok! Okuduğunda gülünecek hiçbir şey yok, dedi; tam tersine. Ama senin takındığım bu duygulu ses...

Karımda bu uygunsuz gülme nöbetine yol açan tümceyi buraya geçirmem gerekiyor:

"Genç Joseph de Maistre Üniversite'de hukuk derslerini izlemek için Turin'de geçirdiği bütün zaman boşunca, Chambery'ye annesine ya da babasına mektup yazıp izin almadan hiçbir kitabı okumadı".

— Bunu çok güzel bulmamı istediğin belli oluyor, dedi.

Kızgınlıktan çok kederle:

— Pek başaramadığımı da görüyorum, dedim. Demek sen gülünç buluyorsun?

— Hem de çok.

Gülmüyordu artık, ama o da bana ciddilikte, nerdeyse hüznle bakıyordu; bu bakışta beğenemeyeceğim duygular bulmak korkusuyla, gözlerini başka yana çeviren ben oldum. Kadınlara karşı her zaman anlayışlı davranmak gerektiğini ve fazla şey isteyince her şeyi yitirebileceğimizi bildiğim için, uzlaşmaya istekli görünmek istedim.

— Kont de Maistre uç-durum diye adlandırabileceğimiz bir şey

sunuyor bize, dedim. Onu önemli ve büyük yapan da bu. Onun uzlaşmazlığına hayranım; bütün uzlaşmalara hazır olan öbür insanlardan hemen ayrılır; duruma boyun eğip törelerin gevşemesine uyanlar pek çoktur, bu da, bir bakıma, bu gevşemeye yardım etmektir. Ama erişmek isteyip de erişemediğimiz erdemleri başkasından isteyemeyeceğimizi kabul ederim.

Gene güldü:

— Ne olursa olsun, çok güzel konuştun, dedi.

Ama bu kez açık ve dostça bir gülüşle güldü. Çok geçmeden işitmez olacaktım bu gülüşü hiç değilse bu arı ve sevimli gülüş olmaya-caktı artık, ilerde alay yüklü bir gülüş olacaktı. Bu gülüşteki küçümseyişi de uzun zaman kabul etmeye yanaşmadım, uzun zaman, bir kadında her zaman biraz sarsıcı olan bir üstünlük duygusundan başka bir şey görmek istemedim. Ne olursa olsun, bu gülüşteki dostluk havası beni yatıştırdı. Daha uzlaşıcı davranmak istedim.

— Şu son zamanlarda kitaplarını fazla özgürce seçtin, aynı özgürlüğü çocuklarımıza da tanımayacağını umarım, dedim.

— Ben de bu kitapları kendiliklerinden seçmesini bileceklerini umarım, diye yanıtladı sertçe.

Sesinde bir meydan okuma vardı, bu tümcenin de düşüncesini aştığını seziyordum. Bunda bir iğneli sözden başka bir şey görmek istemedim, ama yanıtsız bırakmamam gerekirdi. Oldukça sert bir sesle:

— Bereket versin ki, ben varım, dedim. Ama babaların görevi çocuklarını korumaktır. Farkında olmadan kendilerini zehirleyebilir, zararlı meraklara kapılabilirler.

Sözümü kesti:

— Sen her zaman meraksızlığı bir erdem yapmışsındır, dedi.

— Merakın tehlikelerini sende yeterince görüyorum, yanıtını verdim. İnsan inancını sarsacak şeylere değil, sağlamlaştıracak şeylere merak duymalı.

Dudaklarına yükselen karşı çıkışı Eveline sözcüklerle belirtmedi. Dudaklarının kapandığını, içten gelen bir baskıya karşı koymak ister gibi, bundan böyle benden saklayacağı, çarpışmama olanak vermeyeceği düşünceleri içine atmak ister gibi sıkıldığını gördüm. Ben de sustum, çünkü, 'bu sessizlik karşısında, avuçlarımdan kaçan bir koruma görevini onların ellerine bırakarak Tanrı'ya ve Meryem Ana'ya yalvarmaktan başka ne kalıyordu? Bunu da o akşam bol bol yaptım.

Ayrıca, konuşmamız daha uzun sürmüştü, çünkü ona aynı akşam, Joseph de Maistre ve büyüklerinin yargısına boyun eğişi konusunda

şunları söylediğimi anımsıyorum:

— İnsan her zaman birine ya da bir şeye uyar. Tutkularına, içgüdülerine uymaktansa, Tanrı'ya uymak daha iyi! Rahip Bredel'in kimi düşünceleri esinledi bana bu sözleri. Tam anlamıyla benim olmadıkları için de bu düşünceleri saygılı ve boyun eğmiş bir düşüncenin ulaşmayı ileri sürebileceği derinliğin kusursuz örneği diye gösterebilirim.

Hiç kuşkusuz şu son zamanlarda Tanrı'nın yardımıyla dua durumu içinde bulunmanın etkisiyle bir tır nur içinde gördüğüm şu düşünceyi de etkeleyeceğim: Her gerçek düşünce bir yansımadır. Düşünmek, sözcüğün de belirttiği gibi¹, Tanrı'yı yansıtmaktır. Bunun sonucu olarak her gerçek düşünce Tanrı'ya uyar denilebilir. Kendi başına düşündüğünü sanan ve ayna-beynini Tanrı'dan başka yana çeviren kişi gerçekten düşünmez, yansıtmaz olur. En güzel düşünce, içinde tıpkı bir aynadaymış gibi Tanrı'mın kesinlikle tanınabileceği düşüncedir.

Yazık ki, bu son gerçekleri bugün görüyorum ancak, bunları sözü geçen akşamda Eveline'e söyleyebilseydim, onu inandırabilirdim gibime geliyor. Ne yazık! Söylememiz gereken sözler kimi zaman öyle geç geliyor ki usumuza...

Doğum sancıları hiç aklımdan çıkmayan o akşamdan üç gün sonra başladı. Gerçekten de unutamam o akşamı, çünkü hiç kuşkusuz Eveline'le aramda çoktandır başlamış olan, benim de belirsizce farketmişim, ama, çoğu zaman duyguları kendilerine gösterdiğimiz dikkatin güçlendirdiğini, gözönüne almaya yanaşmadığımız duygular olmaktan çıktıklarını çok iyi bildiğim için, o zamana kadar dikkat etmeye yanaşmadığım çatlağı ilk kez o akşam kesin olarak farkettim. Bugünün birçok romancıları söylenmezi incelemekle çok zararlı bir etki yapıyorlar. Ama çok geçmeden bir uçuruma dönüşecek olan bu çatlağı görmemek, göz önüne almamak elimde değildi artık... O sırada işim başımdan aşkındı ve ilk sancılar başladığı zaman evde değildim. Yeni akıl etmiş bulduğum bir başka işle uğraşıyordum o zaman. Çabalarım bu işi öyle tam bir başarıya götürdü ki, bu konuda da birkaç sözcük söylemek iyi olur sanıyorum. Bu düşünce daha önce sözünü ettiğim düşünceye, yani uzman bir kurulun göstereceği, salık verilebilir kitaplar seçimi düşüncesine dayanıyordu. Bu kitapların okurlarının alışveriş ettikleri kurumların seçiminde de yöneltilmeyi seve seve kabul edeceklerini, böylece onlara da, satıcılara da aynı derecede gerçek bir hizmette bulunacağımı düşündüm. Gidip bu satıcıları gördüm, koyacağım koşullara göre, şimdi len olmuş seçkin bir kit-

¹ "Reflecir" hem düşünmek hem de yansıtmak anlamına gelir. (Çeviren)

leye yönelmekten sağlayacakları yararları gösterdim onlara; sonra gidip kurulun seçtiği kitapların yayımcılarını buldum, onlar da kitapların arasına bu satıcıların tanıtımlıklarını koymayı kabul ettiler. Her türlü umudun ötesinde bir başarıya ulaşarak önceden tasarlayamadığım bir genişlik kazanan bu iş, birçok çabalar istiyordu benden.

O akşam eve döndüğüm zaman, sancılar başlamıştı...

İKİNCİ BÖLÜM

Kalemimin ucuna geldiği gibi yazıyorum; ama işte belleğimin çok garip bir yanlışlığını, hiç değilse, kuşkusuz büyük bir doğrulukla anlatmış olduğum bu konuşmanın zaman içinde yer değiştirdiğini fark ediyorum; bu konuşma Gustave'ın doğumuna değil, Eveline'in yedi yıl sonraki ve çok acı bir biçimde sonuçlanan üçüncü gebeliğine rastlar. Bu tuhaf yanlış 1913 temmuzunda uğradığım otomobil kazasının sonucu olan bellek zayıflamasından ileri geliyor kuşkusuz; ama aynı zamanda çok daha derin nedenlerden de ileri geliyor. Bugünün ışığı altında, geçmiş aydınlanıyor ve bugün aklım, sanki elimde olmadan, aramızdaki şu az önce sözünü ettiğim çatlağı gerilere uzatıyor; hiç kuşkusuz daha önce de vardı bu çatlak, ama ben göremiyordum. Öte yandan, bir ruhun tarihsel gelişmesine bağlanmak benim için güç bir şey, her zaman tek ve kendi içinde tutarlı görürüm ben insan ruhunu; sonrasızlıkta nasıl yaşayacaksa öyle saklamak isterim onu aklımda. Pişmanlık kusuru sildiği, kirli bir geçmişi ağarttığı gibi yanlışlık da Tanrı'nın bağışlamasını beklerken, duru bir geçmişe kadar düşürür gölgesini; çünkü inanıyor ve biliyorum ki, Eveline son anlarında suçunu anladı, şaraplı ekmek yemek için tam zamanında Tanrı'yla uzlaştı, böylece, Tanrı'nın yardımıyla onu mezarın ötesinde, birleşmemizin ilk günlerinde sevdiğim gibi, bana çektirdiklerini çoktan bağışladığıma göre hâlâ da sevdiğim gibi bulacağımı umabiliyordum.

Bu tarih yanlışım anlayınca vardığım bir başka düşünce de şu: Eveline'in kızının aklına özgür bir düşüncenin tohumlarını saçtığını yazmıştım. Bugün, iyice düşünüyorum da, ne kadar çocuk olursa olsun, Eveline'in ruhuna Geneviève'in uçarı ruhu bulaştı gibi geliyor bana. Geneviève dokuz yaşındaydı o zaman, ama, ne kadar gerilere gidersem gideyim, onu hep başkaldıran bir çocuk olarak görüyorum. Durmadan ve her konuda açıklama isterdi, annesini, "Niçin?"lerine uygun düştüğü ve benim de yaptığım gibi: "Ben söylüyorum da ondan" diye yanıtlayacak yerde, açıklamalar aramaya, açıklamalar sağlamaya o alıştırdı. Şurasını da hemen ekleyeyim ki, Gustave, tam tersine, daha çok küçük yaşta, en saygılı boyuneğışı gösterdi, her söylediğimi benimser, sözlerimden hiçbir zaman kuşku duymazdı.

Hattâ, annesi kuşkularını uyandırmaya, ona da sorular sordurtmaya çalıştığı zaman, bu çocuğun, sanki ben Eveline'in kaygılı araştırmalarının karşısına Ulu Tanrı'nın elçilerinin karşı gelinmez bilgilerini çıkarıyormuşum gibi, safça ve güvenle: "Babam böyle söyledi", diye yanıtladığını işitmek hoş bir şeydi.

Bu kadar küçük bir çocuğun (şimdi Geneviève'den sözediyorum) annesi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmasına şaşılırsa da, -gerçekten, aralarındaki o sanki çok önceden kurulmuş anlaşma o kadar sıkıydı ki, kızında kendi kendini gören Eveline bu tehlikeli yolda cesaret bulmak için onun dikbaşı kişiliğinden yararlanıyor ve onu da bu yola mı itiyordu, yoksa bu yolda onun ardına mı düşüyordu, kesin bir şey söylenemez- hiç değilse dostlarım doktor Marchant'la ressam Bourgwelsdorf'un etkisi yadsınamazdı. Daha önce de sözettim bundan, ama dönmek iyi olacak sanıyorum. Çünkü şimdiye kadar her şeyden önce Eveline'in özgür düşüncesini öne sürdümse de, dikbaşlılığının aldığı bir biçim bu değil, Bourgwelsdorf'dan gelme ve çok daha hain bir biçim, çünkü o zaman bir erdem, içtenlik görünüşü altında gizleniyordu. Bourgwelsdorf dilinden düşürmezdi bu sözcüğü; her türlü yararsız pervasızlık ve tuhaflık suçlamasına karşı savunucu, gelenek ve okul karşısında da bir saldırı silahı gibi kullanırdı bunu. Öte yandan, Eveline'e de kendisine de belirttiğim gibi, bazı büyük ustalara saygı duymuyor ve derslerinden yararlanmıyor değildi. Ama her türlü kursuzlaşma çabasını, duyuyu ve heyecanı bir ülküye bağlamayı ikiyüzlülükle, hiç değilse içtensizlikle karıştırıyordu. Bir sanatçı olarak resmindeki özel ve yeni havayı bu sürekli en içten anlatım arayışına borçlu olduğunu da kabul ederim; bu resmin değerini ilk kabul edenlerden biri ben olduğum için daha da gönülden kabul ederim. Ama çok geçmeden ortaya çıkan bir kaymayla, Eveline bu içtenlik kavramını ahlaka da sokmaya başladı, burada içtenliğin yeri olamayacağını söylemiyorum, ama üstün bir görev kavramıyla dengelenip karşı konulmadıkça son derece tehlikeli de olabilir. Çok geçmeden, bir duygunun beğenilmesi için içten olması yetiyordu sanki; İsa'nın çok güzel bir deyişle "ihtiyar adam" diye adlandırdığı doğal varlık, çarpışmamız ve aşmamız gereken varlığın ta kendisi değilmiş gibi. Eveline işte bunu kabul etmez oldu, olmak istediğini, olmaya çalıştığını doğallıkla olduğuma yeğ tutmamı anlamaya yanaşmıyordu. Bana kesinlikle ikiyüzlülük damgasını vurmasa da, iç varlığımı iyiye doğru götürmek için yaptığım her şeye, söylediğim her söze kuşkuyla bakıyordu. Onun için erdem benim için olduğundan da doğal olduğundan (yukarıda

söylediğim merakı saymazsak, dizginlenecek kötü bir içgüdü de yoktu), kendini bırakmamanm, kendini ancak olduğu gibi, yani pek az bir şey olarak kabul etmenin tehlikesine inandıramıyordum onu. Banâ Fénelon'un *Lettres spirituelles*'lerinden birine okutturduğu için rahip Bredele'e minnet duyduğum öğüdü seve seve yineleyebilirdim Eveline'e "Fazla duyarlı imgelemenizin sürekli sıçramalarının durması gerek; her şey eğlendiriyor sizi, her şey aklınızı dağıtıyor, her şey sizi doğalm içine daldırıyor!" Oysa Eveline bana değil, olmak istediğime vurulmuştu. Şimdi hem öyle olmak istememi, hem de tümüyle öyle olamamamı başıma kakar gibiydi.

Şurasını da belirteyim ki, içtenlik aşkı varlığımızı hileli bir çokyanlılığa sürükler, çünkü kendimizi içgüdülere bırakmaya görelim, hiçbir kurala uymak istemeyen ruhun ister istemez tutarsız ve bölünmüş olduğunu anlarız. Görev duygusu o olmayınca ruhun kendi bilincine varamayacağı, dolayısıyla kurtulamayacağı birliği ister bizden ve elde eder. Bundan sonra ruh kendini her gün, her an eşit ve aynı bulmuş, bulmamış, önemi yoktur; belki dalgalanır, ama belli bir eksen çevresinde dalgalanır; görev duygusu toplar onu. Eveline'e anlatmaya çalıştığım buydu; yazık ki, boşuna anlatıyordum.

Doktor Marchant'ın etkisi, farklı bir düzeyde de olsa, aydınlatabileceğimi umduğum ince bir biçimde Bourgweilsdorf'un kiyle birleşiyordu. Bir gün, bilmiyorum hangi ünlü hekimin şu sözünü andığını işitmiştim: "Hastalar vardır, hastalık yoktur" Bu hekimle Marchant'ın ne demek istedikleri fazlasıyla anlaşılıyor: Hem hastalıklar soyut durumda, insanın dışında bulunmazlar, hem de hastalığın kendinde ve kendi yoluyla ortaya çıktığı her insan, bu hastalığı yönelimine, özel durumlarına göre değiştirir, bir bakıma yansıtır. Ama, kadınlarda öğrenimin tehlikesini gösteren de bu ya, Eveline, çelişkin görünüşü altında öylesine basit olan bu gözlemi saçmalığa kadar götürerek, düşünceleri hastalıklarla karıştırarak, çok geçmeden, insan dışında bir gerçek kabul etmez oldu, ruhlarımızı artık bu düşünceleri alacak kaplar gibi değil de bunları yaratabilecek küçük tanrılar gibi görmeye başladı. Kendi kişiliğini tahta oturtmasındaki dinsizliğe dikkatini çektim, şeytanın sözünü: "*Et eritis sicut Dei*"yi anımsattım, ama boşuna. Yazık ki, Marchant'ın tanrısızlığı yüreklendiriyordu onu; Eveline ondan yetki alıyordu, o da söylediğim gibi, insanı Tanrı'ya göre değil de, her gerçeği insana göre ele alan, değerli bir adamdı.

Gene de bir akşam Eveline'i yeniden tutabileceğimi sandım.

Daha önce de anlattığım gibi, en iyi kitapları belirtmek üzere topladığım kurulun doğuşu, hâlâ yaşadığı için saygı duygusuyla adını söylemeyeceğim ve alçak gönüllülüğünü yaralamak istemediğim seçkin bir matematikçi-filozofla ilişki kurmamı sağlamıştı. Aralarında doktor Marchant da bulunan birkaç seçkin kişiyle birlikte akşam yemeğine çağırmıştım onu. Yemekten sonra, görecelik ve öznellik konularına geldi konuşma, matematikçinin şunları belirtmesi az ilgilendirmedi beni doğrusu: Rakamların ve geometrik biçimlerin dünyasını insan beyni yaratmıştı, onun dışında varolamazlardı, buna bir şey denemezdi; ama bu dünya, bir kez bilgince yaratıldıktan sonra, değiştirilmesi bilginin elinde olmayan yasalara uyar, böylece insandan doğan bu evren, insanın kendisinin de bağlı olduğu "salt"a katılırdı. Konuklarımız gittikten sonra, Eveline'le başbaşa kaldığımız zaman: "Bu da insan yüreğini Tanrı'nın kendisini sevmek için yarattığı gibi, Tanrı'nın insan beynini de kendisinin tanıması için yarattığını fazlasıyla ortaya koyar", diye ekledim.

Ama Eveline'in beyni öyle yapıdaydı ki, yanlışı sürdürmek için bu gerçekten bile kendine bir kanıt çıkarmasını bildi. X...i candan bir dikkatle dinlemişti, duyduğu derin etkiyi de yüzünden okuyabiliyordum. Ama, daha ertesi gün:

— Aklımı bana Tanrı vermişse, Tanrı'nın yasalarından başka yasaları ne diye dinlesin, dedi bana.

Bir akılcı da başka türlü düşünmezdi.

— Bu durumda, Tanrı'nın sözünü etmek bile gereksiz, dedim.

— Belki ondan da vazgeçilebilir, yanıtını verdi; gerçekten de, kendisi için her türlü anlamı yitirmişe benzeyen bu sözcüğü bu günden sonra bir daha ağzına almamaya özen gösterdi.

Zavalh Eveline! Gene de ona olan sevgim tükenmedi. Aşkça da, şiirce de yeteneğimde olan her şeyi ona borçluydum, ona borçlu olmuştum. Ama değişiyordu, hem de öyle değişiyordu ki, hâlâ nesini sevdiğimi kendi kendime sorduğum oluyordu. Yüzü parıltısını yitirmişti; bakışının ilk zamanlarda yüreğimi eriten sıcaklığını boşuna arıyordum; sesi korkak olmaktan çıkmıştı; duruşu bile daha güvenliydi. Gene de karımdı, sevdiğim şeyi zamanında, onun da değiştiremeyeceğini yineliyordum içimden. Bazı bazı gerçek birer düşüş olabilecek bu değişmelerin, ne olursa olsun, ruha yabancı kaldıklarını gösteriyordu bu bana. Eveline'in ruhuna vurulmuştu benim ruhum, çözülmez bağlarla bağlanmıştı ona. Ama sonsuza dek eşimiz, karımız olarak seçtiğimiz kimsenin yanılının karanlığına gömüldüğünü hem de her gün

biraz daha fazla gömüldüğünü görmek ne korkunç bir işkenceydi.

Arta kalan sevgisiyle:

— Ne yaparsın, dostum, diyordu, aynı göğe yönelmiyoruz.

Karşı geliyordum, iki Tanrı olmadığı gibi, iki gök de olamayacağını, kendisinin yöneldiği ve *göğüm* diye adlandırdığı şeyin *benim cehennemim*'den başka, cehennemden başka bir şey olamayacağını söylüyordum.

Söylemek bile fazla, bütün bunlar, Tanrı'ya daha çok yaklaştırıyordu beni, değişmez varlığın, Tanrı için Tanrı aşkının karşılaştırılmaz değerini anlamama yardım ediyordu. Apocalypse'teki sözü: "Tanrı'da ölenlere ne mutlu" sözünü anımsayarak, ben de: "Tanrı'da sevenlere ne mutlu" diyor, öylesine özlediğim bu sözcükleri kendi kendime yineleyip duruyordum, çünkü ne yazık! Eveline bu mutluluğu tanımayacaktı artık.

Yedi yıl daha ilerisine, Eveline'nin başkaldırı ve dinsizlik yönünde fazla bir yolu kalmadığı bir zamana götürmem gereken bir konuşmayı ne garip bir şaşkınlıkla Eveline'in ikinci gebeliğine bağladığımı söylemiştim. Bu üçüncü gebelik yaşamını tehlikeye düşürdü, ben de, bir kaç gün boyunca, ölüm korkusunun onu daha iyi duygulara yönelteceğini umabildim. Gene aynı umuda kapılan yaşlı dostumuz rahip Bredel de çevresinde dört dönüyordu. Kötü bir gribe yakalanıp da bütün umutlarımızı yıktığı zaman, Eveline gebeliğinin sekizinci ayındaydı. Eveline, zamamndan önce, cansız bir bedenceğiz getirdi dünyaya. Hemen ertesi gün de bir loğusa humması çıktı ortaya, sekiz günden fazla bir süre ölümün eşiğinde tuttu onu. Kırk derece ateşe karşın, aklı tümüyle başındaydı, doktor Marchant'ın sağlam güvenine karşın, tehlikede olduğunu biliyordu.

— İyileşmenin ilk koşulu bu iyileşmeye inanmaktır, demişti Marchant, bu düşünceyle durumundaki büyük tehlikeyi ondan gizlemek için elinden geleni yapıyor, kurtarıcı saydığı bir düşünceyle onu oyalıyordu.

— Bu tür durumlarda kaç kadın sıyrabilir yakasını? diye sormuştum ona.

— Onda biri, demişti, hemen sonra da, öyle bir yetki, öyle bir güvenle: "Eveline bu onda birlerdendir ama", diye eklemişti ki, ben de biraz rahatlamıştım. Gene de, rahip Bredel'in haberdar edilmesinde ısrar etmiştim. Eveline, gittikçe büyüyen inançsızlığına karşın, rahip Bredel'e karşı nerdeyse sevecen duygular besliyor, ona karşı gelmiyordu. Düşüncesinin acı ilerleyişini saklamıyordu ondan, ama bu özgür

düşünce, hiç değilse o zamana kadar, suçlanabilecek hiçbir eyleme yol açmadığı için, rahip Bredel onun yola geleceğinden, çok yakında yanlışını kabul edeceğinden kuşku duymuyordu. Durum elverişliydi, Eveline'in kendini her zamankinden de zayıf bulduğu ve her şeyin çok yakın bir sonu belirttiği bir akşam, rahibi getirttim, bir zaman salonda konuştum onunla, yanına almayı unutmadığı kutsal yağ ve şaraplı ekmekle hastanın odasına almaya hazırlanıyordum, bu sırada odadan çıkan Marchant, kapıyı kapadı, takınmasını çok iyi becerdiği yetkeli tavırla, onu içeriye sokmayacağını söyledi. Nerdeyse sert bir sesle:

— Güvenini ve cesaretini yerine getirmek için yapmadığım kalmadı, yaptığımı bozmayın, dedi. Eveline kendisinden umudu kestiğinizi anlarsa, gerçekten elden gitmesinden korkarım.

Rahip Bredel tir tir titriyordu.

— Bu ruhu kurtarmama engel olmaya hakkınız yok, diye mırıldandı.

— Kurtarmak için öldürmek mi istiyorsunuz? diye sordu Marchant.

Uzlaştırmak için:

— Rahip Bredel bu durumlarda konuşmaya alışkındır, dedim. Eveline'i ürkütmemeyi becerecektir; günah çıkartmayı ona can çekişen bir hastaya değil de...

Marchant sözümü kesti:

— Eveline günah çıkarmayalı ne kadar zaman oldu?

Rahibin de, benim de yanıt vermeyi göze alamadığımızı görünce:

— Görüyorsunuz, diye sürdürdü, bunu son bir önlem olarak görmemesi olanaksız.

Marchant'ın elini tuttum. O da tir tir titriyordu. Elimden geldiği kadar tatlı konuşmaya çalışarak:

— Dostum, ölümün yaklaşması çok düşüncelerimizi değiştirebilir, dedim. Eveline'den durumunun ağırlığını gizlemeye hakkımız yok, Eveline'in dinin yardımından yoksun ölebileceğini düşünmek benim için katlanılmaz bir şey. Fazla bilmemekle birlikte, umarım ki, kendisi de bu yardımları bekliyordur. Belki de Tanrı'ya yaklaşmak için bir tek sözcük bekliyordur, kendisini esirgemek istediğiniz bu ürpertiye bekliyordur. Hepimiz ölüm korkusunun...

Marchant üzerime çevirdiği bakışı yükleyebildiği kadar horgörüyle yükledi; odanın kapısını kendisi açtı, rahibin önünden çekilerek:

— Pekâlâ. Buyurun, korkutun, dedi.

Eveline gözlerini açabildiği kadar açmıştı. Rahibin içeriye girdiği-

ni görünce, ancak meleksi olarak niteleyebileceğim, kaçamak bir gülümseyişle gülümsedi.

— Hah! İşte geldiniz, dedi alçak sesle. Bu akşam geleceğinizi düşünüyordum.

Yüzünde belirsiz ciddilik belirdi birdenbire:

— Bakıyorum, boş da gelmemişsiniz, diye ekledi.

Sonra kendisine bakan küçük hastabakıcıya bizi yalnız bırakmasını söyledi.

Rahip dibinde diz çökmüş olduğum yatağa yaklaştı, bir zaman hiçbir şey söylemeden durdu, sonra hem tumturaklı, hem sevecen bir sesle:

— Yavrum, benimle gelen çoktandır yanınızdaydı. Kendisine kucak açmanızı bekliyor.

— Marchant bana güven vermek istiyor, dedi Eveline; ama korkmuyorum. İki gündür şimdiden hazır olduğumu seziyorum. Robert, daha yakınıma gel, dostum.

Kalkmadan yaklaştım. O zaman, zayıf elini alnıma koyarak usul usul okşadı:

— Dostum, bazı bazı seni üzen düşüncelerim, duygularım oldu, dedi; hepsini de bilmiyorsun hem. Bunları bağışlamamı isterdim, şimdi senden ayrılacaksam, isterdim ki...

Bir an durdu, yüzünü başka yana çevirdi, sonra, büyük bir çaba içinde, daha yüksek ve çok açık bir sesle:

— Yalnız ilk zamanlardaki Eveline'ini anımsayasın isterdim, dedi.

Eli yanaklarımın üzerinden kayarken, gözyaşlarıyla ıpslak olduklarını anladı. Kendisi ağlamıyordu.

— Yavrum, aynı biçimde Tanrı'yla da barışmak gereksinimini duymuyor musunuz? dedi rahip o zaman.

Yeniden bizden yana çevirdi başını, beklenmedik bir canlılıkla:

— Ha! Onunla çoktan barıştım, diye atıldı.

— Ama O bu barışı size hâlâ vermiyor, yavrum, dedi rahip. Bu Ona yetmiyor, size de yetmemeli. Kutsamayla kesinleşmeli.

Sonra, ona doğru eğilerek:

— Robert sizinle beni başbaşa bırakm da biraz konuşalım ister misiniz? diye sordu.

O zaman Eveline:

— Neden? dedi. Size söyleyecek özel bir şeyim yok. Ondan gizlemek isteyebileceğim birşey de.

— Kendinizi suçlayabileceğiniz hataların birer eylem olmadıkla-

rını anlıyorum; ama düşüncelerimizden dolayı da pişmanlık duyabiliriz. Düşüncelerinizde Tanrı'ya karşı günah işlediğinizi kabul ediyormusunuz?

— Hayır, dedi Eveline kesinlikle. Düşünmüş olabileceğim şeylerden dolayı pişmanlık duymamı istemeyin benden, Bu pişmanlık içten olmazdı.

Rahip Bredel biraz bekledi:

— Hiç değilse Onun önünde eğiliyor musunuz? Tam bir ruh ve gönül alçakgönüllülüğüyle karşısına çıkmaya hazır olduğunu duyuyormusunuz? dedi.

Eveline yanıt vermedi. Rahip gene konuştu:

— Yavrum, günah çıkarma bize sık sık doğaüstü bir barış getirir, her zaman getirmesi gerekir; ruhumuzun gereksinim duyduğu bu barış kendiliğinden, bu yardım olmadan elde edemez. Size "her türlü aklı aşan" bir barış getiriyorum. Bunu alçakgönüllülükle kabul etmek istiyormusunuz?

Eveline'in hep sustuğunu görünce:

— Yavrum, Tanrı'nın sizi şimdiden bu dünyadan almak istediği kesin değil, dedi. Korkmayın. Günah çıkarmanın getirdiği bu barış öyle derindir ki, düşkün bedenimiz bile duyar bunu, öyle ki, günah çıkarmanın ardından beklenmedik iyileşmeler görülmüştür, ben de görmüşümdür. Yavrum, buna razı olursa, Tanrı'nın bu mucizeyi sizde de göstermesini sağlamanızı istiyorum sizden. Ona inanıyorsanız, can çekişene: "Kalk ve yürü", diyen, Lazare'ı diriltten sizi de iyileştirebilir.

Eveline'in hatları derinleşti; gözleri yumuldu, sonunun yaklaştığını sandım.

— Beni biraz yoruyorsunuz, dedi dert yanarcasına. Bakın sevgili dostum; sizi memnun etmek isterdim, yüreğimde, başkaldırı olmadığını da kesinlikle söyleyebilirim size. Boyun eğeceğim. Ama hileden hoşlanmam. Sonsuz yaşama inanmıyorum. Bana getirdiğiniz bu kutsamaya razı oluyorsam, inanmadan razı oluyorum. Bu durumda bu kutsamayı almak hakkım mı, değil mi, kararı siz verin.

Rahip Bredel bir an duraladı, sonra:

— Daha küçücükken babanıza ne derdiniz, anımsıyor musunuz? dedi. Şimdi de ruhumun bütün güveniyle bu sözleri ben size yineliyorum: Siz istemeseniz de Tanrı sizi kurtaracaktır.

Nerdeyse günah çıkarmadan hemen sonra, Eveline sızdı. O uyurken tuttuğum eli yakıcı değildi artık, Marchant da, gece yarısına doğru yeniden gelince, olağanüstü bir düzelme gördü.

— Görüyorsunuz ya, bütün kesinliklere karşı, kutsamaların mucizeli iyiliğini kabul etmeye yanaşmamakta haklıymışım, dedi. Böylelikle, onu en iyi inandıracak olay herbirimizi kendi anlayışına gömmekten başka bir şeye yaramadı. İyileşmesi çok ağır olan Eveline de bu deneyden Tanrı'nın iyiliğini küçümseyerek ve her zamankinden de inatçı olarak çıktı, Kutsal Kitap'ta sözü edilen şu gözleri görmemek, kulakları duymamak için yaratılmışlar gibiydi, öyle ki, yumuşak başlı davrandığı, inanmazlığı içinde bile Tanrı'yı kabul ettiği sırada Tanrı'nın onu kendi yanına almamasına nerdeyse üzüldüm.

Bu konuda çok önemli birtakım düşüncelerim oldu, bunları burada belirtmek istiyorum:

Birincisi, o unutulmaz akşamın ertesi günü rahip Bredel'le bir konuşmamızın meyvasıydı ve o zaman hüznü bir şaşkınlıkla karıştı: Dah neler! diyorduk birbirimize, ölüm karşısında, daha çok ürpermesi için o kadar neden varken, dinsizin dindardan daha az titremesi olur şey mi? Hristiyan, son Yargıç'ının karşısına çıkmak üzereyken, yetersizliğinin bilincine daha acı bir biçimde varır, bu bilinç aynı zamanda hem bağışlanmasına yardım eder, hem de onu kurtarıcı bir bunalım içinde tutar; buna karşılık, inançsızın bilinçsizliği bir yandan aldatıcı bir rahatlık içinde ölmesini sağlarken, bir yandan da onu yıkar; İsa'dan kaçır, kendisine sunulan, ama, ne yazık ki, hemen gereksinim duymadığı bir bağışlamayı teper, böylelikle, onu cehennemlik eden şey, o sırada duyduğu sandığı bu sakinlik, ölüm karşısındaki bu rahatlıktır, hiçbir zaman da cehenneme bunu en az farketmediği sıradaki kadar yakın değildir.

Hemen belirteyim ki, bu korkunç cehennemlik sözcüğünü kullanırken Eveline'i düşünemem; Eveline, yukarda da söylediğim gibi, son anlarında Tanrı'yla barıştı sanırım, bir hristiyan olarak öldü, bunu ummak isterim; hattâ o yanlış tehlike işareti sırasında da Tanrı'yı kabul etmişti. Bununla birlikte, rahip Bredel'le ben ruhun iyiliğinden çok beden iyiliğini düşünen, beden kurtuluşunun da onun yitilmesine yol açabileceğini anlamayan Marchant'ın yaptığı gibi onu güvene getirecek yerde biraz daha korkutmamakla iyi edip etmediğimizi düşünmüştük.

Rahip Bredel'le birlikte vardığım ikinci düşünce, tam Tanrı'nın kendisine yaklaştığı sırada, Tanrı'ya yaklaşmak için hiçbir çaba harcamayan bir ruhun yeterince arzulamadığı, bir bakıma haketmediği (çünkü biz günahkârlardan hangimiz hakedebiliriz ki bu anlatılmaz armağanı?) günah çıkarmayla ilgilidir. O zaman aşksız alınan bu ışık

onu karartır gibi olur. Hiç kuşkusuz, Eveline bana sonradan karanlıklara daha da fazla gömülmüş gibi göründü. Çalışmalarım beni Paris'te alıkoyduğu için kendisiyle gelemediğim Arcachon'dan iyileşmiş olarak döndüğünde onu gördüğüm zaman, her türlü iyi etkiye, vermeye çalıştığım her türlü öğüde daha dirençli, daha kapalı olduğunu sezdim. Alnındaki kırışıkta, kaşlarının arasında belirmeye başlayan çifte dikey çizgide, gittikçe büyüyen bir inat, yalnız kutsal gerçeklere karşı değil, kendisine söyleyebileceğim her şeye karşı, benden gelen her şeye karşı bir yadsıma okuyordum. Bakışındaki alaylı inceleme benim en erdemli davranışlarıma bir zorlamalık, bir kastlılık, bir yapmacıklık veriyordu. Daha doğrusu, bu bakış üzerimde bir "teşrih bıçağı" gibi iş görüyor, bu eylemi, bu sözü, bu devinimi gerçekten benden doğmuş gibi değil de sonradan benimsenmiş gibi görünecek biçimde benden ayırıyordu. Birlikte dua etmek ve uygun biçimde yüreklerimizi aynı zamanda Tanrı'ya doğru yükseltmek şöyle dursun, çok geçmeden onun önünde dua etmeyi göze alamaz olmuştum, onun ruhunu da ardımdan sürüklemek umuduyla ısrar ettiğim oluyorsa da duam, daha dile bile gelmeden, hemen hızını yitiriyor, benimsenmeyen bir kurbanın dumanı gibi, zavalıca kendi üzerime düşüyordu. Aynı biçimde, bir sadaka istercesine elimi uzattığım zaman, bakışı, gülümsemesi hemen yüreğimi donduruyor, yüreğimin katılmaz olduğu bu davranış, onun yüzünden, Kutsal Kitap'taki yalancı dindarın davranışına benziyordu, böylelikle yüreğim ilk ödülünü bulduğu o derin sevinci duymuyordu artık.

Eveline'in gittikçe büyüyen inançsızlığının beni dinsel kanılarıma, inancıma daha da fazla bağladığını söyledim. Ama ne denli erdem yoksulu olursam olayım, Eveline'in günlüğünün anlattığı gibi, onu inançtan uzaklaştırmış olabileceğini kabul edemem. Düşünce sapmalarının sorumluluğunu bana yükleyen bu korkunç suçlamayı yadsıyorum. Beceriksiz bir dindar da dindardır ne de olsa, Tanrı'nın övgülerini çatlak bir sesle de söylese Tanrı ona kızamaz, başkasının kafasındaki Tanrı görüntüsü de bozulmaz bu yüzden.

Gene de fazla suçlamak istemezdim Eveline'i; yaratılışınm benimkinden daha iyi olduğuna gerçekten inanıyorum; ama ruhumun belki de kendiliğinden olmayan her davranışını içtensiz bulmak için bir neden miydi bu? Eveline yaratılıştan erdemliydi; ben erdeme ulaşmaya çalışıyordum. Hepimizin yapması gereken de bu değil midir? Kendimi olduğum gibi kabul etmemekte, daha iyi olmak istemekte haksız mıydım? Bu sürekli istek olmasa, insanın ne değeri kalır? Her birimiz, ben-

liğimizi kendi kendine bıraktığımız zaman, derinden derine alçalırmıyız? Eveline'in bende küçümsediği şey, daha iyi olma çabam, küçümsenemeyecek olan tek yanımdı. Hiç kuşkusuz başlangıçta yanılmıştı, ama benim elimden ne gelirdi? İlk zamanlarda, bana olan aşkı kusurlarımı, eksikliklerimi gizliyordu ondan; ama ilkin gördüğü kadar akıllı, iyi, erdemli, ilkin gördüğü kadar gözüpek değilim diye bana kızması mı gerekirdi? Kendimi ne kadar zayıf buluyorsam aşkıma da o kadar fazla gereksinim duyuyordum. "Büyük adamlar " bizler kadar sevimlik gereksiniminde değilmiş gibi gelmiştir bana hep. İlk ben olduğumu sandığı bu benden daha iyi varlığa benzeme gereksinimi, bu didinme, bu çaba aşkı hak etmiyor muydu?

Eveline'in ölümünden bu yana, Tanrı'nın öğüdü ve yardımıyla bu konuda yapabildiğim yeni deney, bunda karı koca aşkının ne büyük bir yardımı olabileceğini fazlasıyla gösterdi bana. İlk karım beni biraz daha iyi anlasa, desteklese, yüreklendirse, neler yapmazdım! Ama, tam tersine, bütün özeni aşmaya çalıştığım bu doğal yaratığa indirmekten sanki beni. Dedim ya: bende yalnız Tanrı'mızın her birimizde "ihtiyar adam" diye adlandırdığı ve gelip bizi kendisinden kurtardığı varlığı görüyordu.

Hiçbir göğşe yönelmeyen, zavallı Eveline! Dinin daha yeryüzünde sezinlememizi sağladığı göğşe erişmek isteyenlere nasıl yardım edebilir-di? Bir gün onu orda yeniden bulacağımı nasıl umudedebilirdim? İşte bu düşünce, dul kalışımın uygun bir zaman sonra, Tanrı'nın yardımı ve yeryüzünde kalan birkaç günüm, bir de, yüreklerimizi dolduracak olan Tanrı, bütün aşkı kendisi almayacak olursa, sonsuzluk için bir eş bulmak konusundaki büyük gereksinimimi kabul etme yüceliğini göstererek, beni yeniden evlenmeye yöneltti.

GENEVIÈVE

Kadınlar Okulu'nun, arkasından Robert'in yayımlanmasından az bir süre sonra el yazısıyla yazılmış olarak bir bakıma tamamlayıcı, yani, öbür ikisine eklenerek, üç parçalı bir tablonun üçüncü kanadı sayılabilecek bir öykünün başlangıcını aldım.

Uzun süre gerisini bekledikten sonra, bu başlangıcı, birlikte gelen mektupla birlikte ve bu mektubu da bir tür giriş gibi kullanarak yayımlıyorum.

André GIDE.

Sayın bay,

Daha önce annemin günlüğü, sonra da babamın savunması gibi, size yolladığım bu kitabı da adınız altında yayımlayacağınızı umabilir miyim?

Korkarım, bu kitap hoşunuza gidecek türden bir kitap olmayacak. Ne yalan söylemeli, yazına fazla düşkün olmadığımın, sizi çok okumadım; bununla birlikte, beni ilgilendiren konuların sizde ilgi uyandırmadığını anlayacak kadar da okudum; hiç değilse kitaplarınızda bunların izine rastlamadım. Bu kitaplarda ele aldığınız konular, dikkate değmeyecek birer "rastlantı" saydığınız anlaşılan şeylerden çok uzak, oysa burada, sanattan yoksun bir biçimde sunulmuş, günlük yaşamla ilgili sorunlardan başka bir şey bulamayacaksınız. Sizin düşünceniz saltın içinde havalanmış, bense görecenin içinde çarpıyorum. Benim için sorun, çizdiğiniz kahramanlar ve sizin için olduğu gibi, bulanık ve genel bir tarzda, insan ne yapabilir? sorunu değil, tüm-den kesin ve elle tutulur bir biçimde günümüzde bir kadın ne umabileceği durumdadır neyi ummak hakkıdır? sorunudur.

Benim gibi genç bir kadın için bu "sorun"un son derece önemli görünmesi doğal değil mi? Ama, ne denli önemli olursa olsun, ancak bugün gerçekten karşımıza dikilmeye başlıyor. Evet, pek çok kadının erkeklerin kendilerinden hiç beklemediği bir değeri ve bir güç ortaya koyduğu savaştan beri, yalnızca yoksunluk, bağlılık, boyuneğış ve sadıklık olmakla, erkeğe bağlılık, erkeğe boyuneğış, erkeğe sadıklık olmakla kalmayan erdemleri de bulunabileceği kabul edilmeye, kendileri de bu erdemleri birer hak olarak istemeye başlıyorlar; çünkü şimdiye kadar bütün olumlu erdemler erkeğe özgüymüş, erkek hepsini kendine ayırmış gibi görünüyordu. Kadının durumunun savaştan beri büyük ölçüde değiştiğini bugün hiç kimse yadsıyamaz sanırım. Kadınların bugüne kadar olağanüstü görünen niteliklerini ortaya koymaları, kadınların değerinin gözönüne alınması için en azından böyle korkunç bir yıkım gerekiyordu belki de.

Annemin kitabı geçmiş bir kuşağa sesleniyor. Annemin gençlik zamanında, bir kadın özgürlüğü dileyebilirdi; şimdi özgürlüğü dilemek değil, almak söz konusu. Nasıl ve hangi amaçla! Önemli olan budur, ben de bunu söylemeye çalışacağım, hiç değilse kendi bakımından.

Bir örnek olarak göstermiyorum kendimi; ama basit yaşam öy-

küm konuya bir ışık tutar gibime geliyor; bu öyküyü annemin günlüğünün bir devamı, bir Yeni Kadınlar Okulu olarak sunuyorum. Bunun, birçok örnekler arasında bir örnek, özel bir örnek olduğunu iyice belirtmek için de annemin günlüğündeki takma adıyla Geneviève diye adlandırıyorum onu.

BİRİNCİ BÖLÜM

1913 yılında, on beş yaşına gelince, annem beni liseye verdi; babam buna şiddetle karşı geldi ama güvenli görünüşlerine karşın istemce zayıf bir insan olduğundan, hep boyuneğer, sonra da yenilgisinin acısını ufak tefek, ama sürekli eleştirilerle çıkarırdı. Ona göre benim "düşünce sapmalarım", sonra da "davranış sapmalarım" olarak adlandırdığı şeyin sorumlusu bu lise öğrenimiydi.

Annemden bir çalışma hazzı, benim aracılığımla bilgisini arttırmış gibi davranarak desteklediği, doğal bir düzenlilik geçti bana. Liseden döndüğüm zaman, görevlerimi yapmama yardım eder, derslerimi benimle birlikte öğrenirdi, ben de, bir kent gezintisinde görüp işittiklerini anlatanlar gibi sınıfta öğrendiklerimi anlatırdım ona. Sanırım onun üzerindeki etkimin onun benim üzerimdeki etkisinden daha fazla olabileceği yanılsamasını bu uyandırdı. Bu yanılsamayı buna bir yanılsama denilebilirse- o bana vermeye çalışırdı, beni olgunlaştırmakta çabamı, bir de kendisinde eksik olan bir özgüven duygusunu sürdürmekte hiçbir şey bu denli yararlı olamazdı.

Ateşli bir yararlı olma isteğini, yararlı olma gereksinimini de an-neme borçluyum, bu arzu bende önceden doğuştan bulunsa bile, annem onu uykusundan uyandırmasını, durmamacasına canlandırmasını bildi. Annemde bu isteği yoksullara, acı çekenlere ve babamın "bizden aşağılar" diye adlandırdığı (annem böyle adlandırmaya yanaşmazdı) herkese karşı olağanüstü bir sevgi desteklerdi. Annemin günlüğü de, babamın savunması da bu konuda hiçbir şey belirtmediği için daha bir istekle söylüyorum bunu. Annem gösteriş için çırpınıp yardımda bulunmak şöyle dursun, övülmesine yol açabilecek her şeyden kaçtığı gibi, bunları da gizlenerek yapardı. Bu son sınırına varmış utanma, bu alçakgönüllülük (ne yalan söylemeli, işte bunlar geçmedi annemden bana) öyle bir duruma gelmişti ki, yanında erdemlerinin farkına bile varılmadan uzun zaman yaşanabilirdi. Ama annem ne kadar silinmeye çalışırsa, babam da o kadar değerini göstermeye çalışırdı. Erdemin kendisinden çok görünüşüne değer verir gibiydi. Gerçekten ikiyüzlü olduğunu ve görüldüğü gibi olmaya çalışmadığını sanmıyorum; ama devinim ya da söz her zaman heyecan ya da düşünceden

önce gelirdi onda, böylece her zaman kendi kendinden geri, kendi kendine borçlu gibi kalırdı. Annem çok acı çekerdi bu yüzden; ben de annemi çok severdim, babamdan nefret etmemek elimde değildi.

Sınıfta, sağımda oturan arkadaşım, bütün arkadaşlarımdan içinde, bakışlarımı en çok çeken, en çok oyalayan kızdı. Esmerdi, dalgalı, nerdeyse kıvrıkcık, kara saçları şakakları ve alınının bir bölümünü örterdi. Tam anlamıyla güzel olduğu söylenemezdi, ama garip sevimliliği benim için güzellikten çok daha çekiciydi. Sara'ydı adı, adının sonuna h harfi eklenmemesi için ısrar ederdi. Bir zaman sonra *Les Orientales*'i okuduğum zaman, hamakta sallanan "kaygısızlığıyla güzel" kız diye onu getiriyordum gözlerimin önüne. Garip bir giyişi vardı, korsajının girintisi dolgun bir gerdanı ortaya koyuyordu. Tırnakları kemirilmiş, ender olarak temiz elleri son derece inceydi. İlk gün, birdenbire bana:

— Neden böyle dikizleyip duruyorsun beni? dedi.

Çok kızardım, gözlerimi çevirdim, kendisini çok çekici bulduğumu söylemeyi göze alamadım. Öbür öğrenciler benim görüşümü paylaşmıyor, kulağıma çarpan konuşmalarında da onun "çingene" rengini yermekte birleşiyorlardı. Ciddi görünüşü, güzel alnını hafiften kırıştırarak nerdeyse sürekli olarak kaş çatması eşsiz bir istem gerilimi, bir dikkat belirtisi gibiydi. Bu dikkatin neye yöneldiğini bilmek isterdim, derse yönelmiyordu çünkü. Kendisine bir soru soruldu mu hiçbir şey dinlememiş olduğu hemen farkediliyordu; tam benim yaşımda olduğumu söylemekle birlikte, gerilim anlarında hepimizden daha yaşlı görünmesine karşılık, birdenbire gelen sevinç atılışları, neşe esrimeleri gibi bir şeyler, onu hemen çocukluğa daldırıyordu.

Hemen ilk günlerde, daha hiç kimseye duymadığım, bulanık bir duyguyla vuruldum ona, bu duygu bana öylesine yeni, öylesine garip geliyordu ki, bunu duyan gerçekten ben, Geneviève miydim, benliğimi, istemimi ve bedenimi elimden alan, yabancı bir kişilik mi dolduruyordu, kuşku daydım. Bununla birlikte, Sara beni pek farketmez gibiydi. Ama ben onun dikkatini çekmek için olmadık gariplikleri yapabileceğimi seziyordum. Neden hoşlanabileceğini araştırıp duruyordum; ne yazık ki, her türlü okul başarılarına ilgisiz görünüyordu, benim başarılarımı çok az farkederek görünmesine sinirleniyordum. Kendisiyle konuştuğum zaman, zor yanıt veriyordu; söylediğim hiçbir zaman onu ilgilendirmez gibiydi. Hiç kuşkusuz budala olmaktan uzaktı, benim gözümde de öyle bir değeri vardı ki, herhangi bir alanda üstün olmadığına inanamıyordum; ama hangi alanda, bunu bulamıyordum. Bir

ezber yarışması günü, birdenbire gözlerim açıldı. Birkaç öğrenci, bu arada da ben, *Le Cid*'in parçalarını, *Athalie*'nin düşünüşü, ya da Théramène'in öyküsünü tökezlememekten başka bir kaygı beslemeden, hem de sanki bu dizeler sırf belleğimizi işletmek için yazılmışçasına zar-zor yineledikten sonra, Fransızca öğretmenimiz Sara'yı çağırdı:

— Yerinizden kalkın, kürsünün önüne gelin ve şiir nasıl okunur, bize gösterin, dedi.

Sara. rahat rahat ilerledi, sonra yüzünü öğrencilere dönerek, *Britannicus*'un ilk sahnesini okumaya başladı. Sesi, her zamankinden daha dolgun, daha ciddiydi, şimdiye kadar farkına varmadığım bir gürlük kazanıyordu. Öbür öğrenciler gibi ben de bu dizeleri ezberlemiştim; öğretmenimiz açıklamıştı bunları, üstün yanlarını göstermişti, ama şimdiye kadar güzelliklerini farketmemiştim. Bu güzellik birdenbire Sara'nın okuyuşu içinden göründü bana; nerdeyse dindarca bir ürperti aktı sırtım boyunca, gözlerim yaşlarla dolarken, bütün benliğimi sarsıtı. Öğretmen de heyecanlanmışa benziyordu. Ezber bittikten sonra:

— Mademoiselle Keller, hepimiz teşekkür ederiz sana. Bu denli yetenekli olup da daha fazla çalışmamanız başışlanacak şey değil, dedi.

Sara kısa, alaylı bir selam verdi, bir tür çark yaptı, sonra yanımdaki yerine geldi.

Hayranlıkla, coşkunlukla titriyordum, ona açıklayabilmek isterdim bunları, ama ancak onun gülünç bulmasından korktuğum tümceler geliyordu aklıma. Ders bitmek üzereydi. Çabucak, defterimden bir yaprağın alt yanını yırttım; bu kâğıt parçasına titreyerek: "Dostunuz olmak isterdim", diye yazdım, beceriksizce ona doğru kaydardım.

Kâğıdı buruşturduğunu, parmakları arasında yuvarladığını gördüm. Bir bakış, bir gülümseme bekliyordum ondan, ama yüzü her zamankinden de duygusuz, her zamankinden de anlaşılmaz kalıyordu. Horgörüsüne katlanamayacağımı seziyor, ondan nefret etmeye hazırlanıyordum.

— Yırtsanıza şunu, dedim kısık bir sesle. Ama birdenbire, kâğıdın kıvrımlarını açtı, elini üzerinden geçirerek düzeltti, sonra bir karar vermişçesine... Bu sırada, adımı işittim: öğretmen beni çağırıyordu. Kalkmak zorunda kaldım, Victor Hugo'nun Tanrı'ya şükür, çok iyi bildiğim, kısa bir şiirini makine gibi okudum. Yerime oturur oturmaz, Sara kâğıdı elime tutuşturdu, arkasına: "Önümüzdeki pazar, saat üçte bize gelin", diye yazmıştı. Yüreğim sevinçle doldu, cesaretlenerek:

— Ama nerde oturduğunuzu bilmiyorum ki! dedim.

O zaman o:

— Verin bana kâğıdı, dedi.

Ders bitip öğrenciler öteberilerini toplayarak gtimek üzere kalkarken, o kâğıdın alt yanına şunları yazıyordu: Sara Keller, Campagne-Première Sokağı, 16.

Önlemimi alarak:

— Gelebileceğimi bilmiyorum daha; anneme sormam gerek, dedim.

Tam anlamıyla gülümsemedi, ama dudaklarının köşeleri yukarı kalktı. Alay olabiliriz bu; bunun için, hemen:

— Belki daha önce bir yere çağırılmışızdır diye korkuyorum, diye ekledim.

Sara'nıkinden farklı, liseden de oldukça uzak bir semtte oturduğumuzdan, daha kapıda ayrılmak uorundaydım ondan; genellikle yalnız ve çok hızlı yürürdüm. Güvenini göstermek isteyen annem, beni almaya gelmiyordu, ama her zaman dosdoğru eve döneceğime, öbür öğrencilerle konuşarak oyalanmayacağıma söz almıştı. O gün, yolun yarısını koşarak gittim, Sara'mın önerisini bildirmekte öylesine acele ediyordum. Annemin kabul edeceğinden hiç de emin değildim, çünkü, lise dışında, ender olarak yalnız bırakırdı beni sokağa. Genellikle, annemden gizli hiçbir şeyim yoktu; gene de, bilmiyorum hangi utanç duygusu, o zamana kadar ona Sara'dan söz etmekten alıkoymuştu beni. Hepsini bir seferde söylemek zorunda kaldım; *Britannicus*'ten okuduğu parçayı da, saklamağa çalışmadığım coşkunluğumu da, hattâ söylemeden edemeyeceğim ve ister istemez öykümde kendini belli eden o garip çekimi de. En sonunda: "Gitmeme izin verecek misin?" diye sorduğum zaman, annem hemen yanıt vermedi. Bir isteğimi geri çevirmenin ona hep güç geldiğini bilirdim.

— İlkın yeni dostunla annesi babası üzerinde biraz daha fazla bilgi edinmek isterdim, dedi. Babası ne iş yaparmış, sordun mu acaba?

Bunu düşünmediğimi söyledim, öğreneceğime söz verdim. Pazara iki gün vardı daha.

— Ya'nın, okulun kapısına seni almaya geleceğim, diye ekledi annem; bu çocuğu benimle tanıştırmaya çalışırsın; onu tanımak isterdim.

O cumartesi, annemin edinebileceği izlenimi bunalımla düşünerek seyretdim Sara'yı. Üstü başı her zamankinden de bakımsızmış gibi geldi bana; hele saçları çok karışıktı. En sonunda, korkakça:

— Saçlarınızı biraz düzeltin, dedim ona.

— Neden?

— Annem beni almaya gelecek de. Sizi tanımak istiyor.

— Evet; sizi pazar günü bırakıp bırakmamakta bir karara varmak için, değil mi?

Karşı çıkmadım; oysa pek de annemin buyruğu altında görünmek istemezdim.

— Belki de, dedim. Ah! Sizi beğenmesini o kadar isterdim ki! Kendimi tuttum: "Sizin de onu beğenmenizi..." diye eklemedim, ama hemen annemin giysisi, şapkası nasıl olacak diye kaygılanmaya başladım.

— Bu sınavdan pek hoşlanmadım, dedi Sara.

Gene de korktuğumu yapıp da kapıda sızıışmadı. Annem kapının önündeydi. Sanırım, o da dostumun hoşuna gitmek istiyordu; hiçbir zaman böylesine çekici görünmemişti bana. Çok hoş bir nezaketle:

— Geneviève bana sizden sözetti, dedi Sara'ya. Racine'in o dizelelerini ben de dinlemek isterdim sizden. Öyle güzeldir ki... Ama bunları sevmesiniz böylesine güzel okuyamazdınız bence.

Karşısmdaki konuşturmak için bir yol aradığı belliydi. Sara'nın heyecanı benimkinden çok daha azdı kuşkusuz.

— Evet, dedi hemen; ama Baudelaire'den bir şey okumayı yeğ tutardım.

O zamana kadar Baudelaire'den hiçbir şey okumamıştım, annemin de tanımamasından korkuyordum; bunu belli edecek miydi?

— Neyi örneğin?

— Hepsinden çok *Aşıkların ölümü*'nü.

Kızardığımı duyuyordum. Elbette, bu ad annemi ürkütecekti. Yüzüne baktım. Gülümsüyordu.

— Liseye göre bir şiir değil kuşkusuz, dedi. Kardeşleriniz var mı?

— Benden büyük bir erkek kardeşim var, Cezayir'de askerliğini yapıyor; sonra, annemin bir sorusunu önceden karşılamak ister gibi: — Babam ressamdır, diye ekledi.

— Ne! diye atıldı annem, geçen Salon sergisinde tuvallerine herkesin hayran kaldığı Alfred Keller'in kızı olmayasınız? Sanatı sevmenizin nedeni anlaşılıyor şimdi.

Sara'nın babasının ünlü bir kişi olduğunu öğrenmek beni mestetmişti; ama, birdenbire, annemin alnında bir sıkıntı belirti:

— Pazara Geneviève'i evinize çağırdığınızı biliyorum; yazık ki serbest değil, diye ekleyerek şaşkınlık içinde bıraktı beni.

Sara biraz soğukça:

- Üzüldüm, diye yanıt verince, annem elini uzatarak:
- Başka bir sefer gelir, dedi. Sara yanımdan ayrılır ayrılmaz da:
- Ama, burasını söylememiştin... Yahudi o! dedi.

Bu sözcüğün nerdeyse hiç anlamı yoktu benim için. Kutsal Tarih'i okumuştum, Yahudilerin eskiden ne olduklarını biliyordum ya bugün ne olabileceklerini hiç mi hiç bilmiyordum. Sesindeki belirsiz bir değişiklik yüreğimi titretmişti.

- Yahudi mi? diye atıldım. Nereden anlaşılır bu?

— Onu görmem yetti. Güzel olmasına güzel. Sonra, aynı zamanda iki düşünceyi birden izler gibi: — Hem çok Yahudi var lisede, diye ekledi.

O zaman:

— Yahudi diye mi onun evine bırakmıyorsun beni? diye sordum. Neden serbest olmadığımı söyledin ona? Biliyorsun ki, aslı yok.

— Yavrucuğum, çağrısını geri çevirdiğimizi kabaca söyleyemedim ona. Yahudiyse, babası ressamısa bunda onun bir suçu yok. Onu üzmem istemiyordum, dedi. sonra, gözlerimin yaşlarla dolu olduğunu görünce; öte yandan, Yahudilerin değerli yanları da çoktur, içlerinden bazıları çok üstün kişilerdir. Ama biraz bilgi edinmeden, seni kendi çevremizden çok farklı bir çevreye bırakamam, diye ekledi.

- Ah! Anne, o kadar isterdim ki...

— Yavrucuğum, bu kez olmaz. İsrar etme. Nasıl olsa çok geç artık. — Sonra, daha sevecen bir sesle: — Bak, Geneviève, bilirsin ki, seni üzmem beni üzer.

Evet, bunu iyi biliyordum, ama annem, gitmeme izin vermemekle uygunluk nedenlerine, üstelik kendisinden çok çevremizden, durumumuzdan, toplumsal düzeyimizden gelen uygunluk nedenlerine boyun eğiyor gibi geliyordu bana; belirsizce seziyordum bunu; oysa hep bu tür nedenlere aldırmanmayı öğretirdi bana. Bununla birlikte, böylesine genç, böylesine etkilenebilir olduğuma göre, pek de salık verilemeyecek yabancılarla düşüp kalkmama izin vermemesi çok doğaldı. Bunu da belirsizce sezinliyordum; hiç kuşkusuz, ta içimden, kararını haklı buluyordum. Ama bir beylik kanılar yığm beni yeni dostumdan ayırırmış gibime geliyor, bundan da korkunç bir keder duyuyordum.

Annem, uzun bir sessizlikten sonra:

— Hem arkadaşım görmekten alıkoyduğum da yok seni, dedi; hattâ onu bize de çağırabilirsin. İlerde söylerim sana.

Beni böyle kederlendirdiği için çok üzüliyordu elbette; hani neredeyse özür dilemek, acımı hafifletmek için bir yol arıyordu. Ama, çok geçmeden, çok daha keskin bir acı eklenecekti buna. Ertesi pazartesi, Sara'yı gördüğüm zaman:

— Yazık, keşke anneniz bıraksa da gelseydiniz, dedi hemen. Sonra, bir tür acımasızlıkla, duyabileceğim pişmanlığa kıskançlığın acı zehirini de karıştırarak eğlenircesine: — Gisèle gelmişti. Babam bizi Palais de Glace'a götürdü. Gisèle, ayağını burktu. Bunun için bu sabah okula gelmedi. Ama krallar gibi eğlendik.

Gisèle Parmentier sınıfımızın en iyi öğrencisiydi. Çoktan ölmüş olan babasının Collège de France'ın önde gelen bir profesörü olduğunu işitmiştim. Annesi İngilizdi. Biricik çocuğu Gisèle, ingilizceyi de fransızca kadar iyi konuşurdu. Akli keskin olmaktan çok derindi. Lisenin öbür öğrencilerinin başında kalmak için herhangi bir çaba harcıyormuş gibi görünmüyordu. Ama daha çok Sara ile sıkı fıkı olduğu için gözden kaçmıştı bu. Uzun uzun konuşurlardı birbirleriyle, Sara ondan başkasıyla konuşmazdı pek. Buna karşılık, teneffüslerde Gisèle'in çevresi çoğu zaman dopdolu olurdu. Bana, "yeni gelene" hiç dikkat etmez gibiydi. Yeri sınıfın öbür ucundaydı, ona ancak öğrencilerin geniş, ağaçlık avluya dağıldıkları teneffüs dakikalarında yaklaşılabildim. Bir gün, merkezinde Gisèle'in yer aldığı, çok ateşli bir topluluğa yaklaştığım sırada, bir öğrenci birdenbire bana dönerek üzerinde fazla uyuşulamadığı anlaşılan, çetrefil bir konuda düşüncemi sordu, ben hemen yanıt vermeyince de bir başka öğrenci:

— Görüyorsunuz ki, küçük hanım düşüncesini söylemeyi göze alamayacak kadar iyi yetiştirilmiş, diye atıldı. Durumunu güçleştirmekten korkuyor.

Bu söz dünyanın en haksız sözü gibi geldi bana. Benden esirgendiği sezilen bir saygıyı hakettiğimi Gisèle'e gösterebilmek için her şeyi yapabilecek durumda olduğumu duydum hemen; az konuşmama ve "iyi yetiştirilmiş" görünüşüme karşın, ona da, kendime de göstermek için... Herşeyi... Ama neyi yapacağımı bilmiyordum. Omuz silktim, mırıldandım:

- En çok konuşanlar en çok...
- Ne diyor? Ne diyor? diye atıldı kimileri.
- En en etkin olanlar değildir her zaman.

Daha söyler söylemez saçma buldum tümncemi. Bereket versin ki, fazla dikkat çekmedi.

Sara bana Gisèle'in ayağını burktuğunu bildirdiği zaman, kötü bir

sevinç duydum. Birkaç günlük bir ara, bir soluk, diye düşündüm. Gisèle ile Sara dostluk kurmayı dilediğim tek öğrencilerdi. Biri küçümsüyordu beni, ötekinin uzattığı eli de annem yüzünden itmek zorunda kalmıştım, acı acı yalnızlığımı duyuyor, kedere gömülüydüm, bu sırada hiç kuşkusuz kederimi görmekte olan annem, babamı kızıyla birlikte perşembe akşamı toplantılarımızdan birine çağırarak için Sara'nın babasına mektup yazmaya razı ettiğini haber verdi.

Annemin "günü" yoktu, hattâ bütün toplumsal zorunluktan tiksindiğini söylerdi, Babam hep başıma kakardı bunu. Başarısızlıklarından onu sorumlu tutardı; öyle ya, fazla bir kişisel değeri bulunmayan herkes gibi, o da her şeyin entrikalarla, araçlarla elde edildiğine inanmaktan hoşlanırdı. Öyle sanıyorum ki, kurula kurula "çalışmam" diye adlandırdığı şeyin en belirli yanı eğilip bükülmelerden, konuk ağırlamalardan başka bir şey değildi, çok iyi hesaplardı bunları, Öte yandan, annemin bunlara uymamasını da anlıyorum, bu işlerin hem bilinci, hem de bende korumaya çalıştığı ahlaksal ve düşünsel dürüstlük duygusunu körlettiğini söylerdi. Babamı günlüğünde annemin yargıladığından da sert yargılamaktan hiçbir neden alıkoymaz beni. Ana babalar saygıya değer olmadılar mı çocuğu onlara karşı ısmarlama bir saygı göstermeye zorlamak kadar kişilik bozucu bir şey olmaz. Annem, tam tersine, saygımı fazlasıyla hakediyor, ona olan sevgim de nerdeyse tapma derecesine varıyordu. Babama gelince, onu ciddiye almaktan çabuk vazgeçmiştim. Bu düşünceler çocukluğumdaki düşüncelerim değil kuşkusuz. Ama daha o zamandan, bir sözünü başka bir sözüyle sifıra indirmesi, başkasından alma olduğunu bildiğim kanıları kendi kanılarıymış gibi öne sürmesi, beslemekten yoksun olduğu yüce duygulardan, ya da dünyanın en kolay eğilebilen, en uzlaşıcı yaratılışını pek gizleyemeyen uzlaşmaz kanılardan dem vurması sinirime dokunurdu. Ahlak alanındaki ufak tefek soluk kesilmelerini "yaşama sanatı" diye adlandırır, talihsizliklerini de zavallı annemi deli eden bir kurnazlık ve saflıkla, nezaketinin, "aşırı" dürüstlüğüne, ince düşüncelerinin üzerine yıkardı. Ama annem benim anlatabileceğimden çok daha iyi anlatıyor bunu, benim söylediklerim onunkilere hiçbir şey eklemiyor.

Babam konusunda düşüncelerimi böyle özgürce anlatmama okurlar ne kadar kızacak kim bilir! Ben bu okurlar için yazmıyorum, bütün o sözde uygunluk, görgü ve ar düşüncelerini aşmaya da kararlıyım. Öyküm ancak tümüyle içten olursa bir anlam taşır; bu içtenlik bazı bazı alaycılık rengine bürünürse, benim gerektiği gibi, yani dosdoğru bak-

tığım konulara tersinden bakarak bunlara hiçbir zaman gerçekten yaklaşımayanların, yaklaşırsalar bile, güven verici bir sürü dolambaçlı yollar-
dan yaklaşanların ölçüsüz alışkanlığı yüzünden bürünecektir.

Benim inancıma (ama bugünkü düşüncelerimi belirtiyorum burada), gittikçe güçlenen inancıma göre, sıkıntılarımızın çoğu bilgisizlik-
ten doğuyor, bu sorunlar açıkça, çıplakça aydınlatılmadıkça çare ara-
mak da boşuna olur. Haya ve ahlak görüşlerinin hiçbir işi yok burada;
olsa olsa sorunları yanlış yollara saptırmaya yarar. Bunların bazılarına
da, insan bedeninin incelenmesi uygunsuz ve aykırı sayıldığı sürece he-
kimliğin ilerlemesini ve her türlü beden bilgisini önleyen saygı gibi, fel-
ce uğraticı bir dikkatle el atıyoruz ancak. Olabilecek her şeye, ister
toplumsal, isterse bireysel olsun, her türlü yenileştirmeye, düzeltmeye
doğru atılacak adımdan önce, varolan şey dikkatle incelenmeli. Ro-
man değil benim yazdığım. Öykümü kesecek olan, ama, ne yalan söy-
lemeli, benim için bu öyküden daha çok önem taşıyan düşüncelere se-
ve seve yer vereceğim. Yaşam deneyimi anlatıyorsam, sırf bir şeyler
öğretir ya da bir yardımı dokunur umuduyla anlatıyorum. Bu sayfala-
rın "sanat değeri" bundan zarar görecektir bile olsa, açıklamalardan sa-
kınmayacağım. Yazına fazla düşkün olmadığımı söylemişim. Arzula-
maktan uzak durduğum kimi kusursuzluklar da ancak gerçeğe zarar
verilerek elde edilebilirmiş gibi geliyor bana. Soyutlama değil de ya-
şam söz konusu olunca, gerçek karışık, bulanık, belirsiz kalır, resme-
dilmeye elvermez... Ayrıca ben de bu konuda yetenekli değilim. Bu-
rada yazdıklarımın ancak geçici bir değer taşımasının hiçbir önemi
yok benim için. Ölümsüz şeyler yazmak gibi bir amacım, bir düşünüm
yok, beni dün bunaltan, bugün düşündüren şey, pek yakında değerini
yitirirse, sevinirim.

İşte kitaplarınıza yön veren görüşlerin çok uzağındayız, sayın Gi-
de Anımsıyorum: "Ben yeniden okunmak için yazıyorum", diyor-
dunuz; bana gelince, tam tersine, beni okuyan adamın ya da kadının
daha öteye geçmesine yardım etmek için yazıyorum bunu. İlerlemeye
yardım eden her şey, insanın şimdiki durumunu biraz olsun aşmasına
yardım edebilen her şey, destek olarak kullanılmış bir basamak gibi
ayakla itilivermeli hemen.

Babam, haftada bir kez gönüllerini fethetmek istediği bazı kim-
seleri akşam yemeğine çağırırdı. Bu akşamlarda ben akrabalarımız
Froberville'lere yemeğe giderdim. Ertesi gün, öğle yemeğinde, sofram-
ız şölenin kalıntıları ve konuşmaların yankılarıyla zenginleşirdi. Ba-
bam o zamanlar önemini daha bir kavramış gibi görünürdü.

Bu toplantılardan başka, her perşembe akşamı, kapımızı bazı sadık dostlara açmak alışkanlığımızdaydı, o zamandan farkına vardığım gibi, babamdan çok annemin dostları olan doktor Marchant'la karısı da bunlar arasındaydı. Şöyle bir soru çıkmıştı ortaya (annem anlatmıştı bana): Sara'nın babası şatafatlı akşam yemeklerinden birine mi çağrılmalıydı, yoksa içli dışlı toplantılarımızdan birine mi? Akşam yemeği daha çok etkileyecekti onu; ama bu yeni gelenin kiminle yan yana getirileceği pek bilinmiyordu... Çünkü babam Keller'in "kötü etki bırakmasından" müthiş korkuyordu. Babam büyük bir düşünce özgürlüğünden dem vurmaktan hoşlanırdı; ama yapmacıktan başka bir şey değildi bu, çünkü, ısmarlama görüşlere çakılıp kalmıştı. Yeteneğin her şeyi hoş göstereceğini söylerdi; ama kendisi yeteneksiz olduğundan, hiçbir şeyi bağışlamazdı; "yaşama sanatı eksikliği" dediği şey kadar hiçbir şey rahatsız etmezdi onu, çünkü başka bir sanatı yoktu pek. Üstelik, açıkça Yahudi düşmanı olmamakla birlikte, Yahudilerden kuşkulanırdı. Keller'i içli dışlı toplantılarımızdan birine çağırarak hiçbir bağımlılık yaratmıyordu; kısacası, bu çağrının, babamın kızının "bizim dünyamızdan" olmayan biriyle dostluk kurması dolayısıyla gizlenmeyen sıkıntısına karşın, bizi, Sara ile beni bir araya getirmekten başka bir ereği yoktu.

Keller yanıt olarak yazdığı mektupta "hiçbir zaman karısını almadan bir yere gitmediğini" bildirince, babam verdiği karardan dolayı daha da sevindi. Madame Keller de Sara'yla birlikte gelecekti demek.

O kadar sevinç umduğum bu akşam benim için anlatılmaz bir acı nedeni oldu. Çocuk gözlerim, hem de konuklarımız daha kapıdan girer girmez, bizim burjuva salonumuza hiç de uymadıklarını gördü. Sonradan öğrendim (büyüklerim de anlattılar) ki, Keller'ler gerçekten evli değillerdi, Sara'nın annesi de çok düşük bir çevredendi (babası da öyleydi ya), eşi olmadan önce modeli olmuştu. Babama bakılırsa, modeliyle evlenmek bayağılığın son perdesiydi; ama Keller'in "onunla evli bile olmadığını" öğrenince horgörüsü daha da arttı. Bu konuda hiçbir şey bilmiyorduk ilkin, yoksa, sonradan babamın söylediği gibi "elbette çağırmazdık onları". Daha sonra, bu çiftin derinden derine kaynaşmış bir aile oluşturduğunu da öğrendim; ama daha sonra babam "bunun hiçbir şeyi değiştirmediyiğini" söylüyordu. Madame Keller acınacak derecede tombullaşmıştı ama bir zamanlar çok güzel olmalıydı, hâlâ da öyleydi. Bizim donuk çevremiz için fazla göz ahcı olan ve ertesi sabah babamın söylediği gibi, debdebeli, "acayip" kılığı, madame Marchant'la annemin alçakgönüllü yalnlığını hemen ortaya

koydu. Bu karşıtlığın etkisiyle onların koyu renkli ve kapalı giysileri modası geçmiş, dar ve can sıkıcı biçimde "uygun" geldi bana. Bana gelince, pek alçakgönüllü bir açık renk tuvalet giymiştim o akşam, sıcak rengi teninin kehribarimsı parıltısını daha bir belli eden, koyu kırmızı, yumuşak bir ipeğe uyumla ve sanki hiç önemsemezce bürünmüş Sara'nın yanında çok yapmacık buluyordum kendimi. Giyime fazla önem verdiğimden değildi bu, ama onun şıklığı ve rahatlığı yanında, bir de evimizin içini bana onun gözleriyle gösteren, aşırı bir yakınlık duygusunun etkisiyle, o zamana kadar içinde yaşadığım bu çevrenin değersizliği, beylik bayağılığı gözlerimin önüne serildi. Avizelerin, duvar kaplamalarının, koltukların, mobilyaların büyüğü bozuluverdi birden, hepsi burjuvalaştı, donuklaştı. Evimizin özellikle sevimsiz olmasından da değildi bu; annem de, hattâ babam da genellikle "zevksiz" denilen kimselerden değildi, ama her ikisi de alışılmışa uyuyorlardı; onların yetindiği burjuva biçiminin uygunluğu bile, madame Keller'le Sara'nın tuvaletleri karşısında ne kadar bayağı ve budalaca pısrık gösteriyordu.

— Amma da zengin evmiş! dedi Sara; bana söylediği ilk sözler de bunlar oldu, hayranca bir şaşkınlık ve sezdigiime göre biraz da küçümseyen bir alayla karışık, anlatılmaz bir tavırla söyledi bunu, hemen kızarıverdim.

Babam Keller hakkında bilgi toplamış, bize tablolarını çok iyi ve çok pahalı sattığını söylemişti. Ama bundan kısa bir zaman sonra dostumun babasının atölyesine girince, açıklıkla servet belirten hiçbir şey görmedim. Bizim evde, tam tersine, her şey gelirimizi açıktan açığa rakamlarla gösterir gibiydi.

Keller'lerin büyüklerim üzerinde kötü bir izlenim bıraktığı kuşku duyamayacağım bir şeydi; daha ne kadar çocuk olursam olayım, gözüme batıyordu; ama bunu belli etmemek için büyüklerimin harcadığı büyük çabayı da görüyordum. O akşam herkes rahat görünmek kaygısındaydı, sanırım, uymazlıktan rahatsız olan yalnız bendim; bu biraz da Sara'ya karşı duygularımın içtenliğindendi kuşkusuz. Büyüklerimiz konuşmak için duvarlarda asılı birkaç tabloyu fırsat bilirken, ben hemen Sara'yı bir kenara çekmiştim. Bunların çoğu, dostumuz Bourgwelsdorf'un tuvalleliydi, yakın bir geçmişte, onun ölümü üzerine dolaplardan çıkarmıştı babam bunları, çünkü satıcılar da, kitle de o zaman birdenbire değerlerini farketmişti. Öte yandan, o zamanlar bir sanat dergisiyle uğraşan babam, söylediğine göre, onu tanıtmak, yaşamında kendisinden esirgenen ünü ölümünden sonra kazandırmak için

çok şeyler yapmıştı.

— Babam bunları beğenmiş gibi görünüyor ya bakmayın, dedi Sara bana; aslında bu tür resimlerden nefret eder.

— Ya siz? diye sordum korkakça.

— Ben mi, resim beni ilgilendirmez. Çok görüyorum. Ben müzikle şiiri severim yalnız.

Dostumun büyüklerini "iyi" bulmaya çok istekliydim; ama anemle madame Marchant'ın yanında madame Keller ne kadar bayağı geliyordu bana! Çok yüksek sesle, hem de, başını geriye doğru atıp büyük, açık bir yelpazenin ardından, her şeye kahkahalarla gülüyordu. Daha sonra çok iyi bir kadın olarak tanıdım onu, ama oldukça budala ve dipsiz bir bilgisizlik içindeydi. Keller'e gelince, nasıl oluyor da hem kızına benziyor, hem de bu kadar çirkin olabiliyordu, bilmem. Büyük bir güvenle söylediği sözlerin hiçbiri aklımda kalmadı ama, doktor Marchant'ı sinirlendirdiğinin belli olduğunu çok iyi anımsıyorum.

Serinletici içkiler gelince, Marchant duraklamadan yararlanarak Sara'ya bize bir şeyler okuyup otumayacağını sordu.

— Geneviève olağanüstü yeteneğinizi anlatmıştı, dedi. Öyle sanıyorum ki, sınıftaki arkadaşlarımıza göre, okuyacağınız şiirlerin tadma çok daha iyi varacak birkaç kişiye şurada.

Sara hiç nazlanmadı. Ama dur alıyor, neyi dinlemek istediğimizi soruyordu, annem nazikçe:

— Neden *Aşıkların Ölümü*'nü okumayasınız, geçen gün bu şiiri çok sevdiğinizi söylemiştiniz bana, dedi.

Babam bir özdeyiş söyler gibi:

— Fransız şiirinin doruklarından biri, dedi. Kitabı ister misiniz, mademoiselle?

Sonra da, Baudelaire'in en sevdiği ozan olduğunu, *Les Fleurs du Mal*'i her zaman yanında bulundurduğunu ekledi. Piyanonun üzerindeki küçük bir döner kitaplıktan bir kitap çekti hemen, hiç kuşkusuz kitabın cildine hayran bırakmak istiyordu, çünkü Sara'nın ezberden okuyacağını düşünmesi gerekirdi. Sara sırtını kuyruklu piyanoya yasladı, aynı zamanda hem acılı, hem güleç bir havaya girdi yüzü, bu onu daha da güzelleştirdi, sonra tanımadığım bu hayranlık verici şiiri eşit, zengin ama olağanüstü derecede tatlı ve bulanık bir sesle okudu. Ne yalan söylemeli, şiire karşı pek duyarlı değilimdir, kendim okuyacak olsam, bu dizeler karşısında da ilgisiz kalırdım kuşkusuz. Ama böyle Sara okuyunca, ta yüreğime işledi. Sözcükler kesin anlamlarını yitiriyorlardı; ben de pek anlamaya çalışmıyordum; her biri bir ezgi olu-

yordu, uyuyan bir cenneti canlandıran bir ezgi; birdenbire, bir başka dünya buluverdim, bir başka dünya ki, dış dünya onun solgun ve donuk bir yansımasından başka bir şey değildi.

— Sara, dedim ona daha sonra, ne kadar güzel olursa olsun, bu şiir dünyasında yaşamıyoruz, eylemlerimizi de bu dünyada gerçekleştirecek değiliz. Ne diye bizde bunun özlemini yaratmalı?

— Ama o dünyada yaşamak kendi elinizde, diye yanıtladı.

Aynı akşam, Sara'nın oyuncu olmak istediğini öğrendim. Sara'nın yavaş yavaş takma kişiliklerle dolup onların büyüüne kapılarak nasıl her türlü bireysel özelliği yitirdiğini ilerde anlatacağım. Bugün bir gelecek yaşam düşüne dalmış kimi sofuların yaptıkları gibi, böyle dünyamızın düşkünlüklerinden uzaklaşmanın iyi bir şey (namuslu bir şey diyecektim nerdeyse) olmadığını düşünüyorum, bu gerçekten kopma da bir tür kaçış gibi geliyor bana. Ama o akşam karşı çıkmaya çalışmadım; Sara'nın sesinin büyüüne bırakıyordum kendimi, bir afsuna bırakır gibi.

Sara, babamın isteği üzerine, *Yolculuğa Çağrı* ile *Fıskiye*'yi de okudu. Babamın Baudelaire üzerine birkaç görüşünü belirttiğini görünce mutlu bir şaşkınlık duydum, hayran kaldım sözlerine; ama, her zamanki gibi, başkalarından alıp kendine malettiği kanılardı bunlar.

Babam, ertesi gün:

— Şimdiden oyuncu sayılır bu kız. Oyuncular da yalnız sahne de iyidir. Böyle insanlarla düşüp kalktığını görmek hiç hoşuma gitmez, dedi.

Ama nezaketimize karşılık vermek isteyen Keller'lerin çağrısını kabul etmeme engel olmayı da göze alamadı.

— İşte onları evimize sokmanın sonucu, dedi. Geri çeviremeyiz artık.

Doğruluğa çok dikkat eden babam, toplum zorunlukları saydığı şeylerden kaçınmayı yakışıksız bulurdu. Ama fazla can sıkınlıklarını aneme yüklerdi; böylece:

— Siz ikiniz yalnız gidersiniz. Benim gitmeme bir engel çıkar, diye ekledi.

Benim bütün isteğim de buydu.

Keller'lerdeki toplantı kalabalıktı. Atölyeye girdiğimiz zaman, bir düzine insanla tanıştık, çokları ressam ve yazardı. Garip biçimde döşenmiş, geniş odanın havası, tümüyle yabancı olduğu bir havaydı; annem için de öyleydi kuşkusuz, çünkü, ertesi gün, kendisini orda biraz "yitik" bulduğunu, dostumun büyükleriyle sürekli bir ilişki kur-

mayı hiç istemediğini söyledi. "Tür"lerinden hoşlanmıyordu. Şurasını söylemek gerekir ki, büyük düşünce özgürlüğüne karşın, annem son derece ölçülü kalıyordu.

— Gene de dostun çok sevimli bir kıza benziyor, onu görmene engel olmak istemem, diye ekledi. Hiç kuşkusuz akıllı, çok da yetenekli. Ama onun yetenekleri seninkilerden o kadar farklı ki, uzun zaman anlaşılabirseniz, şaşarım. Her gittiği yere gidemezsin, ona bağlanırsan, ilerde senin için bir üzüntü kaynağı olur bu. Öteki (ne diydün adına?) senin zevklerine çok daha yakın gibi geliyor bana.

Bu öteki, yanına yaklaşmadığım için uzun zaman üzüntü duyduğum Gisèle Parmentier'ydi. Sara'dan başka dostu olmadığını söyledim. Farklı biçimlerde de olsa, her ikisine de tutkun olduğumdan, hangisini kıskandığımı söyleyemezdin. Gisèle için, Sara'nınki gibi bedensel bir çekim söz konusu değildi; ama derin, anlatılmaz bir şey söz konusuydu. Hayır, kıskandığım dostluklarıydı. O akşam, ilk kez yanlarında bulunuyordum, hakkım olmayan bir yere girmiş gibi huzursuzdum, yüreğimin dolup taşmasına karşın, onlara söyleyecek hiçbir şey bulamıyordum, Sara'mın şiir okuyuşunu dinleyeceğimi umuyordum; ama bizden azıcık daha büyük bir genç kız piyanoya yaklaştı ve kendi kendine eşlik ederek şarkı söylemeye başladı. Sara Gisèle'le beni, atölyeden inik bir perdeyle ayrılan, boş ve aydınlık bir başka odaya götürdü.

— Büyüklerim ona öğrenci bulabilmek için şarkı söylemesini istiyorlar, dedi. Yaşamını piyano ve şan dersleri vererek kazanıyor. Ama ben ne sesine katlanabiliyorum, ne de çalma biçimine. Babam da katlanamıyor ya; ama öylesine iyidir ki... Ya siz, —diye ekledi bana doğru dönerek— siz de iyi misiniz?

Evet diye yanıtlamak düşüncesizlik olur gibi geldi bana. Üstelik "iyi" olup olmadığımı da bilmiyordum. Bereket versin ki yanıtlımı beklemedi; sözlerini sürdürerek:

— Gisèle'i sorarsan, o herkesi sevmeye çabalar, dedi. Ben de buna sevgi denemez derim; Vedel'in (öğretmenlerimizden biri) *elseverlik* dediği şey bu.

— Hayır, çabalamıyorum, diye karşı çıktı Gisèle. Ama annem her zaman...

— Oo! Madame Parmentier iyiliğin ta kendisidir, diye sözünü kesti Sara. Ne zaman önünde birini yerecek olsan, hemen karşı gelir, kusurlarını hoş gösterecek şeylerden başka bir şey görmek istemez. Peki, ne der annen?

— Sevimli insanların sandığımızdan çok daha fazla olduğunu, daha çok sevmek için, daha iyi anlamanın, daha iyi anlamak için de daha iyi bakmanın yettiğini.

Gisèle bu ilkeyi hiçbir züppeliğe düşmeden, çok sevimli bir ciddilikle söylemişti. Hemen konuşmazsam bütün toplantı süresince sessizliğe yargılı kalırmışım gibi geldi bana. Sesim önceden korkutuyordu beni; iyiden iyiye kısıldığımı seziyordum; büyük bir çabayla:

— Ben doğuştan iyi olmadığımı, ama çok sevebilecek yetenekte olduğumu sanıyorum, dedim.

Aşkın bir noktada toplandığı ve herkese dağılmadığı ölçüde güçlü olması gerektiğini sandığımı eklemek isterdim. Her şeyden önce de yalnız birkaç kişiyi sevmekten sözederken, Gisèle ile Sara'nın kendilerinin belirtildiğini duyabilmelerini isterdim. Ama ne yapmalı da düşüncemi iddialı görünmeden dile getirmeliydim? Söylemek istediğim, ama gırtlığıma oturup kalan bu söz, sanki söylemişim gibi kızarttı beni. Gisèle ile Sara yüzüme baktılar; ama artık tek sözcük bile ağızından çıkmaya yanaşmadığı için, Sara gene konuşmaya başladı;

— Birçok sevme biçimleri vardır. Örneğin benim karı koca aşkına hiç yeteneğim olmadığını sanıyorum.

— Ne bilebilirsin ki bu konuda? dedi Gisèle. Günün birinde...

Sara gene sözünü kesti:

— Yok! Hiçbir zaman bir kimseye aşık olmayacağım demek istemiyorum. Ama onun için zevklerimden, kendi yaşamımdan el çekmeye, ona hoş görünmekten, ona hizmet etmekten başka bir şey düşünmemeye gelince...

— Amma da acayip düşünüyorsun evliliği!

— Yok, yok; inan bana, hemen her zaman böyledir. Bir kez evlendin mi eskiden ilgilendiğin şeylerin hiçbirine zaman bulamazsın. Yalnız evle uğraşmaya zamanın olur; bir de çocukların varsa, çocuklarıyla uğraşmaya. Emilie N...e (lisemizin "eski"lerinden birinin ablasıydı bu) baksana: yalnız müzik için yaşıyordu. Konservatuvar'ın birincilik armağanını kazanmıştı. Evleneli beri bir daha piyanosunu açmadı.

— Balayı yolculuğuna da götüremezdi ya piyanosunu.

— Hayır, hayır; kendisi söyledi bana; anneme söyledi; bir daha başlamamasıya bırakmış... Şimdi işinin başından aşkın olduğunu, kendisini kocasından ayıracak bir sanatla ustalaşmak niyetinde olmadığını söyledi. Kendi sözleri bunlar.

— Bir müzisyenle evlenmesi yeterdi, diyecek oldum. Bu kez de düşüncemdeki bönlük kızarttı yüzümü.

— Hiç kimseyle evlenmemek daha iyi bir önlem, dedi Sara.

Ben yalnız yaşamamın herhalde pek neşeli birşey olmadığını söylemeye başlarken:

— Evlenmeyince ille de yalnız kalınmaz ya, diye ekledi.

Gisèle hemen bir çığlık koparmasaydı, bu söz hiç dikkatimi çekmeyecekti.

— Benim gibi düşünmüyor musun sanki! Geneviève var diye karşı çıkıyorsun yalnız, diye yanıtladı Sara.

Bunun üzerine, söyleyeceğimin beni nasıl bir bağımlılığa götüreceğini anlamadan, bilmeden, kenarda bırakılmamak, sevgimi göstermek için sonsuz bir istekle:

— Ama ben de Sara gibi düşünüyorum, diye atıldım. Benden korkmamalı; iyi anlatamıyorum düşüncemi, çünkü şimdiye kadar hiç kimseyle konuşmadım; ama beni tanısanız, dostunuz olabileceğimi anlıyorsunuz.

Büyük bir çabayla, bir çırpıda söyleyivermiştim bunları. Söylemeyi göze alabildiğim şeylerin şaşkınlığı, utancı içinde, yüreğim çarpa çarpa, aynı zamanda hem Gisèle'in elini, hem de Sara'nın omzunu kavradım, utancımı gizlemek istercesine Sara'nın omzuna bastırdım alnımı. Gisèle'in öbür elinin saçlarımı usul usul okşadığını duydum. Başımı kaldırdığım zaman, gözlerim yaşlarla doluydu, gene de gülümsemeyi başardım.

— Bakın, dedi Sara; bu durumda üçümüz bir birlik kurabiliriz; gizli bir birlik; kadınların bağımsızlığı için birlik. Bundan hiç kimseye söz etmeyeceğimize söz vermekle başlamalı işe, Gisèle, annene hiçbir şey anlatmayacağına yemin et hemen.

— Ama ne anlatayım istiyorsun ki? Anlatılacak hiçbir şey yok.

— Nasıl hiçbir şey"! Üçümüz birleşip de izlencemize sadık kalacağımıza törenle söz vermemize "hiçbir şey"mi diyorsun sen!

— Ama hangi izlence?

— İlerde yazmaya çalışırız. Ama ilkin bundan hiç kimseye söz etmeyeceğimize yemin etmeliyiz.

Şimdiye kadar, annemden saklı bir gizim olmamıştı, ama bunun birinci olmasına razı oldum.

— Yalnız, yemin etmeden önce, neye bağlandığımızı bilmek isterim, dedim.

Şimdi gülüyor ve kendini tümünden rahat bulmaya başlıyordum. Sara gene konuştu:

— Birliğimizin adı IF olacak; Kadın Bağımsızlığı'nın ilk harfleri¹

¹ Indépendance féminine. (Çeviren)

Simgemiz de bir porsuk dalı olacak². Biz kurucu olduğumuz için, üçümüz de kabul etmedikçe hiç kimse IF'e katılamayacak. Yeni girecekler bir üyelik ödentisi ödeyecekler.

— Ne için? diye sordu Gisèle.

— Göğüs germek için... Neye göğüs gerileceği önceden bilinemez. Birliklerde, her zaman bir vezne vardır. Örneğin, kız-analara yardım etmek için.

Gisèle zorlu bir kahkaha kopardı; yüzünün ciddiliğinin birdenbire güneşlenivermesinden daha hoş bir şey olamazdı bence.

— Bunu bekliyordum! diye atıldı. Sara'nın saplantısıdır bu. Ama, hayır, dostum! Hiçbir zaman evlenmeyeceğime söz vermek istemiyorum. Bir kadının evlilikte bile özgürlüğünü koruyabileceği düşüncesindeyim ben; öte yandan serbest birleşmelerde özgürlük zarar görmez diye bir şey de yoktur, bu durumda da, çocuklar yasal evliliklerde olduğundan daha az bir yük değildir.

Bu karşı çıkış biraz aydınlattı beni. Yoksa, Sara'nın saplantısının ne olabileceğini anlayamazdım; ama fazla bilgisiz, ya da fazla bön görünmek korkusuyla açıklama istemeyi göze alamıyordum. "Kız-ana" deyimini ilk kez işitiyordum; benim için hiçbir kesin anlamı yoktu; beni biraz sarsıyordu ama nedenini söyleyemezdim. Uzun zaman sonra, çocuk sahibi olmak için, evlenmenin zorunlu bir koşul olduğunu sanmıştım. Oysa iki cinsin yakın bir ilişkisinin meyvesi olduğunu da bilmiyor değildim. Annem bu konuda bana bilgi vermeyi ve bu noktada insanların hayvanlardan hiçbir farkı olmadığını söylemeyi uygun bulmuştu. Ama ben bu yakın ilişkiyi evlilikle öylesine birleştiriyordum ki, evlilik dışında kabul edilebilir şeyler olacaklarını düşünmüyordum. Gene de erkeklerle kadınların evlenmeden birlikte yaşadıkları da olduğunu iyi biliyordum. Şöyle bir düşünsem, gözlerim açılabilirdi; ama hiç düşünmemiştim işte. Kafamdaki birkaç kuramsal bilginin yaşamla dolaysız bir bağmtısı yoktu.

Gisèle ile Sara'nın varlığı düşüncemi felce uğratıyordu, sorunu incelemeyi sonraya bırakıyordum. Yalnız şunu açıkça anlıyordum: Sara evlenmek istemiyor, ama evlenmeyince yalnız kalacağını da düşünmüyordu. Gisèle'in direnci ardına sığındım.

— Bağlanmak için, senin karar vermeni bekleyeceğim, dedim.

Elimde olmadan "sen" demiştim ona. Buna karşılık olarak ondan da bir "sen" umuyordum, ama o, dostuna dönerek:

— Görüyorsun ya, Sara: Pekâlâ bir birlik kurabiliriz; ama bu birliğe ancak bilincimize karşı ve özentili bir şey yapmamak üzere bağla-

² L'if. (Çeviren)

nabiliriz, dedi.

— Ya da alışılmışı uymak üzere, dedi Sara.

Gisèle biraz duralayarak:

— E...vet, dedi. Sonra, bana dönerek: Bu sözü verebilirim sanıyorum, dedi. Şimdi Grütli'nin yemini gibi sağ ellerimizi birleştirebilir ve IF'e sadık kalacağıma yemin ediyorum diyebiliriz.

Büyük bir ciddilik içinde yemin ettik böylece.

İlk günah-çıkmadan sonra olduğu gibi, oldukça uzun bir sessizlik oldu. Sonra, birdenbire, Sara Gisèle'e:

— Ne düşünüyorsun? diye sordu.

— İngilizcede *If*'in *eğer* anlamına geldiğini... bağlantımızın da biraz koşullara bağlı kaldığını...

— O! Şimdiden kaçmaya başlarsan...

Bu sırada Sara'nın annesi bulunduğumuz odayı atölyeden ayıran perdeyi kaldırdı:

— Çocuklar, sizi çağırmaya geldim. Serinletici içecekleri sunacak genç kızlar gerekiyor.

Konuşmalarımızı oldukları gibi anlattığımı sanıyorum. Bugün pek çocuksu görünüyorlar bana. Ama o zamanlar benim için son derece önemliydiler, bundan sonraki günlerde de bunları durmadan düşünmekten kendimi alamamıştım.

Ev sahiplerimizle vedalaşmak zamanı gelince, annem Gisèle'e yaklaştı ve beni şaşkınlık içinde bırakarak:

— Burada yakın bir yerde oturduğunuzu öğrendim, bizim yolumuzun üstü. dedi. Sizi götürelim ister misiniz?

Anneme Gisèle'den söz etmişim daha önce, bu önerinin beni ne kadar sevindireceğini biliyordu. Sara'yı tanımak istediği gibi, Gisèle'le de konuşmak istiyordu.

Dışarı çıktığımız zaman, annem:

— Anneniz sizi yalnız bırakıyor. Size güveni var demek, sizin de bu güveni hak ettiğinizden kuşku yok, dedi.

Gisèle gülümseyerek:

— Haketmeyi o kadar istiyorum ki, hiçbir şeyi göze alamıyorum. dedi. Daha sert davranılsaydı, bu güveni çok daha az hakederdim sanıyorum.

Gisèle çok sevimli bir biçimde, kusursuz bir doğallık ve neşeli bir incelikle konuşuyordu. Bunlar hiç kuşkusuz hoşuna gidecekti annemin. Bunu seziyor ve çok seviniyordum. Gisèle gene konuştu:

— Ama siz de Geneviève'e karşı hiç sert değilsiniz, madame. Her

zaman yanında bulunmuyorsunuz. Liseye yalnız geliyor (Demek farketmiş bunu!)

— Elden geldiğince fazla bulunuyorum yanında, dedi annem. Ama güvensizlikten değil, onunla birlikte olmaktan hoşlandığım için. Bir gün yanımdan ayrıldığı zaman, çok duyacağım eksikliğini.

— Ben de annem için öyle düşünüyorum.

Gisèle'in sesi gene çok ciddileşmişti. Gisèle'in annesini candan sevdiğini anladım, birdenbire kendi annemi yeterince sevmiyorum diye kızdım kendime. Bir zaman hiçbir şey söylemeden yürüdük. Yeni dostumun nerde oturduğunu bilmiyordum, annemin birdenbire:

— İşte kapınızın önüne geldik bile, dediğini işitince kederlendim. Mademoiselle Gisèle, annenize kendisini tanımaktan memnun olacağını söylerseniz, beni çok sevindirirsiniz.

Gisèle yanımdan ayrılır ayrılmaz, annemi bağrıma bastım.

— Geneviève'ciğim, ne oldu sana böyle? Düşüreceksin beni! dedi, o da bana sarıldı.

— Ne denli cana yakın olduğunu ancak bu akşam anladım galiba.

Heyecanını saklamak için güler gibi yaptı. Sonra, hiçbir şey olmamışcasına:

— Of, bu atölyenin dumanlı havasından sonra, azıcık yürümek çok iyi geldi, dedi.

Kardeşimden söz etmedim daha. Benden ancak bir yaş küçük olmakla birlikte, yaşamımda büyük bir yer tutmuyordu. Sağlığı pek düzgün olmadığı için, benden daha çok nazlamışlardı onu. Ondandır hoşlanmamamın nedeninin bu olduğunu sanmıyorum; daha çok istediğini elde etmek için babamı pohpohlama biçimi kızdırırdı beni. Her zaman başarırdı bunu. Babam ona hiçbir zaman el kaldırmış değildi; oysa beni bir kez tokatlamış olduğunu unutmuyordum. Hazreti Süleyman gibi, kardeşimle bana karıncayı örnek almamızı söylemişti; o zaman daha dokuz yaşındaydım topu topu, ve ona: "Ama, baba, sen bize hayvanlara benzemememizi söylersin sık sık", demeyi göze almıştım.

Tokata bir diyeceğim yok (ben de oğluma bedensel cezalar verdim sık sık), ama babamın verecek bir yanıt bulamaması, bir de tutarsızlığını farketmem yüzünden beni cezalandırmak için tokatladığım fazlasıyla seziyordum. Gustave'a gelince, tutarsızlık pek rahatsız etmiyordu onu; babam gibi ve babamı örnek alarak, yavaş yavaş sözlerini, zevklerini, düşüncelerini, içinde bulunduğu dakikaya göre değiştirmek alışkanlığını ediniyordu. Babamı pohpohladığını söyledim; onun ağ-

zından çıkan her şeye hayran kalmış gibi davranarak yapardı bunu; ama onun hayran kaldığı şeyin her şeyden önce babamın giysi değiştirir gibi kanı değiştirmesindeki rahatlığı sanıyorum.

Bu Gustave'ın her fırsatta onu öne sürmesini, durmamacasına bir "babamın dediği gibi"nin ardına sığınmasını sağlardı. Benim sinirlendiğimi bildiği için daha da fazla kullanırdı bu sözü. Yarar görmediği, çıkar beklemediği şeyler üzerinde kafa yormayı çabuk bıraktı. Yarar derken de en güncel, en çabuk elde edilebilecek çıkardan söz ediyorum. Bir arada yaşamakla birlikte, pek konuşmazdık. Beğenilerimin hiçbirini paylaşmazdı. İlgisizliğine verirdim bunu. Bana karşı ağır ağır büyüyen, gizli düşmanlığını aklıma bile getirmezdin. Sara'lara gidişimizden az bir zaman sonra, birdenbire patlayıverdi bu düşmanlık. Keller'in en yeni yapıtlarından özel bir sergi açılmıştı. Gazeteler bundan söz ediyor, en önemli tuvali: "Kaygısız Kadın"ı da özellikle övüyorlardı, *l'Illustration* da resmini basmıştı: Çıplak bir genç kadın bir sedire uzanmış, yüzünü gizleyen el aynasında kendini seyrediyordu.

Keller'in bir tablonun konusunun hiç önemi olmadığını söylediğini işitmiştim; yalnız resmin değeri önemliydi. Bu resmin "çok güzel" olduğunda da herkes birleşiyordu, Sara adına seviniyordum buna. Babamın ona olan dostluğuma iyi bir gözle bakmadığını söylemiştim. Gustave dostumu alçakça küçülterek babamı pohpohlamanın yolunu buldu. Okul saatlerinin dışında onu sık sık gördüğümü, ona gittikçe daha çok bağlandığımı biliyordu; sonra Sara'yı onun önünde övmek düşüncesizliğinde bulunmuştum, onu gözden düşürmek isteği de bundan ileri geliyordu.

Öğle yemeğinden hemen sonra patladı olay. Yemek tehdit dolu bir sessizlik içinde geçmişti. Yemek sırasında gazete okumak babamın alışkanlıklarındandı. Bu alışkanlığın anneme karşı kabalığını azaltmak ya da bunu hoş göstermek istercesine, okumasını politika konusunda düşüncelerle keserdi genellikle. Her gün gazeteyi tabağının yanında bulurdu; ama bu sabah açmamıştı, Kaşları çatık, bakışı sertti, söyleyecek hiçbir şeyi olmadığı için değil de hiçbir şey söylemek istemediği, sözlerini sonraya sakladığı için sustuğu seziliyordu. Bir fırtına oluşuyordu, bu fırtınanın tehdit ettiği de bendim; kuşku duymazdım bundan, çünkü hiç kuşkusuz işin iç yüzünü bilmekte olan Gustave, alaycı bir yüzle bakıyordu bana. Babamın odasında kahvemizi içiyorduk. "Kahvemiz" diyorum, çünkü babamın kahvesi ortak bir törendi; ama yalnız o içerdi kahveyi. Yemek odasından ayrılırken:

— Bizi yalnız bırak, dedi Gustave'a. Ama Gustave, sonradan öğ-

rendiğime göre, sinsice hazırladığı kavganın hiçbir yanını kaçırmamak için, bitişik odada durarak kulağını kapıya yapıştırmıştı.

Babam üzerimde hiçbir etkisi bulunmadığını çok iyi biliyordu; direneceğimi önceden sezerek, bu direnci yenmek için annemden yardım umuyordu, sözlerini de ona yöneltti; birdenbire patlayıvererek önündeki masaya, kaba olur diye yumruğunu değil de avucunu vurarak:

— Geneviève'in küçük Keller'le daha fazla düşüp kalkması bana göz yummayacağım artık, dedi.

Yanıt istemeyen bir tavırla söylenmişti bu; ama annem, en tatlı sesiyle:

— Geneviève'i liseden almak niyetinde değilsin ya? dedi.

Babam aynı zamanda ikimizle birden çarpışacak gücü bulamıyordu kendinde; annemin benden yana olduğunu seziyordum, büyük bir cesaret veriyordu bu bana; ama babam, onu kendinden yana çekmek ister gibi:

— Gerekirse liseden de alırız, dedi. Şimdilik, bu kızla okul saatleri dışında görüşmesine kesinlikle karşıyım (en gözde sözcükleriydi bunlar).

Sonra yeniden, eliyle masaya vurdu, ama öyle ters vurdu ki, kahve kaşığı sıçrayıp burnuna çarptı.

— Anlaşıldı, değil mi?

Kurnaz bir peri gibi, küçük kaşık bütün etkisini bozuyordu. Çılğınca bir kahkahayı tutmam güç oldu. Hem babam artık kendisini ciddiye almadığını biliyordu. Ama bu öfkesini doruğuna çıkardı.

— Yook! Şakanın sırası değil, dedi.

Kaşığı almak için atıldım, sonra doğruldum, meydan okur gibi görünmemek için ona bakmadan, daha çok umursamazlığı azaltmak isteğiyle:

— Sözü dinlemek niyetinde değilim, dedim.

Çetin bir sessizlik oldu. Annemin çok solgun olduğunu ve babamın ellerinin titrediğini gördüm.

— Geneviève, dikkat et, dedi en sonunda. Bizi şeye başvurmak zorunda bırakacaksın... Ama, hiç kuşkusuz neye başvuracağını bilmediği için, "sert cezaya başvurmaya zorlama", diye ekledi.

Sonra, böyle önemli zamanlarda daha görkemli olmak için "sizli" konuştuğu anneme dönerek: "Şunu okuyun" dedi.

Sora babam ceketinin iç cebinden bir gazete, daha doğrusu bir dergi sayfası çıkardı, açtı, anneme uzattı:

— Rica ederim, şunu yüksek sesle okuyun.

Annem kâğıdı almadan:

— Gustave mı verdi bunu sana? dedi. Sonra, daha alçak bir sesle:
— Sefil, diye ekledi.

— Tamam, diye haykırdı babam öfkeyle; şimdi de onu suçlayacaksın.

O zaman annem, görünüşte eskisi gibi çok sakin, ama fenalaşmasından korkmama yol açacak kadar solgun bir durumda:

— Ben bu pis yazıyı daha önce de okudum, dedi.

— Öyleyse ne diye bize bildirmedin?

— Üzerinde durulmaya değer bir yanını görmedim de ondan.

— Peki ama neymiş sorun? diye sordum, yere düşmüş olan sayfayı aldım.

Diyorlar ki başlığı altında şunları okudum:

"Salon'da herkesin hayran kaldığı şu "şanlı çıplak"a mademoiselle Sara Keller, ünlü ressamın kendi kızı modellik etmiş diyorlar. Ressamı da, modeli de çok çok kutlarız. Çok lezzetli bir lokma doğrusu, bizi böyle ailesinin içine kadar soktuğu için sanatçıya teşekkür ederiz. Burjuva ahlakı bundan ürküyorsa da, biz Alfred Keller'e Baudelaire'le birlikte:

Varsın koca Platon kaşlarını çatsın,

Anlat sen gizini çiçek açmış kızın.

diyeceğiz. Sanat hiç bir zaman ar duygusuyla iyi geçinememiştir."

Omuz silktim:

— Bunun için mi Sara'yla görüşmeme engel olmak istiyorsun?

Babam gene anneme döndü:

— Geneviève'in herkesin gözleri gönünde kendini çırılçıplak sergilemekten korkmayan, utanmaz bir kızla düşüp kalkmayı sürdürmesi kabul edilir birşey mi, sorarım size?

— O pis gazeteci susmuş olsaydı, bu resmin o olduğu kimsenin aklına bile gelmezdi, dedim; önlemden uzak bir düşünceydi bu, beni zor bir duruma düşürdü, babamın:

— Kimsecikler hiçbir şey bilmesee bile, olay gene aynı olay olacaktı, diye yanıtlamasını sağladı. Önemli olan başkalarının kanısı değil, olayın kendisidir, bilirsin.

Tam tersini biliyordum ben; babam kanılara çok önem verirdi; onlardan başka şeye de pek aldırılmazdı; ama üstünlüğü kaptırmıştım bir kez. Konuşmasını sürdürdü:

— Ama, bir dakika... Peki, sen bunu biliyor muydun?

— Hayır, bilmiyordum. Ama bilsem de, Sara'ya karşı duygularımda hiçbir şey değiştirmezdi bu. Bilseydim, bu konuda sana hiçbir şey söylememeye dikkat ederdim.

— Geneviève! dedi annem sertçe.

Babam şaşırması gibi yaptı:

— Nasıl oldu, ondan yana çıkmıyor musun?

— Küstahlığını hiçbir zaman beğenmedim.

— Ama hep sırtını sana dayayarak karşı koyar bana. Ama sorun bu değil... Peki, Geneviève, sözümü dinlememeye kararlı mısın?

— Kesinlikle kararlıyım.

Bir zaman duralar gibi oldu, sonra, kendini toplamışcasına ve gerçekten üstün bir tavrıyla:

— Pekâlâ, dedi. Şimdi ne yapacağımı biliyorum.

Hiç de bilmiyordu; hiçbir şey yapmadı.

Babasının karşısında çırılçıplak poz verdiğini bilsem de Sara'ya karşı duygularımın değişmeyeceğini babama söylerken, yalan söylemiştim. Yalnız kalır kalmaz anladım bunu. Yüreğim daha kendi kendine açıklayamadığım bir bunalımla kabarmış durumda *Illustration*'un Keller'in tablosunun resmini yayınlamış olan sayısını bulmak için salona koştum. Bu tabloyu görmemişim daha. Bu fotoğraftan biliyordum yalnız. Şimdi bu çıplak kadının Sara olduğunu bildiğim için, yeniden görmek istiyordum; yeterince bakmamıştım. *Illustration*'un o sayısı masanın üstündeydi, ama açtığım zaman, şaşkınlık içinde, resmin özenle kesilip alındığını gördüm... "Gustave'dır", diye düşündüm hemen. Odasına koştum. Hiç kuşkusuz yeni oturmuştu masamın başına, ama çalışmaya dalmış gibi yaptı. Başını bir atlasın üzerinden kaldırmadan:

— Girmeden önce pekâlâ kapıyı vurabilirdin, dedi.

— *Illustration*'daki resmi sen mi aldın?

Yapmacık bir saflık ve en kışkırtıcı türden bir yarım gülümsemeye:

— Hangi resmi? dedi.

— Saflık taslama. Neyi söylemek istediğimi çok iyi biliyorsun.

Kim izin verdi o resmi kesmene?

Alaylı bir meydan okumayla baktı yüzüme.

— Yoksa senden izin almam mı gerekiyordu?

— Gustave, hemen geri vereceksin bu resmi bana.

— Bu resmi! Bu resmi!... Bir kez bu resim senin değil.

Kendimden geçerek üzerime atıldım. Toparlanmasına zaman kal-

madan, atlası kaldırdım; resim altındaydı; kapıverdim. Ama birdenbire doğrulan Gustave ellerimden aldı, sonra yırtıp küçük parçalara ayırarak:

— İşte güzel dostun mademoiselle Sara Keller bunu haketmişti...

Bir an, göz göze, soluk soluğa, birbirimizin üzerine atılmaya hazır bekledik. Gustave benden daha güçlü değildi. Bir boğuşmada onu yenerdim sanıyorum. Ama sonra?... Hem düşünme zamanı da bırakmadı bana; korkuya kapılmış gibi, kapıya koştu ve "imdat" diye bağırmaya başladı.

Babamın çalışma odasının kapısının açıldığını işittim. Odama kaçacak zamanı zor buldum, buraya kapandım, hıçkırarak yatağımın üzerine attım kendimi. Korkunç başım ağrıyordu, hiçbir şey düşünmemeye çalıştım. Beni en çok üzen, babamın yargısına içtenlikle başkaldıramamak, elimde olmadan, Sara'nın böyle kendini sergileyebilmesi, giysisiz olarak gösterebilmesi, hem de babasına gösterebilmesi karşısında kızgınlıkla karışık bir şaşkınlık duymamdı. Ressamın tabloya verdiği ad, "Kaygısız Kadın" adı bile, *Orientales*'in yıkanan kadını anımsatarak, benim dostuma benzediğini söylediğim şu:

"kaygısızlığıyla güzel"

Sara'yı belirtmiyor muydu?

Şimdi karanlıktaydım; perdeleri çekmiş, gözlerimi yummuştum; ama güzel, kehribarimsi bedenin görüntüleri çevremde dönüp duruyordu.

Kapının usulca vurulduğunu, sonra annemin tatlı sesinin:

— Geneviève'ciğim, yavrum... Aç bana kapıyı, dediğini işittim.

Beni kollarma aldı, elini alnıma koydu, bir çocuk gibi yatıştırdı beni. Rahatsız olmamdan korkmuş da gelmişti, öyle söylüyordu. Az önceki kavga hakkında tek sözcük söylemedi, ama babamın Gustave'la birlikte sokağa çıktığını söylemeyi de unutmadı. Bir perşembe günü oluyordu bu; lise yoktu.

— Hava çok güzel; biz de çıksak iyi olur. Ne dersin... Keller'in sergisini gezmeye gitsek? Yürüyerek de gidebiliriz; yürümek iyi gelir sana.

Bütün gönlümle öptüm onu, kızarmış gözlerimi yıkadım, hazırlandım, sonra kulağına:

— Sara madame Parmentier'den iyisi olamayacağını söylüyordu; seni tanımıyor da ondan, diye fısıldadım.

Keller'in tuvallerinin sergilendiği tablo satıcısının kapısından girmek üzere olduğumuz bir sırada, annem birdenbire durarak:

— Doğrusu ya, içerde Keller'lere rastlamayacağımızdan emin olmak isterdim... Babana da, dedi.

Birdenbire gelen, ufak korkuları vardı böyle; o zaman benliğinin bir yanı doğal gözüpekliğine karşı gelir gibi olur, ama gözüpekliği çabucak baskın çıkardı. Bir karar verircesine, neşeli bir çocuksulukla:

— Amaaan, ne yapalım!.. Görürüz. Hele bir girelim bakalım, dedi.

Bereket versin, hiçbir tanıdık yoktu galeride. Gene bereket versin ki, epeyce görünüm, "nature morte" ve portre, izleyicilerin dikkatini dağıtıyor ve "çok güzel çıplak"ın önünde birikilmemesini sağlıyordu. Onur köşesinde sergilenmişti, ilkin gözleri çekiyordu. Annem hiçbir rahatsızlık göstermeden seyretti onu, bu da beni yatıştırdı.

— Çok güzel, diye mırıldandığımı işittim.

Müzelerdeki çıplaklara alışkındım, hiçbir geri düşüncem olmadan *Odalisque*'i, *Source*'u, *Olympia*'yı ya da *Déjeuner sur l'herbe*'i hayranlıkla seyrederdim. Ama karşımda çırılçıplak gördüğüm bu genç kadının Sara, benim Sara'm olduğunu düşünmeden edemiyordum ve, bu yüzden olacak, bu tuval son derece uygunsuzmuş gibi geliyordu bana.

Salonda, yalnız olmak isterdim; öbür izleyicilerin bakışları huzurumu kaçırıyordu; büyük tuvali seyretmeye başlar başlamaz, beni gözetliyorlarmış gibime geliyordu. Ama, duyduğum acıya ve huzursuzluğa karşın, bu "kaygısız kadın"ın olağanüstü güzelliği ister istemez çekiyordu beni, şimdiye dek hiç duymadığım türden, garip bir heyecanla dolduruyordu içimi.

Arkamda biri sessizce yaklaşmıştı, birdenbire gözlerimin üzerine bir çift körpe elin konduğunu işittim. Geriye döndüm. Gisèle'di.

— Burada karşılaşmak ne hoş! diye haykırdı. Annemi gördü.

— Geçen gün söylediğinizi anneme ilettim, o da sizi tanımaktan mutluluk duyacağını söyledi bana. Birlikte geldik. Yalnız ben tanıştırmayı hiç bilmem. Sonra, annesini kolundan tutup yanımıza getirerek, beceriksizce:

— Annem... Madame X, yeni dostumun annesi, dedi; ha, öyle ya, Geneviève'i tanımıyorsun daha... Bu da o işte.

Gisèle'in annesi çok canayakındı, annemin ondan hoşlandığını da hemen sezinledim. Fransızca'yı çok güzel konuşuyordu, ama belirgin bir şivesi vardı, bu da çekicilikten yoksun değildi, doğal seçkinliğine bir şeyler katar gibiydi. Büyük tablonun önündeydik. Sıradan birkaç nezaket konuşmasından sonra, annem:

— Monsieur Keller'in gerçekten yetenekli bir sanatçı olduğunu kabul etmek gerek, dedi.

— Hiç değilse güzel modeller seçmekten korkmuyor. Günümüzde ressamlar güzellikten o kadar korkar gibi görünüyorlar ki.

Büyük bir kaygı içinde, madame Parmentier'nin skandalı bilip bilmediğini soruyordum kendi kendime. Ama sesinin tonu yatıştırdı beni. Sözlerinde alay ya da anıştırma yoktu. Sara'yı tanımaya gelince, hayır, buna olanak yoktu. Annem de benim kadar yatışmışa benziyordu, çünkü hiç kuşkusuz o da paylaşmıştı kaygımı.

— Gerçekten bir şey gösteren bir tablo yapmaktan da korkuyorlar, dedi. Bugünün ressamları her şeyden önce yolumuzu şaşırtmaya çalışıyorlar sanki.

Büyüklerimizi dinlemiyordum artık; onlar çok güzel başlayan konuşmalarını sürdürürken, ben Gisèle'i biraz kenara çektim.

Ne biliyordu? O kadar heyecanlıydım ki, ona gene "siz" diyerek, şaşırmışlıkla, titrek bir sesle:

— Biliyor musunuz, Sara... diye başladım.

Sözümü bitirtmedi, sanki dünyanın en doğal şeyinden sözeder gibi:

— Poz verişini ben de gördüm, dedi.

Bu küçük tümce yüreğime bir bıçak gibi saplandı. En iyi iki dostum arasında, biricik dostlarım arasında usuma bile getirmediğim bir içli-dışlılık vardı demek. Sara neden beni kenarda bırakıyordu? Hiç kuşkusuz onu çıplak görmek huzurumu kaçırdı. Ama kendim de yadsımaya hazır olduğum bir utanç duygusunu hesaba katmaması gerekirdi. Huzurumun kaçmasına gelince, kendini Gisèle'e çıplak gösterdiği düşüncesi daha çok kaçırdı huzurumu. Ama burada utanç duygusu söz konusu değildi artık; hayır, kıskançlıktı.

— Sakın anneme söyleme. Hiçbir şeyin farkında değil, diye ekledi Gisèle. Ben annemin kötü bir yazı yüzünden bunu öğrendiğini söyleyince de:

— Sözünü etmez inşallah, dedi.

Hemen yatıştırdım onu.

Sergiden çıktığımız zaman, madame Parmentier'nin aklına bizi yakında bir pastanede çay içmeye çağırmak gibi güzel bir düşünce geldi. Annemle o çok iyi anlaşır gibi görünüyor, konuşmaya hiç ara ver-

miyorlardı; ama Gisèle ile ben sessizdik. Ayrılacağımız sırada, madame Parmentier'nin bakayım diye verdiği sergi kataloğunu geri vermek istedim; ama almaya yanaşmadı:

— Hayır, Geneviève: bu güzel günün anısı olarak sizde kalsın, dedi.

İçinde tablonun çok güzel bir baskısı bulunduğ u için bende kalmasına seviniyordum, eve döner dönmez, onu gönlümce seyretmek için odama kapandım. İmgelemim bu güzel bedene Sara'nın genellikle okulda giydiğ i giysiyi giydirmek için çaba harcıyordu, ama onu ertesi gün üzerinde gördüğ üm bu hergünk ü giysiden soyunmuş olarak düşlemek çok daha kolay oldu benim için. Evet, elimde olmadan, bakışlarım onu soyuyordu, "Kaygısız Kadın" olarak düşlüyordum onu. Bilinmedik bir bunalım eritiyordu beni, bunun arzudan olduğ unu bilmiyordum, karşı cinsten olmayan bir kimseye arzu duyulabileceğ ini bilmiyordum çünkü; kendimi tutamaz olmuştum, bazı bazı, istesem de, istemesem de, elim, Sara'nın elinin durduğ unu gördüğ üm sıranın üzerinde, onunkine doğru yaklaşıyor, sonra, Sara yaptığ ımı farkedince, birdenbire çekiliyordu; bütün o cuma sabahı Sara'ya tek sözcük söyleyemedim, Gisèle'e de söyleyemedim. Liseden çıkınca, Gisèle'in Sara'yla birlikte uzaklaşması karş ısında yüreğ im parçalana parçalana, zorlu bir keder içinde seyrettim: dün akşam annem, okul saatleri dışında Sara'yla düş üp kalkmaya son vermeme söylememiş miydi?

Evet, o perşembe akşam ı, sergiden dönmemizden az sonra, annem odama gelmişti. Yüreğ imi eriten, beni dirençsiz bırakan, en tatlı sesiyle:

— Geneviève'ciğ im, canım yavrucuğ um, diye başlam ışı. Ş imdi sana söyleyeceklerim üzerinde çok düş ündüm; seni üz mek de çok zor geliyor bana.

Biraz duraladı, ama arkadan neler geleceğ ini ş imdiden biliyordum, "Yapamam. Yapamam", diye mırıldanmaya başladım. Gene konu ş tu:

— Aldanmanı istemezdim. Senin iyiliğ in için istemek zorundayım bunu senden. Sara'ya duyduğ un dostluk beni kaygılandırıyor. Sana ilerisi için çok acılar saklamasından ve seni istediğ inden daha çok ilerilere sürüklemesinden korkuyorum.

Oturmuş, beni dizlerine almış tı, eskisi gibi. Ş imdi, baş ım omuzu-

nun üzerinde, hıçkırıyordum:

— Off! Anne, anlamıyorsun. Anlayamazsın.

Ama tutkumun şiddeti konusunda elbette aldanmıyordu; onu kaygılandıran da buydu.

— Geneviève'ciğim, seni fazlasıyla anladığımı, hattâ seni senden de iyi anladığımı sanıyorum. İşte bunun için de dikkatini çekmek gerek ya. Korkarım, tehlikeli bir yola giriyorsun, ilerde bu yolu bırakmak bugünkünden çok daha zor olur.

Düşüncesini tam olarak söylemeyi göze alamıyordu kuşkusuz, sözlerinin arasından çıkarmam gerekiyordu. O zaman, başka kanıt bulamadığımdan, söyler söylemez pişman olduğum, saçma bir tümce çıktı ağzımdan:

— Ama, anne, onunla görüşmeyi bırakırsam, babamın sözünü yerine getirmiş gibi olurum.

— Aaa! Geneviève, bu çirkin düşünce sana yakışmıyor. Bu sözünden dolayı şimdiden utanç duyduğundan kuşum yok.

— Hem sonra... Hem sonra, dedim hıçkırarak, ne yapayım istiyorsun? Lisede onu her gün görüşüğümü biliyorsun, yanımda oturuyor. Ona ne söyleyeyim istiyorsun?

— Müdirenden yerini değiştirmesini rica edebilirim.

— Hayır, anne, yalvarırım, bunu yapma; hiç değilse görebileyim onu.

— Ama senin için en kötüsü de bu, zavallı yavrum. Ah! O kadar isterdim ki, sana yardım etmeyi, sana karşı...

Ertesi sabah neler olduğunu söyledim. Derse hiç dikkat edemedim. Öğle yemeği için eve döndüğüm zaman, öyle bir çarpıntı içindeydim ki, annemin telaşlandığını gördüm. Babama gelince, beni cezalandırmanın yolunu bulmuştu, bu ceza da beni farketmez gibi davranmaktı; ama bundan daha iyi ne isteyebilirdim? Yemekten sonra, odama çekildim, sonra annem geldi:

— Hasta mısın, Geneviève'ciğim? Tir tir titriyorsun, hiçbir şey de yiyemedin...

Hasta mı? Gönüm hastaydı kuşkusuz. Gene de annemi yatıştırdım, ama beni bir daha liseye yollamaması için yalvardım. Sara'yı görmeyi sürdürmek ve bütün varlığım kendisine doğru atılırken ona soğuk davranmak, gerçekten gücümün üstündeydi bu. Tehlike çok büyük gö-

rünüyor olmalıydı anneme, çünkü beni yanında alıkoymayı kabul etti. Babam kolay bir utku kazanmış oldu. Liseyi her zaman yermiştir. Ona bakılırsa, kadınlara bilgidен çok görgü gerekti; hem bütün aklı başında insanların, Molière'le birlikte, böyle düşündüklerini ekledi. Ben bu düşüncede değildim, annem de değildi kuşkusuz. Öğrenme isteğiyle doluydu içim. Lisede bütün öğretilenler çok ilgilendiriyordu beni; daha o zamandan, bulanık bir biçimde, ilerde bağımsızlığımı sağlayacak olan da öğrenim değil mi? diye düşünüyordum. Lise diplomasını topu topu gelecek yıl alacaktım; sınavlara girmek, bununla da yetinmemek düşüncesindeydim. Sağlık nedenleri dolayısıyla liseyi bırakmam kararlaştırıldı. Gisèle'le görüşmeyi bırakacak mıydım? Annem madame Parmentier'yi çok beğenmişti; Gisèle'i de öyle. Yokluğumu onlara açıklamamız gerektiğini düşündü. İşin tatsız yanı, Gisèle'in Sara'nın dostu olmasıydı. Birkaç gün büyük bir kargaşa içinde yaşadım. Annemin kararlarına uymayı kabul ediyordum. Babamla sürekli bir karşıtlık durumunda bulunduğumu seziyordum, baba baskısına karşı direncim, ona boyun eğişimle güçleniyordu. Ama IF'in kuruluşu sırasındaki törensi yemin olmasa bile, dostluğun da görevleri yok muydu? Sonra Gisèle ile Sara ne düşüneceklerdi hakkımda? Onları birdenbire gönülünden sildiğimi sanmalarına yol açarsam, kendi kendime nasıl değer verebilirdim? Gisèle'le konuşmama izin vermesi için yalvardım anneme. Kendisi gidip madame Parmentier'yi görecekti, o da bana kızıyla gizli bir görüşme ayarlayacaktı. Annem madame Parmentier'ye neler söyledi, bilmiyorum; ama ondan döndüğü zaman, neşeli ve şeytansı bir hava her bir yanağında bir gamze oluşturunuyordu.

— Madame Parmentier bana ne önerdi biliyor musun? dedi hemen. Sana her gün bir İngilizce dersi vermeyi. Her gün ders saatlerinde gideceksin, çünkü Sara dolayısıyla benim gibi o da Gisèle'le fazla sık görüşmemenizin daha iyi olacağını düşünüyor.

— Öyleyse, Sara'dan söz açtın demek ona? Ne söyledin?

— Geneviève'ciğim, benden öğreneceği hiçbir şey yoktu. Sergiyi gezişimizin ertesi günü Gisèle her şeyi anlatmıştı annesine.

— Oysa bana bu konuda hiçbir şey söylemememi söylemişti.

— Ne yapalım, görüyorsun ki, annesine güveni daha ağır basmış dedi annem, sonra biraz safça:

— Şu var ki, o çirkin yazıyı madame Parmentier yeni görmüş-

müş, diye ekledi.

— Ama madame Parmentier Gisèle'in Sara'yla görüşmesini yasaklamadı.

— Doğru. Bu noktada görüşlerimizin tam olarak aynı olmadığını gösterir bu. Hem sonra Gisèle'in senden daha mantıklı olduğunu biliyor.

— Ya da Sara'yı benim kadar sevmediğini.

— Senin kadar tutkulu sevmediğini; evet, kesinlikle.

Gençliğimin bu ilk tutkusu üzerinde bu denli durduysam, duyularımın ilk bulanık uyanışını dolayısıyla durdum. Bu konuda söylediklerimden hemen sonra, hastalandım. Freud'un diyeceği gibi, bütün varlığımın kargaşalığına bir sığınak olan kızıl, aynı zamanda hem annemin, hem de benim imdadına yetişti. Daha sonra annem ilk günlerdeki sayıklamalarım süresince (çünkü çok yüksek bir ateşim vardı), Sara'nın görüntüsünün beni hiç bırakmadığını söylemişti. Ama, iyileşmeye başladığım zaman, düşüncelerim bir başka yol tutturmuştu.

İKİNCİ BÖLÜM

Madame Parmentier, yöntem ve özenle okumaya oldukça geç başlayan annemden çok daha bilgiliydi. Bana verdiği dersler lisedenkinden çok farklıydı, her şeyden çok konuşma ve okuma ile geçiyordu. Beni kabul ettiği büyük kitaplıkta, İngiliz yazarları Fransız ve İtalyan yazarlarıyla yanyana duruyordu, çünkü bu üç dili de aynı ölçüde iyi konuşurdu. Annem ilkin benimle birlikte geldi; ama madame Parmentier benimle yalnız olunca kendini daha rahat bulacağını söyleyince, daha üçüncü derste bıraktı bizi. En çok kitap okutuyor, kötü söyleyişimi düzeltmeye uğraşıyordu. Çoğunlukla onu çok iyi anlayamam da, onun okuyuşunu dinlemeyi yeğ tutuyordum; ama anlamadım mı sonsuz bir sabırla yeniden başlıyordu. Sesi hemen hemen Sara'nınki kadar mestediordu beni. En çok ozanları seviyor ve tümcelerimi uygun biçimde söylemeyi özellikle onlardan öğrenebileceğimi ileri sürüyordu. Ama düşe ve şiire fazla düşkün olmadığımı uzun zaman saklamadım ondan. O zaman tartışmaya başladık.

— Çiçekler insanı beslemez, doğrudur, diyordu, ama yaşamın sevincini oluşturlar. En güzel, en hoş kokulu çiçek bahçelerini bir bostana dönüştürdüğünüz zaman, bana yiyecek bir şeyler verirsiniz kuşkusuz, ama yaşama hazzını da elimden almış olursunuz.

Ben bedenimin çiçeklerle beslenemediği gibi, kafamın da benzetmelerle beslenemeyeceği yanıtını verince:

— O! Benzetmeleri de sevmiyorsanız! diyor, yakınırcasına gülümseyordu.

Böylece, daha inanmaya başladığı dakikada varoluverdiğini ileri sürdüğü bir düşsel dünyada yaşamaktan hoşlanıyordu. Aynı biçimde sonsuz yaşama da inanıyor, bundan umduğu karşılıklar da belki bu dünyanın düşkünlük ve kusurlarına boyuneğmesine yardım ediyordu.

Ben daha o sıralarda, düşlere gerçeklerden daha zor bağlanıyordum, romanlar da anlattıklarının güzelliğinden çok, bize yaşam konusunda verebilecekleri bilgiler nedeniyle ilgilendiriyordu beni. Bu öyküyü yazarken, az da olsa, biraz aydınlatacak, bilgi verebilecek şeylerden

başka şeylere hiç aldırmamamın nedeni bu. Oyalanmayı sevmem ki, ben de başkalarını oyalayayım. Yanılmıyorsam siz de aynı sözcüğü kullanıyordunuz, sayın Gide. İzin verin de kullanayım bu sözünüzü. Evet, beni okuyacak olan bir genç kadın yazdıklarında bir uyarı bulursa, bu kitap acısını çektiğim, yaşamımı berbat etmek tehlikesi gösteren kimi yanılsamalara karşı dikkatini çekerse, bu kadarı bana yeter.

"Aklın inceliklerine yabancı, her türlü doğaötesine karşı ilgisiz". Dün, Marthe de Fels'in Vauban üzerindeki güzel incelemesinde okuyordum bu sözcükleri. Beni çok güzel anlatıyorlar. Aynı incelemede, kendimi bulduğum bir başka tümceyi de gene hazla okuyorum: "Yapıt vermek söz konusu olur olmaz, düş bulutlarının hiç mi hiç sızamadıkları, somut düşüncesinin gerçekçiliğinin koşulu değil miydi bu..." Öyle ya, daha o zaman, ne kadar genç olursam olayım, yararlı olamayacağımı, olmam gerekmeyeceğini kabul etmiyordum. Şiir, yazın bile boş geçen bir yaşamın ürünleri gibi görünüyordu bana; avarelikten nefret ediyordum.

İşte yaratılışımın sonradan daha da gelişen ve ancak sonradan bilincine vardığım kimi özelliklerini belirtmiş oldum. Kendisine büyük sevgi duymakla birlikte, madame Parmentier ile karşıtlığım bana çok yardım etti. Sevgi içinde gelişiriz, ama kendimizi tanımayı birbirimize karşı çıkararak öğreniriz. Öte yandan, beni babama karşı ayaklandıran ve o zaman horgörüyle daha bir ağırlaşan karşıtlıkla hiçbir ilgisi yoktu bu karşıtlığın. Madame Parmentier'ye yalnız saygım vardı. Bu karşıtlığa karşı, onunla çok iyi anlaşırdık, o da çalışmada gösterdiğim çabayı sezmiyor değildi. Bu arada, onun derslerinden başka derslere de gereksinimim vardı, annem tarih, coğrafya için bir öğretmene başvurdu. Doktor Marchant da, işleri başından aşkın olmakla birlikte, fen dersleri için iki günde bir saatini bana ayırmayı kabul etti. Bu dersler akşamları, onun evinde oluyor, çoğu zaman da bana derslerinden daha yararlı olan söyleşilerle uzuyordu.

Babamda eksik olan her şey doktor Marchant'da vardı: Hepsinin başında da gerçek bir değer, sağlam bilgiler ve yapmacıklara karşı tam bir horgörü. Sert görünüşünün altında çok yumuşak bir yaratılış gizliydi. Duyduğum hayranlık ona da karşı çıkmamı önlemiyordu, ama daha başka nedenlerden. Onunla görüşmelerim sınavlarla birlikte sona ermediği, sınavlardan sonra daha da canlı bir biçimde yeniden başladığı için, bu konuda söyleyeceklerimin 1914 yılına, hattâ daha da sonraya rastlaması olanaklı, yaratılışımın benimseyemediğim bazı özelliklerini biraz daha olgunlaşmış düşüncemin farketmesi de öyle. Bağlılığı, çıkardan uzaklığı, acılara eğilmesine yol açan bir tür ateşli acıma duy-

gusu, umutsuz bir hiççiliğe dayanıyordu hep. Bana gelince, din duygularım hiçbir zaman pek ateşli olmamıştı (babamın besler gibi görüldüğü duygular da beni bunlardan tiksindirtmeye yetiyordu), gerçek dışında herhangi birşeye inanmayı çabucak bıraktım. Ama, doktor Marchant insanların "fazla fazla biraz hafifletebiliriz" dediği, derin düşkünlüğüne inanırken, ben umudumuzu bununla sınırlamayı kabul edemiyordum. Toplumsal durumumuzun düzeltilmesinin olanaklı olduğundan sözettiğim zaman düşçül diyordu bana, bu da beni kudurtuyordu; o zaman, bir çocuk gibi anlatıyordum bunları, söylediklerim de, elbette, gülümsemesine yol açıyordu. Seziyordum bunu; ama "düş"e bağlıydım. Dayatıyordum. İçimdeki bu umut bütün yaşantımı yönetti. O sırada daha çok bulanıktı, bunları konuşmak için beklesem daha iyi ederdim belki; sabırsızlıktan yaptım bunu.

Bu konuda söylediklerimi baştan okudum da pek yeterli gelmedi bana. İnsan bir kiliseye bağlı olmaktan çıktı mı her türlü inanç belirtisini ne kadar aşırı, belirsiz ve pervasız görür! Geçenlerde bir Amerikan dergisinde "What do you believe?"¹ konulu bir soruşturmaya verilen yanıtları okumuştum. Bu soru bütün ülkelerin ünlü yazarlarına, bilginlerine, devlet adamlarına, maliyecilerine, sanayicilerine vb. sorulmuştu. Yalnız katolik ilkelerine bağlananlar güvenle yanıtlar görünüyorlardı. Ama ötekilerin gerçek yanıtı bütün yapıtları, bütün yaşamlarıdır. Konuşmak söz konusu olunca bocalayıp da yapmak söz konusu olunca kararlı olunabilir. Kuramları ne yapayım ben? Söylemesini beceremesem bile, ne istediğimi çok iyi biliyorum. Öte yandan bunu birkaç tümceyle belirtebilseydim, bu uzun öyküye girişmezdim.

Madame Marchant annemin çocukluk arkadaşıydı. Silinme derecesinde alçakgönüllüydü, nerdeyse bir hiçti, hiç değilse yaşamımın o çağında böyle görüyordum onu, çünkü o sıralarda varlıkların dış görünüşleri altında gizleneni anlamaya çalışmaktan pek hoşlanmazdım, alçakgönüllülüğü de küçümserdim; babam benim için dünyada evlenmek istemeyeceğim erkek örneğiye, madame Marchant da dünyada olmak istemediğim kadın örneği idi. Doktorun ona gösterdiği aşkı haklı çıkarabilecek hiçbir şey yoktu bence; önemsenmeyecek bir kadın gibi görünüyordu bana. Kocasının gölgesinde, taparcasına bir bağlılık içinde yaşıyordu. Evliliği "gülünç bir kurum" sayan doktorun alaylı sözlerine karşın, birbirine çok bağlı eşlerdi kuşkusuz. O zamanlar çok genç olmama ve "bu kutsal kuruma" en büyük saygıyı gösterdiğini söyleyen babamın öfkeli bakışlarına karşın, bu sözcükleri benim önümde de söylemekten çekinmezdi.

¹ "Neye inanıyorsunuz?" (Çeviren)

Bilgisizliğin herhangi bir yararı olabileceğini düşünmeyen annem, erkenden bilgi vermişti bana, çocukların evlenme kutsamasının kendiliğinden oluşan meyvaları olmadığını biliyordum; doğumu sağlayan bedensel ilişkilerin çoğu zaman kilisenin ve yasaların onayına boşverdiklerini de biliyordum. Ama, bir kez evlendikten sonra, bazı çiftler neden kısır kalıyorlardı? Çok kafamı karıştırıyordu bu iş, hele Merchant'ların karı-kocalığını düşündüğüm zaman. Bunu sorduğum zaman annem:

— Çok yakışksız bir soru bu, dedi. Hemen hiçbir zaman sana yanıt vermekten kaçınmadığımı bilirsin... Ama bir kez birçok aileler çocuk yapmamayı yeğ tutarlar.

— Neden?

— Nedeni var mı, yavrum, ruhsal, maddesel bir sürü nedenler yüzünden.

— Olmaması için ne yaparlar?

— Bak, bunu şimdiden bilmen gerçekten gerekli değil, dedi annem, biraz kızardı, ama sorumu işitmekten çok, bunu yanıtlamaya yanaşmamış olduğu için kızarmıştı kuşkusuz.

Gene de bu soruyu sonsuz bir saflıkla, yakışksızlığını aklıma bile getirmeden sormuştum. Cinsel istek ve şehvet konusunda bilgilerim son derece karışık olduğu için karı kocalık ilişkileri doğum konusundan çok daha az ilgilendiriyordu beni.

— Merchant'lar çocukları olmamasını yeğ mi tutuyorlar diyor-sun? diye sordum.

— Hayır, sanmıyorum, dedi annem, çabucak da ekledi:

— Ama dilediğini her zaman elde edemez insan.

— Öyleyse, çocukları olmasını istiyorlar da bunu yapamıyorlar mı diyorsun?

Annem, eli kapının tokmağında, geri geri çekilerek:

— Çocuğum, seni yanıtlamaya başlamak ne kadar tehlikeli, görüyorsun, dedi. Hep daha fazlasını öğrenmek istersin.

Gerçek şu ki, annemin bu birkaç tümcesi hiç de merakımı gidermemişti. Soru aklıma takılıp durduğu için genç yaşımın alaycı ve saf gözüpekliğiyle, doğrudan doğruya doktora açılmaya karar verdim; ama bunun için onunla başbaşa kalmak gerekiyordu, madame Marchant da derslerde hemen her zaman hazır bulunuyordu. Böylece konuşma tatilden sonraya kaldı.

Brötanya'da, akrabamız X'lerde geçirdiğimiz tatil günlerini neredeyse tümüyle kitaplar doldurdu.

Bu öyküde cinsel sorunlar üzerinde biraz fazla durmama şaşırırlar, sinirlenenler olacak, ama okuduğum kitaplarda da beni özellikle bu sorunlar ilgilendiriyordu. Öte yandan, merakıma hiçbir şehvet eğilimi karışmıyordu. Baudelaire'in şiirinden tat almam için Sara'nın sesinin bütün büyüğü gerekmişti. Bir tür içgüdüsel korku, açık saçık olan, arzu ya da haz kokan her şeyden uzaklaştırıyordu beni. Duygulu da değildim... Aklımı çelen tımtıraklı bir biçimde kadının ayrıcalıkları dedikleri her şeydi. Romanlara pek ilgilenmediğimi söyledim. Gönül acıları anlatılmak çabasına değmez gibi geliyordu bana. Bazı bazı, bir kitabın benim için değer kazanması için basit bir tümce yetiyordu, saçma *Jane Eyre*'de bulup da hemen, bu iş için ayırdığım, üzerine de *Kadın Bağımsızlığını Koruma Birliği* ile ilk iki dostumun anısı olarak ad yerine I.F. harflerini yazdığım bir deftere geçirdiğim şu bildiri gibi:

"İnsanların aradıklarını dinlenişte bulmaları gerektiğini söylemek boştur; eylemdir onlara gereken, bunu onlara yaşam sağlamazsa, kendileri yaratacaklardır. Benimkinden daha durgun bir yaşama yargılı milyonlarca insan var, milyonlarca insan da yazgılarına karşı sessiz bir başkaldırı içinde. Yeryüzünü dolduran canlı kitle içinde (politik ayaklanmalardan ayrı olarak) ne ayaklanmalar mayalandığını kimse bilmez. Kadınların genellikle sakin oldukları sanılır; ama tıpkı erkekler gibi, kadınlar da duyar; yeteneklerini denemek gereksinimindedirler, kardeşleri gibi onlara da çabalarını harcamaları için bir eylem alanı gerekir. Fazla sıkı bir baskının, fazla salt bir durukluğunun acısını erkekler kadar onlar da çeker. Daha talihli olan arkadaşlarının özenlerini yemekle, dikişle, oyalayıcı sanatlar ve nakışla sınırlamaları gerektiğini ileri sürmeleri dar görüşlülüklerindendir. Daha çok iş yapmak ya da törelerin cinslerine uygun düştüğü kararını verdiğinden daha fazlasını öğrenmek istedikleri zaman, onları suçlamak ya da alaya almak için hiçbir neden yoktur." (*Jane Eyre*, bölüm XII).

O sırada okuduğum bütün kitaplar içinde, hiçbirisi *Clarissa Harlowe* kadar uzun zaman doldurmadı düşüncemi. Düş ürünlerinden pek hoşlanmamakla birlikte, bir zamanlar ünlü olan, ama yanılmıyorsa bugün fazla okur bulamayan bu romanın beş cildini tek satır atlama-dan okudum. Hiç kuşkusuz önemli bir etkisi oldu üzerimde (ama tam Richardson'ın umduğu gibi de olmadı), bunun için sözünü etmem gerekiyor. *Clarissa*'nın başına bütün dertlerin dindarlığından, büyüklerine boyuneğışinden, iğrenç babasına gösterdiği saygıdan geldiğini gördüm ilkin. Bu aşırı alçakgönüllülüğün onu bizim gözümüzde gülünç düşürmemesi için Richardson'ın bütün sanatı gerektiğini düşündüm. Ro-

manacı ona bütün erdemleri vererek, onu babasından alabildiğine üstün kılarak, bu meleğin o dar kafalı yaratığın canavarca baskısına boyuneğişini daha bir ayaklandırıcı duruma getiriyordu.

Ama bu kitapta arılığa çok az önem verilmesi daha da fazla sınırlendırıyordu beni. Clarissa hiçbir zaman o alçakça kirletilişinden sonraki kadar utkulu bir erdemlilik göstermemekle birlikte, onurun arılıkla bir tutulmasını hiç de doğru bulmuyordum. Etsel terkoluştaki ruhun bile nasıl sık sık çöküverdiğini bilemezdim o sıralarda. Öte yandan o zamanki ayaklanışında kararlılık ve önyargı payı çok fazlaydı. Çok geçmeden, en içten tepkilerim bile, düşündüğümde ne kadar farklı olduğumu gösterecekti bana. Ne olursa olsun, bir kadının ölçülülükten başka yollarla da erdemli olabileceğini, bedensel ilişkiler düzeyi dışında da az çok bir dürüstlük bulunabileceğini düşünerek karşı çıkıyordum. Bütün bunlar, iki dostumla yaptığımız ve çoğunluğun kabullenilmiş şeyler üzerindeki kanıları karşısındaki horgörümüzü meydan okuyuşa kadar götürdüğümüz konuşmaların izini taşıyordu hâlâ. Sözlerimiz, duyularımızın eşliğinden ne kadar uzaksa, o kadar pervasızdı. Yasaların izni olmadan da birleşilebileceğini üçümüz de kabul ediyorduk; üçümüz de, evlilik dışı analıkta kararlı olduğumuzu bildiriyorduk; ama, hiç değilse ben, aşktan böylesine kolaylıkla, hafiflikle sözediyorsam, yalnız sonuçlarını düşündüğüm içindi; şehveti bilmediğim için, hattâ haz konusunda en ufak bir şey sezemediğim için sözediyor, bunun için de her istediğimi serbestçe yapabileceğimi düşünüyordum. Elbette, Sara'nın yanında heyecanlanmam beni uyarabilirdi; ama, bütün varlığımı sarsıyorsa da o sırada arzuyu açıkça tanımama elvermeyecek kadar bulanık bir biçimde sarsıyordu. Zamanından önce bir yönlendirici çıkıp da onu bir yerde toplamazsa, arzu dağınık kalabilir, ilkin yalnız tutarsız bir kargaşa biçiminde belirebilir. Ama söylediklerim yalnız bana göre doğruydum belki de. Öyle sanıyorum ki, Sara çok daha az saftı, sonra, hiç kuşkusuz güzelliğinin çekimine biraz da gizli bir şehvetin çekimi ekleniyordu; beni altüst eden de buydu sanırım.

Doktor Marchant'ı kendimi bildim bileli tanırdım, annemin onunla değil de babamla evlenmesine de uzun zaman akıl erdirememiştim. Ama annemle bir konuşmamızdan, daha sonra da günlüğünden, doktor Marchant'la onu babamın tanıştırdığını, üstelik de doktordan ilkin hoşlanmamış olduğunu öğrendim. Elbette, ilk bakışta çok soğuk görünebilir; ama bu, yüreğinin akışına fazlasıyla karşı koymak zorunda olduğundandır bence. Kendini bırakır bırakmaz, gözleri sevgiyle dolar.

Bu sözcüklerin ne anlama geldiklerini öğrenmeden çok önce, babamın ona "maddecı", annemin de "karamsar" dediğini işitmiştim. Daha sonra, onunla tartışmaya başladığım zaman, yalnız karamsarlığına karşı çıkıyordum. Ben yoksulluğu önlemenin onu azaltmaya çalışmakla yetinmekten daha iyi olduğunu söyleyince:

— Ama, yavrum, (annem gibi o da "yavrum" derdi bana), bu düşüncelerinden dolayı seni ayıplamıyorum, diyordu. Yaşına uygun düşünceler. İnsan toplumda yapılacak devrimler, daha adaletli bölüşmeler düşler. Ama en iyi düzenler insanların kötülüğünü azaltmamacıdır. —Bir de Chamfort'un sözünü anmayı severdi: "Bir insan kırkına gelip de insanlardan soğumamışsa, insanları hiçbir zaman sevmemiş demektir." Sonra da kırkını çoktan geçtiğini ekledi.

Bu sırada, büyük bir rastlantı sonucu, doktorla yalnızdık; sonra şunları söylemişti:

— Nice insanlara sırf hasta ve zavallı oldukları için ilgi gösteririz; ama iyileştiler mi, zenginleştiler mi hemen tiksintici görünürler gözümüze. Hoppala! İşte ağlamaya başladı seninki...

O sıralarda, hiç yoktan ağlayıverirdim, istemim ne kadar gerilmiş olursa olsun, boşunaydı, bu da kendime çok kızmama yol açardı. Bu kez de tutamamıştım gözyaşlarımı; ama kızgınlıktan, her şeyden önce de verecek bir yanıt bulamamanın, hiç değilse, içimde sıkışan ve bana kafamdan çok yüreğimde doğar gibi gelen düşünceleri dile getirememenin kızgınlığından ağlıyordum. İnsanların çektiği çoğu acıların aslında pek de sızılı olmayan gerçek nedenlerden çok, bunlar üzerindeki yargılardan doğduğunu düşünemeyecek kadar da çocuk değildim. O sıralarda madame Parmentier ile *Adam Bede*'i okumuştum, Hetty Sorrel'in üzüntüsünü düşünüyordum özellikle. Baştan çıkarıcılara uyduğu, sonra üzerine çökeceğini önceden sezdiği suçlama altında ezilerek, çocuğunu umutsuzca bıraktığı için onu suçlu bulmaya yanaşmıyordum. Her şeyden önce kendisini bırakan sevgilisi, sonra da baştan çıkarıcısının hakettiği bir ayıplamanın altında yalnız onu ezen toplum suçlu gibi geliyordu bana. Örnek olarak anmak isterdim onu; ama doktor Marchant'ın bu kitabı okuduğundan emin değildim, tartışmayı madame Parmentier ile yeniden ele alıp sürdürdüm.

— Hetty Sorrel'i mahkum eder miydiniz?

— Hiç kimseyi mahkum etmek hakkını görmüyorum kendimde.

— Bir yanıt değil bu. Özel bir durum veriliyor size, siz de tutup genelliklere sığınıyorsunuz.

— Sanırım, acırdım ona, Dinah Morris'in suçlu görmekle birlikte

ona acıdığı gibi.

— Peki, suçu ne?

— Bunu sormanın yararı ne? Bir kez baştan çıkarıcıya uyması, sonra çocuğunu bırakması.

— Ancak gönülsüz olarak ve başka türlü yapamayacağı için bırakıyor çocuğunu. Toplumun yargısı zorluyor onu bu suçu işlemeye. Toplumda artık kendisine de, çocuğuna da yer olmadığını biliyor. Ben bunu canavarca buluyorum işte.

— Pişmanlık duyuyor da onun için acıyorum ona.

— Dinah Morris pişmanlığın ardından Tanrı'nın bağışlamasının geleceği umudunu uyandırıyor da ondan pişman oluyor. Ama asıl suçlu Hetty değil, toplum; bir de toplumun onu Tanrı adına mahkum ettiğini düşünürseniz!

— Yok, Geneviève, ona hak veremezsiniz.

— Bütün yüreğimle acıyorum ona; ama toplumu haksız buluyorum... Madame Parmentier, bilmek isterdim... Sizce evlenmeden çocuk doğurmak çok kötü bir şey mi?

— Nasıl olsa mutsuz olacak bir çocuğu dünyaya getirmek çok kötüdür.

— Neden ille de mutsuz olacakmış?

— Babasız bir çocuk nasıl mutsuz olmaz?

— A! Madame Parmentier, bana söylenecek bir söz değil bu; babamıyı tanısaydınız, benimle böyle konuşmazdınız. Öte yandan, bir babanın çocuğunu sevmesi için ille de koca olması mı gerekir?

Madame Parmentier sözüme yanıt vermeden sürdürüyordu sözlerini:

— Hiçbir yere alınmamak, her yerde tepilmek, aşağılanmak tehlikesiyle karşı karşıya bulunan zavallı bir çocuk.

— Tamam! Beni sinirlendiren de bu ya. Sizce böyle bir...

Ama beni iştmeden konuşuyordu:

— Annesinin horgörüldüğünü duymak, daha da kötüsü; kendisi de annesini horgörmek zorunda olmak.

— A! Madame Parmentier, bunu nasıl söyleyebilirsiniz? Öyleyse, size göre, çocuk anası olmaya hak kazanmak için, bir kadının bütün yaşamını belki de sürekli olarak sevmeyeceği bir adama bağlaması mı gerek?

— İyi seçmesi yeter.

— Kendisi seçse gene neyse! Ama çoğu zaman kendini seçtirtmekten başka bir şey yapamadığını biliyorsunuz.

— Kendisiyle evlenmek isteyen kimseyi beğenmiyorsa, geri çevirmekte özgürdür.

— İlk aldanabilir, annemin de böyle yaptığını sanıyorum.

— Geneviève, annenizi, babanızı yargılayamazsınız. Babanızı pek az tanırım; ama bana hoş bir insan gibi göründü.

— Onunla evlendiği zaman, anneme de hoş görünüyordu.

— Anneniz kusursuz bir eş bence.

— Yani her zaman kendini harcadı. Annem gibi çok değerli bir kadının, kendini her zaman kendi değerinde olmayan biri için harcamasını doğru buluyor musunuz?

— Özverilerde bulunulmadan iyi bir evlilik yürümez hiçbir zaman, bunlar özveride bulunanları büyütür, güzelleştirir.

— Madame Parmentier.. Neden kocasına sadık olmamaya kocasını aldatmak diyorlar? Oysa aldatmasız da olabilir bu iş. Sonra kocasını sevmeyen ona sadık kalmakla onu, onunla birlikte de kendi kendini daha fazla aldatmış olmaz mı insan?

— Elbette hayır. Ne biçim sorular soruyorsunuz böyle! İnsan ilk günlerdeki kadar sevmeyebilir; ama bir başka adamı sevmeye gelince, aldatmak burada başlar işte. Beni sorarsanız, hiçbir zaman sadık kalmak yüceliğine eremedim, çünkü ben kocamı her zaman sevdim. Ama, insan eskisinden biraz daha az sevse bile, evlilik içilen anda bağlı kalmaya söz vermek demektir.

— Ben de hiç and içmemeyi bunun için yeğ tutuyorum ya.

Epeyce uzun olan bu konuşmayı çok basitleştirdim kuşkusuz. 1914 yazında geçmişti. Bulunduğumuz kitaplıktaki büyük masa üzerinde, kocaman bir leylak demetini anımsıyorum; öyle keskin bir koku saçıyordu ki, dışarının havası hâlâ soğuk olmakla birlikte, madame Parmentier pencereyi açmamı söylemişti. Belki de çevreyi, madame Parmentier'yi, kendi kendimi anlatmam gerekirdi; ama bir roman değil yazdığım, betimlemeye metimlemeye pek önem vermeyen, başkalarının kitaplarında da.

Temmuzda budalaca döndüğüm için, lise bitirme sınavının ikinci bölümünü kasımda geçmiştim. Başarısızlığımı öğrenince babamın duyduğu sevinç, onurumu kamçılamış, çabamı artırmıştı. Aynı sınava hazırlanan Gisèle hemen başarmıştı. Zaman zaman görüyordum onu; ama madame Parmentier karşılaşmalarımızı kolaylaştırmıyordu. Konuşmalarımın serbestliği onu eğlendirebilirdi ama kızı hesabına biraz ürperiyordu. Oysa Gisèle pek etki altında kalmıyordu, benim etkimde kalmadığı gibi, taparcasına sevmesine karşın, annesinin etkisinde de

kalmıyordu; ama ona kafa tutmak gereksiniminde olduğunu biliyordu, ne var ki, hiç bir zaman sesini yükseltmeden, inatla, insanın elini kolunu bağlayan bir tatlılıkla yapıyordu bunu, böylece yelkenleri indiren her zaman madame Parmentier oluyordu.

Birçok ortak görüşlerimiz vardı Gisèle'le, bunlar da tam en aşırı türden görüşlerdi, içimi rahatlatıyordu bu, çünkü benimkinden üstün olduğunu, yaratılışımın beni sık sık sürüklediği aşırılıklardan da uzak olduğunu bildiğim bilgeliğine büyük güvenim vardı. Gisèle ele aldığı herşeye eşsiz bir denge katıyordu; aklı yüreğinin eğilimlerinin çok üstünde kalıyor, onları ölçüye sokuyordu. Hiçbir zaman kuruntuya kapıldığını görmedim; ve sırf güzelliği ile aklın kendisine kibar çevrede başarı sağlayacağını bildiği için, buraya girmeye yanaşmıyor, öğrenimini sürdürmek istediğini bildiriyordu. Filoloji çekiyordu onu, "sırf babamın anısı için de olsa, diyordu bana, hem ona çok benzediğimi sanıyorum" Gisèle gibi ben de boş kalmayı kabul etmediğimden, aynı biçimde öğrenimimi sürdürmeye kararlıydım. Üstelik, bağımsızlığımızı sağlayacağımızı, anne-babamıza da bir kocaya da güvenmemek gerektiğini gittikçe daha çok söyler olmuştuk "Ne de bir sevgiliye", diye ekliyorduk. Çünkü bize göre onursuzluk bir sevgilisi olmak değil, "bakılmaktı".

— Şimdi kadınların önünde birçok meslek yolları açılıyor, bunlarda başarıya ereceğimi umabilirim, diyordum Gisèle'e. Ama bu mesleklerde kadının yapabileceği en iyi şey bir erkek olmadığım unutturmak. Benim istediğim... Yalnız bir kadının yapabileceği bir iş arıyorum ben. Kadınların genellikle düşünülenlerden, kendilerinin de bildiklerinden çok daha fazla ve çok daha başka şeyler yapabileceklerine inanıyorum. Şimdiye kadar değerlerini gösterme olanağını vermediler onlara. Kadınlara kendilerini tanımayı, değerlerinin bilincine varmayı öğreterek onlara yardım etmemi sağlayacak bir meslek yaratmak isterdim.

— Ama nasıl? Ama hangi yoldan?

— Bilmiyorum daha. Hiç değilse sen bana gülmüyorsun. Sözlerimi fazla saçma bulmuyor musun?

— Hiç de saçma değil. Ama kadınların büyük çoğunluğunun poh-pohlayıcı erkek çoğunluğunun etkisiyle düştükleri bağımlılıktan kesinlikle hoşnut olduklarını sanıyorum. İlk sağlanması gereken, değiştirmeyi kendilerinin de istemeleri.

— Erkeklerin "güzel cinse" sunduğu saygılarda bile alçaltıcı bir şey bulunduğunu düşünmüyor musun?

— Evet, erkekler için alçaltıcı.

— Ve bir kadının istek, hayranlık uyandırmaktan, bir erkeği ya da erkekleri kendine tutsak etmekten daha iyi şeyler isteyebileceğini düşünmüyor musun?

— Bu hayranlığın korkunç engelleyici olması da caba. Senin gibi düşünmesem, okumaya çalışmazdım.

— Dinle, Gisèle: Yetenekli kadınların çok olduğuna kesinlikle inanıyorum; kadınlar arasında sanıldığından çok daha fazla değer bulunduğuna, ama bilinmediği için, o kendi kendini bilmediği için, şimdiye kadar hiç kimse onu ortaya çıkmaya, oluşmaya çağırmadığı için, bütün bu değerın kullanılmadığına inanıyorum.

— Evet, ama boyuneğişte de çok değer, çok erdem bulunabileceğine inanıyorum ben.

— Ben de tam bu boyuneğişe karşı çıkıyorum. Boyuneğişte bu değer boyunduruk altında kalır. Kadınların nitelikleri erkeklerinkinden farklı olabilir, ama bu yüzden onlarınkinden aşağı olması gerekmez. Neden bu değerleri o değerlerin buyruğuna vermeli?

— Kadınlar güzel olmasalar ve arzuladıklarını duymasalardı, beğenilmekten daha fazlasına göz dikerlerdi.

— Güzelliğine aldırmadığın için seni ne kadar çok seviyorum, Gisèle!

— Güzel miyim, bilmem; ben yalnız kafamın üstünlüklerine ve kusurlarına bakıyorum. Gene de, ne yalan söylemeli, çirkin olsam çok acı çekerdim, ve çalışma benim için yalnızca bir avuntu olsaydı, çalışmak o kadar içimden gelmezdi.

— Ben kadın için daha çok bilgi istemiyorum yalnız, daha çok çaba, daha çok cesaret, daha çok kararlılık istiyorum.

— Yasalar çok az sağlıyor bunları bize.

— Yasa dedin de aklıma geldi... Ben hukuka gitmek isterdim. Ne güzel deyim, değil mi öyle? "Hukuka gitmek?"¹. Yalnız bu dersleri izlemekten biraz fazla bir anlam taşısaydı! Kadın hakları, bunları tam anlamıyla tanımayı öğretmek isterdim; hem yalnız Fransa'daki biçimleriyle de değil; sonra, birçok kadına, güçlerinin bilincini daha iyi verebilmek için.

— Görevlerinin bilincini de herhalde.

— Elbette. Çok yapan, çok borçlanır; evet, biliyorum. Bununla birlikte yeni görevler yüklenmek ne güzel olurdu! Başka kadınlarda da aynı görevleri yüklenmek isteği uyandırmak. İçimizde kendi kendilerinden habersiz olan, bekleyiş içinde uyuklayan uyanmaları için

¹ Deyimi sözcüğü sözcüğüne çevirirsek "hakkını yapmak" ya da "hukukunu yapmak" olur. (Çeviren)

de çoğu zaman bir sesleniş yeten nice gereksinimler bulunduğuna inanıyorum. Bir zamandır, her sabah kendi kendime yinelediğim sözü her kadına söylemek isterdim: YALNIZ SANA BAĞLI.

— Neyi yapmak?

— Ne olursa olsun. İncil'deki şu öyküyü düşünüyorum: İsa, felçli kadına: "Kalk, yatağını al ve yürü", der. Kadın da hemen kalkar, yürümeye başlar.

— Ne yazık ki, İsa değilsin, mucizeler yaratamazsın, Geneviève; kötürümleri yürütemezsin.

— Mucizeler yaratamam, bunlara inanmak da istemem. Ama kadın kalkarsa, kalkabileceği için kalkar. Kalkabilirdi, ama kalkabileceğini bilmiyordu. Bu buyruk gerekiyordu, gücünün bilincine varması için yeterliydi. Nereye kadar varır bu güç, onu elde edebileceğinden kuşku duymadığım hiçbir şeye çağırmamak, ondan hiçbir şey istememek için, ilkin bunu iyice tanımak isterdim işte. Bu zorunluğun gücünü ve erdemini de ilkin kendimde denemek istiyorum elbette.

O zaman Gisèle beni bağrına bastı, alnımdan öptü:

— Sana ancak İsa'nın az önce andığın sözlerini söyleyebilirim: Kalk ve yürü. Yalnız sana bağlı.

Uzun zamandır doktor Marchant'la yapmaya düşündüğüm önemli konuşmayı ancak birkaç ay sonra yapabildim. Düzenli dersler ve görüşmeler sınavlardan sonra gene başlamıştı. Madame Marchant da bulunuyordu her zaman; ama Bayonne'a, yaşlı bir akrabanın yanına gitmesi gerekmişti, doktor da onun yanına gitmek için kısa tatilini bekliyordu. Yani Temmuz'da oluyordu bu.

Anlatacağım sözlerin on yedi yaşında bir genç kıza göre fazla aşırı bulunmasından korkarım; ama gene söyleyeyim, o günlerde düşünebileceğim, söyleyebileceğim her şey, bütünüyle kuramda kalıyordu. Düşüncem tek başına önden gidiyor, duygularımın karşı gelişine aldırmadığı ölçüde de gözüpeklikle ilerliyordu. Takındığım alaycı hava doğal değildi; böyle olmaya çalışıyor, böyle konuşmak için de kendimden çok uzaklaşmam gerekiyordu. O zaman, sessizliğimi, çekingenliğimi, utancımı yenmekle kendi kendime karşı kazandığım utkudan dolayı kıvanç duyuyordum. Bugün bütün bunlar hem sahneye konuşunu, hem gelişimini, hem de alkışlayıcısını kendim sağladığım bir tür güldürü gibi geliyor bana. Her neyse, bir akşam, genellikle beni kabul ettiği muayene odasında doktor Marchant'la yalnızdım, saat sekiz buçukta, konuşmaya kesin kararlı olarak gelmişim, uygun zamanı bekliyordum. Vakit geçiyordu. Julien Sorel gibi yaptım; dokuzu beş ge-

çeye kadar zaman verdim kendime, içimden:

— Aklımdan çıkmayan konuyu açmadan yelkovanın bu noktayı geçmesine meydan verirsem, korkak olduğumu bilecek, gelecekte de kendime güvenemeyeceğim, diye yineliyordum.

İyi anımsıyorum, doktor tam o sırada katılımdan sözediyor, Mendell'in yasalarını anlatıyor, çocuğa anadan babadan geçebilecek ve geçemeyecek olan özellikleri söylüyordu. Soluk almasını bekledim, dokuzu dört geçe yaptı bunu. O zaman, çabucak, yeniden başlamasına zaman kalmadan, yüzmesini öğrenmeden önce trampenin tepesinden denize atlarken yaptığım gibi, gözlerimi yumup yumruklarımı sıkarak, tümcenin sonuna varamamaktan korkacak derecede yüreğim çarpa çarpa, atılıverdim:

— Marchant amca (böyle derdim ona), çocuğunuz olmasını istemediniz mi, yoksa istediniz de yapamadınız mı, bilmek isterdim.

Güldü, ama gülüşü zorlama gibi geldi bana. Sonra, az önce bana öğrettiği şeyi anıştırarak:

— Eh işte! "Beklenmedik bir yer değiştirmeyle..."

Arkadan hiçbir şey gelmeyince:

— Bakıyorum yanıt vermemeyi yeğ tutuyorsunuz, cesaret edemiyor musunuz yoksa? dedim.

Birdenbire çok ciddi bir tavır takındı:

— Yavrum, çocuksuzluk üzüntüsünün teyzen için de, benim için de, evliliğimizi gölgelendiren tek şey olduğunu söyleyebilirim, dedi. Sonra, biraz tumturaklı bir biçimde:

— Tek şey, ama az şey değil, diye sürdürdü. Yıllar geçiyor; her ikimizde başkalarının çocuklarının doğduğunu, büyüdüğünü görüyoruz, hiç çocuğumuz olmadığı için ne o avuntu bulabiliyor, ne de ben. Görüyorsun ya, seninle içtenlikle konuşmaktan korkmuyorum. Ama bu... -Bir sözcük ararcasına duraladı biraz, sonra buldu: "Kısırlığın nedenlerine gelince... İzin ver de söylemeyeyim. Hem öğrenip de ne yapacaksın?"

"Kısırlık" sözcüğünü sanki istemeye istemeye, yüzünü biraz buruşturarak söylemişti.

— Benim için önemli olan, burada istemenin yapmaya yetmediğini öğrenmek, dedim.

En zoru söylenmemiştii daha; bir an cesaretimi yitirir gibi oldum; sonra bütün cesaretimi toplayarak:

— Marchant amca, bunu size söylemem zorunlu... Bir çocuğum olsun isterdim, dedim.

Gene gülümsedi.

— Evlenmek için biraz gençsiz daha, dedi. Ama pek yakında, böyle güzel olduktan, babanın da böyle bağıntıları bulunduktan sonra (babamdan her söz edişinde yaptığı gibi, biraz alaylı söyledi bunu), kocalar ayağına gelecek, karşılaşacağın tek güçlük seçme güçlüğü olacak.

— Belki de... Ama ben evlenmek istemiyorum.

— Ohhooo! dedi nerdeyse alaycı bir havayla, sonra daha rahat olmak için bir sigara yaktı, çünkü konuşmanın gidişinden rahatsız olduğu belliydi. —Anarşi derler buna, diye ekledi. Sigarasından birkaç nefes çektikten sonra da: Ama senin böyle konuşmana da şaşmıyorum.

Hiçbir şey ekmediğini görünce:

— Bunu çok mu kötü buluyorsunuz? diye sordum.

Bir zaman durdu.

— Doğrusunu istersen hayır. Çok düşüncesizce buluyorum, bu da aynı şey değil. Bu işin büyük güçlüklerini daha gözönüne getirmedin herhalde, bu güçlükler hemen hemen...

Sözünü bitirmesine meydan vermedim, elimden geldiğince sakın bir biçimde:

— Benim gibi kararlı olunca, yenilmeyecek güçlük yoktur, dedim.

O zaman tümüyle farklı bir tavırla ve sanki kesip atmak istercesine:

— Dinle, yavrum, dedi. Bir çocuktan başka bir şey değilsin daha. Kararın değişmeyecek olursa, birkaç yıl sonra gene konuşuruz bunu.

Anlaşılan konuşmanın yeterince sürdüğünü, artık gitmem gerektiğini düşünerek kalktı. Ama ben oturuyordum. O zaman odada bir aşağı, bir yukarı dolaşmaya başladı, sonra, birdenbire, karşımda durarak:

— Peki, evlenmeye neden yanaşmıyorsun, sorabilir miyiz? dedi. Böylesine çok daha kolay ne de olsa.

Yanıt vermemek daha kolaydı. Bütün nedenlerimi sıralayamazdım; sonra tartışmak gerekirdi... Sustum. Odanın öbür yanına doğru birkaç adım yürüdü, sonra, bana doğru gelerek:

— Ama bir kez, bir çocuk yapmak için, iki kişi ister, bilirsin, dedi.

— Biliyorum.

— Birini mi seviyorsun?

— Bunun için ille de aşka gereksinim olmadığımı da biliyorum.

— Peki, gözüne kestirdiğin biri mi var?

Gene karşımdaydı, bana bakıyordu. Gözlerimi üzerine diktim, sonra, büyük bir çabayla:

— Evet. Siz, diye mırıldandım.

Bana çok yapmacık gibi gelen, zorlu bir kahkaha kopardı, sonra da:

— O! Daha neler! diye atıldı. Sonra kalkıp odada geniş adımlarla dolaşarak, iki kez: — Daha neler! dedi, omuz silkti. Sonra, bana dönerrek:

— Peki, ne zamandır aklına koydun bu saçmalığı? diye ekledi.

Çok sakindim hâlâ, yalnızca:

— Saçmalık mı... Neden? diye sordum.

Çok yüksek sesle:

— Neden? Neden? diye yineledi. Sonra daha yavaş, ama açıkça, soğukça:

— Karımı seviyorum da ondan. Şimdi, yeter bu kadarı, değil mi? dedi, Allahaismarladık demeden çıktı.

Yüreğim çarpıyordu. Yüzüm ateş gibiydi, birdenbire şiddetli bir baş ağrısı duydum. Gene de hemen çıkmadım, böylesi de iyi oldu, çünkü Marchant amcam az sonra geri döndü. Yaruma yaklaştı, elini sevgiyle omzuma koydu. Ona baktığım zaman, yüzünü yıkamış olduğunu gördüm.

Nerdeyse sevecen bir sesle:

— Bak, yavrum, dedi, herşeye karşın, teyzeni üzme istemememi anlamam gerekirdi. Hayır! Ama anlıyor musun bunu? Bana bir çocuk veremediği için o, bu kadar üzülürken, ondan olmayan bir çocuğum olmasını? Yüreğini parçalardı bu onun.

Eli omuzumu okşuyordu; ama şimdi başımı önüme eğmiştim. Kalktım.

— Hadi bakalım! dedi; gene de dostça ayrılalım. Ama... Hayır; bu akşam öpülmemeyi hakettin.

Uzattığı eli sıktım; sonra, birdenbire, dayanamadım, dudaklarımı bu elin üstüne bastırdım; sonra da kaçtım.

Doğrusunu söylemek gerekirse, doktor Marchant'ı sevmeye, daha doğrusu onu sevdiğimi düşlemeye ancak bu andan sonra başladım. Benden yana çıkmış olsaydı, tam tersine ondan nefret ederdim sanıyorum. Ne olursa olsun, ne yapacağımı bilemez ve öfkeyle "kendimden uzaklaşmak" zorunda kalırdım; çünkü bedensel varlığım aklımın

bu sapmasını zerre kadar desteklemiyordu. Aklım bu tutukluğa kızıyor, öteye geçmek istiyordu: elimde olmadan böylesine tutuk, böylesine utangaç olduğum için deli oluyordum. Ne kadar çocukmuşum o zaman!

İnsanın bedenine, yüreğine dilediği gibi hükmedebileceğine inanıyordum bönce, ellerinde olmadan aşık olanları alabildiğine küçümsüyor, sevmeye karar vermeyeceğim hiç kimseyi sevmeyeceğimi ileri sürüyordum. Göğüslerimin kabarmamasına da böylesine boşuboşuna, böylesine saçmaca karar verebilirdim. Yaşam daha çok şeyler öğretecekti bana, hepsinden önce de kendini özgürce yönetebilmek için hiç mi hiç sevmemek gerektiğini öğretecekti.

Doktor Marchant'ı az bir zaman sonra gene gördüm. Madame Marchant Bayonne'dan dönmüştü, ama, alışkanlığının tersine, birkaç dakika sonra ayrıldı, doktor Marchant'ın bizi yalnız bırakmasını istemiş olduğunu düşündüm.

— Bak, yavrum, dedi hemen, geçen akşamki konuşmamızın aramızda en ufak bir huzursuzluk bırakmasını istemem. Ama bunun için de bana söylediğini ciddiye almamamı kabul etmen gerekir.

Masasının başına oturmuştu, bana bakmadan konuşuyordu. Lamba güzel alnını bütünüyle aydınlatıyordu; yüzüne, ellerine, bütün varlığına bakıyor, kendi kendime soruyordum: Onu öpmek isteği var mı içimde? Onu kollarımda sıkmayı, onun beni kollarına almasını arzuluyor muyum? Ne yaparsam yapayım, hayır, diye yanıtlamak zorundaydım. Fildişi bir kağıt-kesecek aldı masadan, keskin yanını dudaklarının üzerinden geçirdi; bu kağıt keseceğin yerinde olmayı hiç de istemedim. Olsun! Gene de doktoru sevdiğime karar verdim. Konuşmasını sürdürdü:

— Hayır, bütün söylediklerini değil belki; ama sonuncusu... Belirtmeme gerek yok. Gerisine gelince... Dinle biraz yavrum: Meslek yaşamımda sık sık, hem de çok sık zayıflık, beceriksizlik, ya da aşk yüzünden gebe kalmış zavallı kızlarla ilgilenmem gerekti; kimileri isteyerek, çoğu zaman da sevgililerini kendilerine bağlamak gibi boş bir umutla düşmüştü bu duruma. Hemen hepsi de senin inanır göründüğünden çok daha acınacak durumdaydı. Ama şimdiye kadar hiçbir zaman ilkin aşkı düşünmeden çocuk yapmayı düşünen hiçbir kadına, hiçbir genç kadına rastlamadım. Bir çocuk, ilkin çocuktan çok daha fazla değer verilmesi gereken birşeyin, istenen ya da istenmeyen, kaçınılmaz da olmayan sonucudur; senin hesaba katmaz görüldüğün bir şeyin sonucu. Bunu canavarca (ben bir devinim yapacak olunca:

—Evet, canavarca! diye yineledi) bulmamak için, kendi kendine senin daha pek genç...

Sözünü kestim:

— Çocuk doğuramayacak kadar da genç değilim ya?

— Hayır, elbette! (Ne yazık ki! demeliydim) Hayır, ama çocuk doğurmaktan sözedemeyecek kadar gençsin.

Doktor yerinden kalkmış, odada birkaç adım yürümüştü. Uzunca bir sessizlik oldu, sözünü kesmeye kalkmadım. En sonunda önümde durarak, saldırgan bir alayla:

— Gene de seni çeken şeyi anlamak isterdim, dedi. Gebelik mi? Doğurma mı?.. Bunun hiç de öyle hoş birşey olmadığını söyleyebilirim sana.

Hep susuyordum, ama her sorusunda, hayır dercesine başımı sallıyordum.

— Çocuğun kendisi mi? Emzirilmesi mi? Bezlerini değiştirmek zevki mi? Bebek oynamak zevki mi?

Doktorun soruları saçma geliyordu bana. Her zaman öylesine mantıklıyken, şimdi aklı basından gidiyor diyeceği gelirdi insanın. Doğrusunu söylemek gerekirse, kararımı doğuran şeyleri hiçbir zaman çözümlememiştim, ama benim özel durumumda, hâlâ ve her şeyden önce başkaldırışın etkisi vardı; evet; kabul etmeye yanaşmadığım bir kurulu düzene karşı, babamın "iyi töreler" diye adlandırdığı her şeye, özellikle de ona, benim için bu "iyi törelerin" simgesi olan babama karşı başkaldırma; bir onu alçaltma, ona işkence etme, benim yüzümden kızarmak, beni yadsımak zorunda bırakma gereksinimi. Ancak bir kadının yapabileceği ve sonuçlarını pek gözönüne almadan bütün sorumluluğunu yüklediğimi ileri sürdüğüm bir eylemle bağımsızlığımı, eğilmezliğimi gösterme gereksinimi. Bütün bunları çok karışık bir biçimde de olsa, doktor Marchant'a biraz açıklamaya çalıştım. Ama kendi içimde sakladığım sürece çok kesin saydığım güzel kanıtlar, ortaya konuldukça, gittikçe daha zavalıcasına çocuksu geliyordu bana. Bir omuz silkişten fazlasına değmezlerdi kuşkusuz. Marchant'ın takındığı uzlaştırmacı tavır hemen hemen şaşırttı beni:

— Bak, yavrum, özgürlük isteyen bir kadın için, bir çocuğun yükünü taşımak ne demektir, hiç düşünüyor musun? Ne bağımlılık! Ne tutsaklık!

Ben yanıt vermeyince de, omuz silkerek:

— Katır gibi inatçısın gerçekten, dedi.

Oldukça uzun bir sessizlikten sonra:

— Ne yalan söylemeli, bir azardan başka şeyler umuyordum sizden, dedim.

— Ne umuyordun? Bir öğüt mü? Çok açık bir öğüt vereyim ben sana: Başka şeyler düşün.

Bu sırada, teyzemin yaklaştığı işitildi. Hiç kuşkusuz dikkatimizi çekmek istiyordu, gerektiğinden çok daha fazla gürültü çıkarıyordu çünkü, hattâ, çok yüksek bir sesle, kapıyı açmamızı söyledi, çünkü kolları doluydu. Bizi yakalamaktan mı korkuyordu yoksa? Doktorun derslerinde sürekli olarak bulunuşunu başka türlü yorumlayıverdim hemen.

Bir tepside portakal suyu getiriyordu, içümüz de nerdeyse tam bir sessizlik içinde içtik, ya da şu beylik saçmalıklardan başka bir şey söylemedik, önünde hep bu tür şeyler söylediğim için, o bu tür sözlerden başka şey konuşmaz sanırdım.

Söylediğim gibi, Gisèle'i çok seyrek görüyordum artık, ama onun görüşlerine çok önem veriyordum gene; kararımdan gene sözettim ona.

— Hayır, tam anlamıyla yersiz görmüyorum kararını, ama gerçekten de çok farklıyız birbirimizden, dedi. Senin yüzünden olacak, uzun uzun yokladım kendimi. Ama, ne yaparsın, ben şu yalnız bir kez sevebilen kadınlardan olduğumu sanıyorum. Öyleyse sevdiğim adamla ne diye evlenmeyeyim? diyorum kendi kendime.

Gene konuştum:

— Bana gelince, kendimi tümünden bir başkasına vermeyi kabul edemem. Yaşamımı beni anne yapacak adama bağlamak düşüncesi beni ayaklandırıyor, sonra o da serbest kalsın istiyorum. İnsanların kendilerini birbirlerine verecek yerde ödünç vermelerini kabul etmiyor musun?

— Kadın için öyle büyük sonuçlarla dolu olan bu oyuna şöyle bir girmekle kalacak kimseye nasıl saygı duyabilirsin? dedi. Ben yanıt vermeyince, de:

— Ne diyeyim, Geneviève, sanırım, bütün bu güzel kuramlarını yaşam allak bullak edecek... Bu da çok iyi olacak, diye ekledi, gülümsedi, sonra alçak sesle mırıldanmaya başladı:

Aldanmak giriştiğimiz her işte

Şaşmaz yazgısı hepimizin

Sabah parlak işler tasarlar

Gün boyunca budalalık ederim.

— Senin mi bu güzel dizeler?

— Daha neler! dedi gülerek. Voltaire'in bir drtlg bu, sık sık yinelerim, sana da uyabilir. Zavallı Geneviève'ciğim, güzel kararlarına karşın, bir gün sen de kaptıracaksın gönlünü, herkes gibi; daha da kötüsü, gönlünü elende olağanüstü bir akıl, yalnız senin imgeleminde bulunan, yığın yığın erdemler grdgn sanacaksın. Sevmenin ne demek olduğunu biliyorsun ne de olsa, insan bir sevdi mi kendini kolay kolay tutamadığını çoktandır biliyorsun.

— Ne demek istiyorsun?

— Bunu konuşmakta senin için de, benim için de bir tehlike kalmadı sanıyorum. Sara için benim de deli olduğumu farketmedin, değil mi? Evet, o güzel bilgelik önüme karşın, iyiden iyiye ıldır mıştı; benim biricik bilgeliğim bunu senin kadar belli etmemekti; gözlerime uyku girmez olmuştu. Yok! Telaşlanma; aramızda hiçbir şey geçmedi; ama kollarında çeker gibi eriyebilirdim. Bereket versin ki, Sara bunun farkına varmadı. şimdi sana bundan szediyorsam, hem de böyle rahatlıkla szediyorsam, sırf şunu sormak için sözediyorum: Sara erkekti diyelim, şana bir ocuk doğurtmasına izin verir miydin?

Gisele'in açılması çok heyecanlandırmıştı beni. Yanıt vermeden önce biraz durdum, ama kesinlikle:

— Hayır, dedim.

— Neden? diye sordu Gisele, hemen sonra da şunları ekledi: Elbette burada her türlü "insan saygısını", her türlü utanç duygusunu, her türlü ezberleme ahlakı bir yana bırakıyoruz; ama, samrını, insan bundan sıyrıldıka, kendi kendine karşđ daha gbeğenir olması gerekir. Sen de böyle düşünüyorsun, değil mi?

— Elbette. Alaycı olmaya çalışıyorsam, daha çok zevk duymak için yapmıyorum bunu, biliyorsun.

— yleyse, yamıt ver: Sara sana ocuk yapmayı dşndrtmyor. Neden?

— Benim için bedensel çekim tam da Sara'da bulunmayan, sende bulduğum bazı kafa ve gönül nitelikleri kadar önem'li değil de ondan.

— Yazık ki, bir erkek kardeşim yok, diye atıldı gülerek.

Sonra, aramızda hiçbir karanlık bırakmamak için, Marchant'la konuşmalarımı anlattım ona. Gene çok ciddileşmişti.

— Bak, bütün bunları annenle konuşmalıydın, dedi. Benim tanıdığım kadarıyla, çok iyi anlayacaktır seni.

— Evet, çoktandır düşünüyorum bunu, bir gün onunla konuşmayı düşünüyorum; daha sonra. Ama doktor Marchant konusunda söyledik-

lerimi değil...

— Neden?

— Bunu hiç konuşmamamız daha iyi olur sanıyorum.

Bir tür içgüdü uyarıyordu beni.

Uzun zamandır kararlaştırdığım bu konuşmayı 1916 Ekim'inde, ölümünden az bir zaman önce onu görmeye gittiğim Châtellerault'da yapabildim annemle. Annemin *Kadınlar Okulu* adıyla yayımlanan günlüğünün başındaki kısa önsözde de belirttiğim gibi, annem kendi türünde sınırdaki en tehlikeli hastaneler kadar tehlikeli bir cephe gerisi hastanede bulaşıcı hastalıklara tutulmuşlara bakmaya gitmişti. İlk ben de onunla gitmek istemiştim; bunu kabul etmemişti. Ama iş olarak aldığım iki ambulans hizmeti arasında, yanında birkaç gün kalmamı kabul etti. Onu gördüğüm zaman artık hiç üzerinden çıkarmadığı hastabakıcı giysisiyleydi. Hastane hastalarla doluydu; hastalık kaparım korkusuyla, annem beni içeriye bırakmak istemedi. Karşı çıkarak kendisinin pekâlâ girdiğini söylediğim zaman da:

— Evet, ama biz hemşirelerin bağışıklığı vardır, dedi bana gülerrek. Bir düşünsene! Beş aydan sonra...

Söylediğim gibi, ölümünden birkaç gün önceydi. Aşırı çalışma ve uykusuzluk yüzünden çok yorulmuş gibi göründü bana; ama biraz dinlenmesi gerektiğini söylediğim zaman, kendini düşünmeye zamanı kalmayalı beri kendisini hiç bu kadar iyi bulmadığını, askerler için de böyle olduğunu söyledi.

— Senin için de böyledir, kuşku yok, diye ekledi.

Yalnız yaralarını taşımakla uğraşmaya başlayalı beri, çok daha iyi olduğum kesindi. Eski sıkıntılarım, kaygılarım şimdiden uzak görünüyordu bana. Düşünmüyordum artık bunları, ya da ancak gülümseyerek düşünüyordum, anneme de doktor Marchant'dan tam bir rahatlıkla sözetmeye başladım.

— Onun hakkındaki düşüncelerini öğrenmek isterdim, dedim.

— Ne diyeyim, çok değerli bir hekim, hem de çok iyi bir insan.

— Evet, herkes böyle söylüyor. Daha kişisel bir yargı istiyorum ben.

Uzun zaman hiçbir şey söylemedi, gülümseyerek ayaklarına bakıyordu. Kentin parkındaydık. Hava çok güzeldi o gün, mevsim ilerlemişti, ama hava hemen hemen ılıktı. Yanımızda, gezinenlerden birinin attığı ekmeği gagalayan güvercinler havalandı. Daha da gülümseyerek haktı bana, hatlarında bir türlü yenemediği, hafif bir büzülme vardı. En sonunda, biraz titrek bir sesle:

— Doktor Marchant'ı sevdiğimden kuşkulananmadın mı hiç? diye başladı. Bir annenin kızına böyle bir giz vermesi hiç kuşkusuz çok... -tümcesini tamamlamak için sözcük bulamadı, sonra gene başladı- Hiç kimseye söylemediğim bir küçük giz bu; yüzümü kızartacak bir şey olsaydı sana da söylemezdim... Hiçbir zaman onun aşkını aramadığıma göre, fazla önemi bulunmayan bir giz... Ama babanın saygısına önem vermemeye, yani ona saygı duymamaya başlayınca (bunun seni... için hiç de yeni bir şey olmadığını sanıyorum)... İşte böyle, doktor Marchant'ın saygısına gereksinim duydum, kimi acılı ve zor günlerde beni ayakta tutan da bu saygı oldu.

— Peki, hiç konuşmadın mı onunla? Neden? (Başıyla hayır diye işaret etmişti, ama "neden"e yanıt vermedi.) Peki, hiçbir şey farketmediğinden emin misin?

Bir zaman sustu gene, sonra:

— Bir şeyler farkedenden biri vardı... Karısı, dedi.

— Madame Marchant mı?

— Evet, dostum. Ben de onun yüzünden hiçbir şey söylemedim. Onu üzmemek istemiyordum.

— Özverini biliyor mu bari?

— Ama özveri diye bir şey yoktu ki, Geneviève. Böylesi daha iyiydi.

Biraz sabırsızlıkla, gene:

— Onun hiçbir şey farketmediğinden iyice emin misin? diye sordum.

Gülümsemez oldu:

— Hemen hiçbir şey. -Alnımdan öptü beni, sonra, gene gülümseyerek, bu anıları kovmak istercesine elini sallayarak: — Yavrucuğum, bugün bütün bunları ne diye anlatıyorum sana? Çok mu şaşırtıyorum seni? Bir ara şu zavallı Bourgweilsdorf'a aşık olduğumu (neden, hiç anlayamadım doğrusu) aklına koymuştun, anımsıyor musun?

— Evet; gülünç bir şeydi, ama babamdan başka birini sevdiğini tasarlamak gereksinimindeydim.

Homurdanırcasına:

— Şışt! dedi. Korkunç şeyler söylemiştin o gün bana.

— Benim yüzümden kendini harcadığını sandığımı için çok öfkeli olduğumu anımsıyorum yalnız.

Olağanüstü bir ciddilikle:

— Peki, öyle olsaydı ne olacaktı, Geneviève? dedi.

— Özverilerden nefret ederim de.

— Daha hiç sevmemiş bir insan gibi konuşuyorsun. Biraz üşüdüm, yürüyelim. Hem hastaneye dönme zamanı da gelmek üzere.

Hafif bir yel başlamıştı, kurumuş yapraklar döküldü.

Kalktık.

Birdenbire verdiğim bir kararın itkisiyle:

— Sana anlatacak bir şeyim daha var, dedim. Sonra, bir solukta:
— Bir gün doktor Marchant'a ne dedim, biliyor musun? dedim. Ondan bir çocuk doğurmak istediğimi söyledim.

Zorlu bir yumruk yemiş gibi, iki adım gerilediğini gördüm.

— Ama, Geneviève!

Anlatılmaz bir sesle söylemişti bunu, sanki aynı zamanda hem kızıp şaşırmış, ama biraz da yapmacık bir biçimde şaşırmış, hem kaygılı, hem de birazcık eğlenmiş gibi. Dudakları titreyerek:

— Seni anlamıyorum, diye ekledi.

— Evet, diye sürdürdüm, beni anne yapmasını istediğimi söyledim.

— Ne olmuştu sana böyle, yavrucuğum?

Bu kez serzenişin daha ağır bastığı bir sesle konuşmuştu.

— Bilmem. Aklıma esivermişti işte.

— Peki... O nasıl karşılık verdi?

Bu kez kaygı vardı sesinde.

— Bir çocuk gibi, edepsiz, çılgın bir çocuk gibi konuştuğumu söyledi; beni ciddiye almak istemediğini, hem de...

— Hem de?..

— Hem de bunu istemediğini, çünkü.

— Çünkü... Ne? Hadi, konuş, korkma.

— Çünkü karısını sevdiğini söyledi, dedim. Sonra, gözlerimi üzerine dikerek: — Ama yalnız bunun için olmadığımı bugün anlıyorum, diye ekledim.

— Belki de, dedi alçacık bir sesle.

Dudakları titriyormuş gibi geldi bana. Ah! Benim bencil kararlarım karşısında, annemin, doktor Marchant'm, hattâ teyzemin ince duyguları, gizliden gizliye yürekten yüreğe örülmüş olan, kararımı hesapsızca izlerken ayaklarıma dolaştırdığım ve kırılıvermeleri işten bile olmayan, bütün bu gizlemler bağlar ne kadar saygıdeğer, ne kadar gerçek görünüyordu o sırada bana... Ayrılmadan önce bunu ona söylemek isterdim. Ama sevgiyle gülümseyerek parmağını kendi dudaklarının değil de benim dudaklarımın üzerine bastırdı, bir de öyle bir bakışla baktı ki, aramızda söze gereksinim bulunmadığını anladım. O zaman kolla-

rımda sıktım onu, bütün gücümle öptüm. Allahısmarladık, dedi.
Onu bir daha görmeyecektim.

S O N